

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

1950 SONRASI TÜRK ROMANINDA KÖYDEN KENTE GÖÇ:
LATİFE TEKİN, SEVGİ SOYSAL ve ADALET AĞAOĞLU
ÖRNEĞİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

KÜBRA ARSLAN

DANIŞMAN

DOÇ. DR. MEHMET ONUR HASDEDEOĞLU

KASTAMONU 2022

TAAHHÜTNAME

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu; ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını, bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini bildirir ve taahhüt ederim.

KÜBRA ARSLAN

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**1950 SONRASI TÜRK ROMANINDA KÖYDEN KENTE GÖÇ: LATİFE
TEKİN, SEVGİ SOYSAL ve ADALET AĞAOĞLU ÖRNEĞİ**

KÜBRA ARSLAN

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

DANIŞMAN: DOÇ. DR. MEHMET ONUR HASDEDEOĞLU

1950-1980 yılları arasında Türkiye’de köyden kente yapılan göçlerle birlikte hızlı bir kentleşme süreci meydana gelir. Bu süreç hem ekonomik hem de kültürel anlamda birçok değişikliği beraberinde getirirken göçlerle birlikte kentlerde de birçok sorun meydana gelir. Bunlardan en önemlisi de barınma amacıyla yapılan gecekondulardır. Kentleşme ile birlikte çağdaş bir kent kültürü olması beklenirken sadece gösterişten ibaret bir kent kültürü doğar. Göç eden bireyler üst tabakalara tırmanma umuduyla kente gelse de onların adına umutsuzluk ve yabancılaşma süreci başlar. Türk romanında yazarlar, yaşanan bu değişimleri tüm yönleriyle eserlerine konu ederler.

Bu çalışmada özellikle hayatının bir sürecinde göç olgusunu yaşamış yazarlardan olan Latife Tekin’in *Sevgili Arsız Ölüm*, *Berci Kristin Çöp Masalları* romanları ve Sevgi Soysal’ın *Yenişehir’de Bir Öğle Vakti* romanında ve Adalet Ağaoğlu’nun *Fikrimin İnce Gülü* romanında göç olgusunun ardından kentlerde ve bireylerde meydana gelen değişikliklerini incelemek hedeflenmektedir.

Türk Dili ve Edebiyatı bilim dalı bünyesinde yapılan çalışmalardan farklı olarak Türk edebiyatından seçilmiş kadın yazarların göç olgusuna dair bakış açısını irdelemek amaçlanmaktadır.

ANAHTAR KELİMELER: Köyden kente göç, kentleşme, gecekondu, kültür, yabancılaşma, Latife Tekin, Sevgi Soysal, Adalet Ağaoğlu

ABSTRACT**M. SC. THESIS****MIGRATION FROM THE VILLAGE TO CITY IN TURKISH NOVEL
AFTER THE 1950: THE EXAMPLE OF LATİFE TEKİN, SEVGİ SOYSAL
AND ADALET AĞAOĞLU****KÜBRA ARSLAN****KASTAMONU UNIVERSITY****INSTITUTE OF SOCIAL STUDIES****DEPARTMENT OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE****SUPERVISOR: ASSOC. DR. MEHMET ONUR HASDEDEOĞLU**

Between the years 1950-1980, a rapid urbanization process occurs with migrations from village to the city in Turkey. This process brings many changes both economic and cultural. Many problems occur in cities with migrations. Most important of these is the slums that made with the purpose of harbouring. While it is expected to be a contemporary city culture with urbanization, a city culture borns which consist only of vanity. Even though the immigrants come to the city with the hope of climbing the upper classes, on behalf of them the process of despair and alienation begins. Authors refer to all aspects of these changes in their works. In this study, it is aimed to examined changes in cities and individuals after immigration phenomenon in *Yenişehir'de Bir Öğle Vakti* novel by Sevgi Soysal; *Fikrimin İnce Gülü* novel by Adalet Ağaoğlu; *Sevgili Arsız Ölüm*, *Berci Kristin Çöp Masalları* novels by Latife Tekin who is one of those authors who experienced the phenomenon of migratio in a period of her life.

Unlike the studies carried out within the scope of Turkish Language and Literature, it is aimed to examine the point of view of women writers selected from Turkish literatüre on the phenomenon of migration.

KEYWORDS: Migration from village to the city, urbanization, slum, culture, alienation, Latife Tekin, Sevgi Soysal, Adalet Ağaoğlu

17.10. 2022, 156 pages,

TEŞEKKÜR

Dünyanın, Sanayi Devrimi ile yaşamış olduğu toplumsal değişim sürecinde Türkiye'nin de büyük oranda etkilendiği bilinmektedir. Türkiye bu olaydan maddi ve manevi yönden etkilenirken, Türk edebiyatı da bu etkilenmeden payını alır. Türk romanında yazarlar, köyden kente yapılan göçleri, yapılan göçlerle birlikte doğan yoksulluğu, gecekondulaşmayı yapıtlarında vurgular. Ailesiyle birlikte göç sürecini yaşamış olan Latife Tekin'in ve hayatının bir köşesinde göç olgusunu yaşamış olan Sevgi Soysal'ın ve yine göç olgusuna önem veren Adalet Ağaoğlu'nun seçilmiş romanlarından tez çalışması hazırlanmıştır. Bu çalışma ile üç kadın yazarın meseleye olan bakış açısını ortaya koymak hedeflenmiştir.

Çalışma Giriş ve Sonuç dışında üç ana başlıktan müteşekkildir. Giriş bölümünde göç göç çeşitleri açıklanır. Sanayi Devrimi ile hızlanan göç olgusunun Dünya'ya ve Türkiye'ye etkileri üzerinde durulur. Çalışmanın Birinci bölümünde, gerçekleşen göçler sonrasında bireylerdeki kentleşme ve kentlileşme kavramları genel hatlarıyla açıklanır. İkinci bölümde, 1950 sonrası Türk romanına dair bilgi verilirken ayrıca tez çalışmasına konu olan yazarların hayatı, edebî anlayışı ve eserlerine dair bilgi verilir. Üçüncü bölümde ise tez çalışmasına konu olan romanların tematik yönden incelemeleri yer alır. Sonuç bölümünde ise çalışmanın genel bir değerlendirmesi yapılarak çalışma tamamlanır.

Bu çalışmayı hazırlarken desteğini, çok kıymetli görüşlerini asla esirgemeyen, yaşanan tüm olumsuzluklara rağmen güler yüzünü ve anlayışını her daim bana gösteren hocam, Tez Danışmanım Doç. Dr. Mehmet Onur Hasdedeoğlu'na teşekkürü bir borç bilirim. Yüksek lisans eğitimim boyunca kıymetli bilgileriyle eğitim hayatıma katkı sağlayan Dr. Tuba Dalar ve Nejdet Şen hocama teşekkür ederim. Hayattaki en büyük destekçilerim, annem Nimet Arslan, babam Mehmet Ali Arslan ve kardeşlerim Büşra Arslan, Mertcan Arslan'a sevgilerimi sunarım. Öğretmenlik mesleğinde kazandığı tecrübeleriyle yoluma ışık olan dedem Mehmet Emin Öcal'a, artık uhrevî hayatta olsa da her daim yanımda olduğunu hissettiğim anneannem Yüksel Öcal'a sevgilerimi sunar, teşekkür ederim. Son olarak desteklerini esirgemeyen sevgili arkadaşlarıma da ayrıca teşekkür ederim.

Kübra ARSLAN

Kastamonu, 2022

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
TAAHHÜTNAME	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
KISALTMALAR DİZİNİ	x
TABLolar DİZİNİ	xi
ŞEKİLLER DİZİNİ	xii
1. GİRİŞ	1
1.1. Göç Nedir?	1
1.1.1. İç Göçler	2
1.1.1.1. Zorunlu- gönüllü göçler	2
1.1.1.2. Mevsimlik göçler	2
1.1.1.3. Sürekli göçler	3
1.1.1.4. Emek göçleri	3
1.1.2. Dış Göçler	3
1.1.2.1. Beyin göçü	3
1.1.2.2. İşçi göçleri.....	4
1.1.2.3. Mübadele göçleri	4
1.2. Dünyada Köyden Kente Göç	5
1.3. Türkiye’de Köyden Kente Göç	7
2. KENT VE KENTLEŞME	10
2.1. Kentleşmenin Nedenleri.....	11
2.1.1. Sanayileşme	12
2.1.2. Cazibe Merkezi Olarak Kent	12
2.2. Kentleşmenin Getirdiği Sorunlar	13
2.2.1. İşsizlik.....	13
2.2.2. Yoksulluk.....	14
2.2.3. Çevre Kirliliği	15
2.2.4. Kentlerdeki Altyapı ve Hizmet Yetersizliği	16
2.2.5. Barınma Sorunu ve Gecekondulaşma.....	16
2.3. Kentlileşme	19
2.3.1. Kırsal Kültürü.....	20
2.3.2. Şehir Kültürü.....	20
2.3.3. Ailenin Kentlileşme Sürecindeki Yeri.....	20
2.4. Kentlileşmenin Getirdiği Yeni Kimlik ve İlişkiler.....	21
2.4.1. Yabancılaşma ve Anomi	21
2.4.2. Komşuluk İlişkileri	23
2.4.3. Akrabalık İlişkileri	24
2.4.4. Hemşehricilik.....	24
2.4.5. Cemaat İlişkileri.....	25
2.4.6. Arabesk Kültür.....	25
2.4.7. Tüketim ve Eğlence Kültürü.....	28

3. 1950 ROMANI SONRASINDA KÖYDEN KENTE GÖÇ, YOKSULLUK VE GECEKONDU	30
3.1. Yazarların Tanıtımı	33
3.1.1. Latife Tekin Hayatı, Edebi Kişiliği Ve Eserleri	33
3.1.1.1. Hayatı	33
3.1.1.2. Edebi kişiliği.....	35
3.1.1.3. Eserleri.....	36
3.1.1.4. Aldığı Ödüller.....	39
3.1.2. Sevgi Soysal Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri	40
3.1.2.1. Hayatı	40
3.1.2.2. Edebi Kişiliği.....	43
3.1.2.3. Eserleri.....	44
3.1.2.4. Aldığı Ödüller.....	48
3.1.3. Adalet Ağaoğlu Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri	48
3.1.3.1. Hayatı	48
3.1.3.2. Edebi Kişiliği.....	49
3.1.3.3. Eserleri.....	50
3.1.3.4. Aldığı Ödüller.....	53
4. ESERLERİN TEMATİK YÖNDEN İNCELEMESİ	54
4.1. Sevgili Arsız Ölüm.....	54
4.1.1. Özet	55
4.1.2. Sevgili Arsız Ölüm Romanının Tematik İncelenmesi.....	58
4.1.2.1. Batıl İnanç ve Gelenekler	59
4.1.2.2. Köy Ölçekli Toplumda Eğitim Algısı	62
4.1.2.3. Bireylerin Köyden Kente Geçişkenliği	64
4.1.2.4. Aile Olgusu.....	66
4.1.2.5. Yoksulluk	69
4.1.2.6. Yabancılaşma	70
4.1.2.7. Arabesk Kültür	74
4.1.3. Roman Kahramanlarının Yaşadığı Değişimin İncelenmesi	77
4.1.3.1. Huvat: Köyde Çağdaş, Kentte Muhafazakâr	77
4.1.3.2. Atiye: Bir Eş ve Bir Anne	78
4.1.3.3. Dirmit: Kendini Gerçekleştiren Bir Birey	78
4.1.3.4. Halit: Kimlik Bunalımı.....	80
4.1.3.5. Nuğber: Evde Bir Gölge.....	81
4.1.3.6. Zekiye: Aktaş Ailesinin Gelini	81
4.2. Berci Kristin Çöp Masalları	82
4.2.1. Özet	83
4.2.2. Berci Kristin Çöp Masalları Romanının Tematik İncelenmesi	87
4.2.2.1. Batıl İnanç ve Âdetler.....	88
4.2.2.2. Gecekondu ve Gecekondulaşma Süreci	89
4.2.2.3. Bürokrasi Yozlaşması.....	91
4.2.2.4. Gecekondu Mahallesinde Sosyal Yaşam	94
4.2.2.5. Kadın Teması	95
4.2.2.6. Göç ve Yoksulluk.....	99
4.2.2.7. Yabancılaşma	100
4.2.2.8. Arabesk Kültür	106
4.3. Yenişehir’de Bir Öğle Vakti	107
4.3.1. Özet	108

4.3.2. Yenişehir’de Bir Öğle Vakti Romanının Tematik İncelenmesi	111
4.3.2.1. Kentleşme.....	111
4.3.2.2. Kadın Teması	115
4.3.2.3. Aile Yapısı.....	119
4.3.2.4. Yabancılaşma	119
4.4. Fikrimin İnce Gülü.....	121
4.4.1. Özet.....	122
4.4.2. Fikrimin İnce Gülü Romanının Tematik İncelenmesi	124
4.4.2.1. Köylülük ve Kentleşme	124
4.4.2.2. Köyden Kente Göç	125
4.4.2.3. Aile Olgusu.....	127
4.4.2.4. Yabancılaşma	128
4.4.2.5. Cehalet.....	130
5. SONUÇ	134
KAYNAKLAR	139

KISALTMALAR DİZİNİ

- ABD** : Amerika Birleşik Devletleri
- akt.** : Aktaran
- B.K.Ç.M** : Berci Kristin Çöp Masalları
- Çev:** : Çeviren
- DTCF** : Dil Tarih Coğrafya Fakültesi
- F.İ.G** : Fikrimin İnce Gülü
- ÖDP** : Özgürlük ve Dayanışma Partisi
- TDK** : Türk Dil Kurumu
- TRT** : Türk Radyo Televizyon Kurum
- S.A.Ö** : Sevgili Arsız Ölüm
- s.** : Sayfa
- S.** : Sayı
- vb.** : Ve benzeri
- vd.** : Ve diğerleri

vs. : Vesaire

Y.B.Ö.V : Yenişehir'de Bir Öğle Vakti

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1 Türkiye’de Dönemler İtibari İle Köyden Kente Göç.....	9
Tablo 2 Yabancılaşma Temasına Konu Olan Roman Kahramanları.....	133

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1 Göç Çeşitleri	1
Şekil 2 Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi	63

1. GİRİŞ

1.1.Göç Nedir?

İnsanlığın doğumundan ölümüne dek yaşamının bir parçası olarak var olan göç, Türkçede bir ailenin veya bir grubun evi-barkı, çoluk çocuğu ile bir yerden başka bir yere taşınması, yani yer değiştirmesi olayı olarak tanımlanabilir. Göç olgusuna değişik bilimsel yaklaşımlardan bakılabilir ama en önemlisi sosyolojik açıdır. Çünkü toplumu, toplumsal hareketlilik biçimlerini, gelişmeyi, çatışmayı, kalkınma ve değişimi çok yakından ilgilendiren bir süreçtir. “Bu bağlamda göç: insanların, grupların demografik, coğrafik, ekonomik ve sosyo-politik nedenlerle zaman ve mekânda yer değiştirmesi ile eyleme dönüşen ve eylemin bitiminden sonra da etkileri devam eden bir süreçler bütünüdür.” (Çakır, 2011:210)

Göçler iç göç ve dış göç olmak üzere iki başlıkta incelenir. İç göçler de kendi içinde zorunlu-gönüllü göçler, mevsimlik göçler, sürekli göçler, emek göçleri olarak ayrılabilir. Dış göçler ise, beyin göçleri, işçi göçleri ve mübadele göçleri olarak kendi içinde ayrılabilir.

Şekil 1 Göç Çeşitleri

1.1.1. İç Göçler

Ülke sınırları içerisinde kişilerin yer değiştirmesi olayına iç göç denir. Bir bölgeden bir bölgeye bir şehirden bir şehre kalıcı veya geçici olarak kişilerin hareket etmesidir. “Türkiye’de iç göçlerin nedenleri olarak, 1950’lerden itibaren yaşanan kapitalistleşme sürecinde sanayileşme ve tarımdaki hızlı makineleşme, kırsal alanda toprak – nüfus dengesinin bozulması gibi nedenlerle, üretim dışı kalmış olan işgücünün yeni geçim kaynakları elde etmek için büyük kentlere göç etmeleri gösterilebilir.” (Koçak, Terzi, 2012:169-170) İç göçler kendi içinde zorunlu-gönüllü göçler, mevsimlik göçler, sürekli göçler ve emek göçleri olarak dört başlık altında toplanır.

1.1.1.1.Zorunlu- gönüllü göçler

Zorunlu göçler, kişilerin isteğine bırakılmadan devlet tarafından bazı olaylar ve durumlar karşısında mecburi olarak yaptırılan göçlerdir. Devlet tarafından ülke sınırları içinde herhangi bir bölgeye yerleştirilmesi olayıdır. Gönüllü göçler ise herhangi bir baskıya maruz kalmadan kişilerin kendi tercihleri doğrultusunda yaptığı göçlerdir. Kişilerin daha iyi bir yaşam sürdürebilmek, iyi bir eğitim alabilmek, sağlık olanaklarından yararlanmak ve daha çok para kazanmak için kendi istekleri doğrultusunda yapılan göçlerdir.

1.1.1.2.Mevsimlik göçler

Kişilerin yıl içinde belirli aylarda buldukları ortamdan başka bir ortama çalışmak, gezmek ya da dinlenmek maksadıyla bir süreliğine gitmeleri olayına mevsimlik göç denir. Yapılan göç esnasında farklı kültürel ve sosyal yapı içinde yaşamak mümkündür. Mevsimlik göçün yaşanması durumunda birden fazla sosyal ve kültürel yapıyı iç içe yaşama durumu da söz konusudur. Genellikle Akdeniz ve Karadeniz’de yaz mevsiminde görülen yaylaya çıkma olayı ve yine yaz mevsiminde pamuk, fındık vb. ürünlerin toplanması durumunda çalışma maksadıyla yapılan göçlerdir.

1.1.1.3.Sürekli göçler

Kişilerin yaşadıkları bir yerden başka bir yere kalıcı olarak yaşamak için yaptıkları göçe sürekli göç denir. Sürekli göçler gönüllü olabildiği gibi mecburiyetten de gerçekleşebilir. Bunun temelinde daha iyi bir hayat şartlarına sahip olma durumu olduğu gibi savaş, doğal afet gibi olumsuz şartlar da vardır. Sürekli göçlere zaman uzundur. Çoğunlukla geri dönmek üzere yapılan göçlerdir.

1.1.1.4.Emek göçleri

Emek göçleri ise işgücü ya da tayin sebebiyle yapılan göçlerdir. Tayin nedeniyle yapılan göçler, geçici olabileceği gibi bazen sürekli de olabilir. Bu göçler, bir kişinin (memur vs.) işinde çalışabilmesi için ister gönüllü olsun isterse zorunlu olsun yapmaya mecbur olduğu göç çeşidindedir. İşçi göçleri ise, emeğiyle çalışıp para kazanan insanların iş nedeniyle başka bölgelere, şehirlere gitmesiyle gerçekleşen göçler olarak ifade edilir. Genel olarak Güneydoğu ve Doğu Anadolu'dan işçiler inşaat sektöründe çalışmak amacıyla geçici olarak göç etmektedir.

1.1.2. Dış Göçler

Dış göçler bir ülkeden bir başka ülkeye yapılan göçler olarak ifade edilebilir. Bu göçlerde gönüllü olabileceği gibi zorunlu da olabilir. Dış göçlerle yapılan Türk işçi göçleri, 1961 yılında başta Almanya olmak üzere Batı Avrupa ülkelerine doğru olmuştur. Daha sonraki yıllarda ise diğer Batı Avrupa ülkelerine göçler yaşanmıştır. Dış göçler, beyin göçü, işçi göçleri ve mübadele göçleri olarak üç başlık altında toplanır.

1.1.2.1.Beyin göçü

Beyin göçü, iyi eğitim almış yetenekli işgücünün, yetiştiği az gelişmiş bir ülkeden gelişmiş bir ülkeye göçüne denilmektedir. Kıt kaynakları ile yetiştirdiği değerli beyinleri kaybeden az gelişmiş ülkelerin beyin göçü sebebiyle gelişmeleri daha da

yavaşlarken, gelişmiş ülkelerin yetişmiş beyinlere daha yüksek ücret ve daha iyi olanaklar sağlaması ile gelişmeleri daha da hızlanmaktadır. Beyin göçü 1960'lı yıllarda başlayarak, doktorlar, mühendisler ve bilim insanları arasında yaygınlaşır. Beyin göçü, hem iç hem de dış beyin göçü olarak ikiye ayrılabilir. Ülke içinde gerçekleşen beyin göçüne iç beyin göçü, ülke dışına gerçekleşen beyin göçüne ise dış beyin göçü denilmektedir. Türkiye'de devlet sektöründen özel sektöre geçilmesi iç beyin göçüne örnektir. Dış beyin göçünde ise Türkiye'den yurt dışına giden doktorlar ve mühendisler örnek gösterilir. İç beyin göçlerinin ülkeye zararı pek yoktur ancak dış beyin göçlerinin ülkeye zararı oldukça büyüktür.

Beyin göçünün nedenleri arasında, işsizlik sorununun var olması, kişinin almış olduğu eğitime uygun iş bulamaması, yapılan işin beğeni görmemesi, yaşanan ülkede çalışma koşullarının iyi olmaması, daha iyi bir eğitim alabilme isteği ve siyasi tercihler gibi etkenler vardır.

1.1.2.2. İşçi göçleri

Hem ülke içinde hem de ülke dışında olabilir. Bu göçlerin temelinde genellikle ülkedeki işsizlik sorunudur. "1960'larda Türkiye yurt dışına olan işgücünü desteklemiştir. Fazla işgücü ihracatının desteklenmesindeki temel amaç, istihdam darlığı olan Türkiye'den bu işgücü fazlasını dış ülkelere yöneltmek, buna karşılık da Türk işçilerinin döndüklerinde, dış ülkelerde nitelikli işçi haline gelecek olan bu işçilerin ulusal sanayi işletmelerinden yararlanarak, bu insanların kazanacakları niteliklerden dönüşlerinde yararlanmalarını ve iş bulabilmelerini sağlamak olmuştur" (Koçak, Terzi, 2012:174). İşçi göçü, 1960'larda II. Dünya Savaşı'ndan sonra darbe gören Avrupa ekonomisini onarmak amacıyla Batı Avrupa ülkeleri, işgücünü karşılamak için dış ülkelere işçi talebinde bulunduğu da bilinir.

1.1.2.3. Mübadele göçleri

Mübadele'nin sözlük anlamına bakıldığında değiş-tokuş olduğu bilinir. Bir antlaşmanın maddelerine dayanarak yapılan, ülke nüfuslarının karşılıklı olarak yer değiştirmesi ile gerçekleşen göçlere mübadele göçleri denir. Mübadele göçlerine örnek olarak, Kurtuluş Savaşı sonrasında Lozan Barış Antlaşması ile Türkiye ile

Yunanistan arasında yapılan nüfus mübadelesi göçü verilebilir. Mübadele göçleri çok sık karşılaşılan bir göç çeşidi değildir. Genellikle savaşlardan sonra alınan kararlar sonucunda meydana gelebilmektedir. Mübadele göçü ile insanlar alıştıkları, doğup büyüdüğü yerden devletlerin karşılıklı olarak aldıkları kararlar sonucunda zorunlu göçe mecbur bırakılmış ve birçok insan mağdur olmuştur.

1.2.Dünyada Köyden Kente Göç

Endüstri Devrimi olarak da bilinen Sanayi Devrimi, insan ve hayvan gücüne dayalı üretim şeklinden, makine gücünün olduğu üretim şekline geçişin yaşandığı sosyal, ekonomik harekettir. Sanayi devrimi ilk olarak İngiltere’de ortaya çıkar, ardından bütün dünyaya yayılır. Hızlı nüfus artışı sonucunda XVI. yüzyıldan itibaren ülke nüfuslarında bir artış yaşanır. Bu devrimle birlikte tarım sektöründeki makineleşmeyle tek parça topraktan daha fazla insan besleyebilir hâle gelir. Tarımdaki gelişmeler köyden kente göçü hızlandırır ve böylelikle sanayi için istihdam edilecek bir iş gücü oluşur. “18. yüzyılın ikinci yarısında Batı’da İngiltere merkezli olarak ortaya çıkan Sanayi Devrimi esasında kendisinden önceki asırlar boyunca vuku bulan uzun bir yolculuğun sonucudur. Bu uzun yolculuk esnasında ortaya çıkan temel kilometre taşları olarak şunlar zikredilebilir: Ticaret ve bankacılık burjuvazisinin oluşumunu da kapsayan karmaşık ve iç içe geçmiş bir süreç, milletlerin ve modern devletlerin ortaya çıkışı, ticaretin dünya çapında genişlemesi ve hâkim bir unsur haline gelmesi, ulaştırma ve üretim tekniklerindeki gelişmeler, yeni üretim tarzlarının devreye girmesi ve nihayet yeni davranışların ve fikirlerin zuhur etmesi.” (Erdem, 2016: 19) Artan nüfusla birlikte tüketim talebi atar, ekonomi ve ticaretin canlandığı görülür. Kişilerin refah düzeyinin yükselmesiyle, önceleri lüks tüketim mallarından sayılan kahve, çay ve şeker artık Orta sınıfın da günlük ihtiyacı hâline gelerek bu malların tüketim talebini artırmıştır. 1753 yılında Hindistan’da Fransızları yenerek Babür Devleti’nin hazinesine el koyan İngilizler, bu hazineyi ülkelerine taşıyarak büyük bir ekonomik güç elde eder. İngiltere gibi başka sömürge devletleri sömürgelerden getirdikleri hammaddeleri kendi ülkelerinde işlerler, daha sonra yeniden büyük bir pazar olarak görülen o ülkelere götürerek geri satarlar. Teknolojide meydana gelen gelişmelerle Orta sınıf zenginleşir ve bir kapital birikim oluşturur. Bu zenginleşme ile birlikte insanlar yeni yatırım alanları aramaya

başlamıştır. Sanayi Devriminin yükselişinde düşünce ve bilimsel tekniklerin etkisi de yadsınamaz bir gerçek olarak bilinir. “Sanayi devrimi ile birlikte insanların yaşam biçimleri de değişmiştir. Bu değişiklik daha sonraları şekillenecek olan tüm toplumsal yapıların kodlanmasında önemli bir etki oluşturmuştur. Çünkü sanayi devrimi ile birlikte toplumların gelenekleri, davranış biçimleri ve kuralları tümüyle değişmiştir.” (Aksoy,2016:34) Örneğin Sanayi Devrimi ile birlikte icat edilen büyük makineler evlere sığmaz olur. Bunun sonucunda makineler daha büyük binalara tanışıp, işçilerin de o binaya gelmesi sağlanarak “fabrikalaşma” olgusu başlar. Bu fabrikalar etrafında yerleşimler oluşarak kentleşmeler gelişmiştir. Ayrıca sanayi devrimi ile büyük aileler yerini çekirdek aileye devretmiştir Bu kadar olumlu gelişmeye rağmen işçi sınıfının haklarının olmamasından ötürü erkeklerin yanında çocuk ve kadın işçilerin yirmi saate yakın çalışma saatleri altında ezilmesi toplumda birçok olumsuzluğu beraberinde getirir. 1763’te James Watt’ın buhar makinesini bulması Sanayi Devrimi’nin dönüm noktası olur. Bu makineler önce kömür madenlerinde sonra da tekstil atölyelerinde kullanılmaya başlanır. Çelik üretimin gelişmesiyle de makineleşme, dönemin temel ve ayırt edici özelliği olur. (Baltacı, 2019)

“Ticaretin genişlemesi, para ekonomisinin başlaması ve tarımsal üretimin pazara uyarlanmasıyla mübadele ve ihracat kapısı olarak hizmet veren kent merkezlerinin ortaya çıkmasının neden olduğu on dokuzuncu yüzyılda geleneksel toplumsal yapıların çözülmeye başlaması göçün temelini hazırlayan en büyük tarihsel etken olarak anılabilir.” (Karpat, 2016:35)

Geniş coğrafyalara yayılmış olan Osmanlı Devleti, “bölgesel çapta birbirinden oldukça farklı meslek erbabının el becerilerine dayalı olarak ürettiği ürünler şehirler ve ülkelerarası büyük bir coğrafyada mübadele imkânı buluyor ve ülke ekonomisine göreceli bir rekabet üstünlüğü sağlıyordu. Çünkü, kıtalararası bir pazar büyüklüğüne sahip olan Osmanlı Devleti, böylece farklı milletlerin ve coğrafyaların işgücü niteliklerini esas alan mukayeseli üstünlüklerini kullanarak nispi bir refah düzeyini sağlamayı başarıyordu” (Erdem, 2016: 18). Ancak zamanla Osmanlı Devleti’nde yaşanan yönetimdeki zayıflık sonucunda ortaya çıkan iç ve dış kaynakları yönetememe durumu, savaşlardaki başarısızlıklar, tarımdaki düzensizlikler ve

Batı’da ortaya çıkan Sanayi Devrimi, Osmanlı ekonomisi Batı ile rekabette zayıf düşer. Bunu düzeltebilmek için 19. yüzyılda hız verilen sanayileşme hareketleri başlar. Ancak ekonominin genelinde mevcut olan zorluklardan kaynaklanan sermaye yetersizliği nedeniyle dışa bağımlılığın ileri düzeyde olması, Batılı devletlere tanınan imtiyazlar, sanayi sektörünün sadece İstanbul, Bursa ve İzmir etrafında yoğunlaşması ve sömürgesi Avrupa devletlerinin Osmanlı’nın sanayileşmemesini engelleme çabaları Osmanlı Devleti’nin gerilemesine neden olur.

Sanayi Devrimi ile birlikte neredeyse bütün ülkelerde kent nüfusu artar ve bu durum beraberinde köyden kente göçü, çarpık kentleşmeyi, çöp sorunu ve sağlıksız gecekondü bölgeleri gibi olumsuz neticeleri doğurur.

1.3.Türkiye’de Köyden Kente Göç

Tarihsel süreç içerisinde sanayileşme olgusu özellikle gelişme aşamasında olan ülkelerde ekonomik, sosyal ve siyasal bir değişimin temelini oluşturur. “Sanayileşme ile birlikte toplumsal yapıda ciddi bir çözülme meydana gelmiş ve bu durum; köyden kente, tarımdan sanayiye ve az gelişmiş bölgelerden daha gelişmiş bölgelere doğru nüfus hareketliliğine neden olmuştur.” (Candan, vd. 2018:869) Bu nüfus hareketliliğinin altında sanayileşme ile ortaya çıkan yeni üretim ihtiyacı, buna bağlı olarak işgücüne duyulan ihtiyaç gibi faktörler vardır. Böylelikle kentlerdeki farklı iş imkânları, kırsal alanlarda yaşayan insanları kendine çeker. Sanayileşme ile birlikte kırsalda alanlarda yoksulluk, işsizlik gibi olumsuz şartlardan ötürü köylerden kentlere yoğun bir göç başlar. Kırsal alanlardan imkânların olgunlaştığı kentlere yapılan göç, kent nüfuslarının hızla artmasına neden olurken bu yoğunlaşma beraberinde altyapı, konut, ulaşım ve çevre sorunları ortaya çıkar. Devlet bu durum karşısında kent planlamasına gereksinim duyar.

“Tarihi gelişim sürecinde kentler, ülkelerin ya da toplumların sosyal, coğrafi, ekonomik, kültürel vb. özelliklere göre farklılıklar gösterirken; sanayi devrimiyle birlikte sanayileşme düzeyi genellikle, kentleşmenin temel belirleyici unsuru olarak işlev görmüştür.” (Koyuncu, 2015: 23) Dünyada olduğu gibi bu süreçten Türkiye de etkilenir. Cumhuriyetin kuruluşundan 1950’li yıllara kadar Türkiye’de kentleşmenin

yavaş bir tempoda seyrettiği görülür. Bu yıllar çok partili hayata geçişin, Batı'ya açılmanın ve sanayileşmenin etkisiyle devamında kentleşme getirir. İlk yıllarda bilhassa devlet oluşumuyla kurulan sanayi kuruluşlarının kentleşme olgusuna bir ivme kazandırdığını söylemek mümkün değildir.

Lâkin II. Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde Truman Doktrinin¹ ve Marshall Planı² bağlamında almış olduğu ekonomik yardımlarının gelmesi ve tarımda makineleşmenin ardından kayda değer bir hareketliliğin olduğunu söylemek mümkündür. Bu gelişmenin büyük bir kısmı toprağa bağlı olarak yaşayan kırsal kesim toplumunun hayatında ciddi bir değişime yol açar.

1950'li yıllara kadar pek bir değişikliğin görülmediği kentleşme olgusunda, 1950'li yıllardan sonra Türkiye'nin en önemli sorunlarından biri olur. Tüm dünyada olduğu gibi II. Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'de de refah devlet, insan hakları, demokrasi ilkelerinin ön plana çıktığı görülür. Kentleşme sürecinin, genellikle genç nüfus grubunun olduğu kesimin köyden kente göç ettiği doğrultusundadır. Önceleri mevsimlik işlerde çalışmak için geçici olarak kentlere giderek başlayan göç zamanla bu işçilerin kente yerleşmeleri ve ailelerini de yanlarına almaları biçimine dönüşür. Böylelikle mevsimlik işçiler göç hadisesinin öncülüğünü yapmış olurlar.

Türkiye' de 1950 ve 1980 yılları arasında köyden kente doğru bir göç yaşanırken 1980'den sonra ise kentten kente göç yaşanmıştır. Tarımda makineleşme, tarımdaki gelirin düşüklüğü, kentlerdeki iş imkânlarının fazla ve sanayi sektöründe ücretlerin yüksek olması, büyük kentlerde sağlık ve eğitimdeki olanaklar kente karşı bir çekicilik başlar. "Türkiye'de sanayileşmenin, kentleşme ile aynı hızda gerçekleşmemesi, köyden kente göç edenlerin yarattığı nüfus baskısının etkisiyle kentlerde işsizliğin yaygınlaşmasına ve iş gücünün bir kısmının örgütsüz ve güvencesiz işlerde çalışmak zorunda kalmasına yol açmıştır." (Gümel, 2006:8) En nihayetinde araştırmalar göçmenlerin arasında, mevsimlik ırgatla gezgini satıcılık gibi alanlarda işçilerin talebi daha çoktur.

¹ Truman Doktrini, Amerika Birleşik Devletleri'nin uluslararası politikasının değiştiğini ilân eder. Bu doktrin ile Amerika, "komünizm tehdidi" altındaki devletlere (Türkiye ve Yunanistan) malî ve askerî yaptığı bir yardımdır.

² Marshall Planı, II. Dünya Savaşı sonrasında 1947 yılında önerilen ve 1948-1951 yılları arasında uygulamaya konulmuş, ABD kaynaklı ekonomik yardımdır.

Tablo 1 Türkiye’de Dönemler İtibari İle Köyden Kente Göç

Dönemler	Köyden Kente Göç Edenlerin Sayısı	Toplam Göç Edenlere Oranı
1975-1980	610.067	% 17.02
1980-1985	860.438	% 22.53
1985-1990	969.871	% 17.95
1995-2000	1.168.285	% 17.46

Sonuç olarak, insanların yaşadıkları süre boyunca çeşitli sebeplerden ötürü mekânsal değişiklikler yaptığı bilinmektedir. Bu değişikliklerin temelinde XVI. yüzyılda, İngiltere’de başlayan Sanayi Devrimi vardır. Sanayi Devrimi, zamanla sadece İngiltere ile kalmayıp dünyanın birçok ülkesine yayılıp, etkisini gösterir. Türkiye’de bu ülkelerden biridir. Tarımda sektöründe yaşanan gelişmelerle birlikte insan gücüne daha az ihtiyaç duyuldu. Bununla beraber artık kentlerdeki iş olanaklarına doğru bir yönelim başlar. Bu durum en nihayetinde köyden kente yapılan göçün bir başlangıcı olur. Cumhuriyet’in ilânından 1950’li yıllara kadar Türkiye’de göç olgusu daha yavaş bir seyirde ilerlemektedir ancak 1950’li yıllarla beraber göç olayı bir ivme kazanır.

2. KENT ve KENTLEŞME

Kent, insanlık tarihinin belli bir sürecinde ve belli koşullarla oluşan ve süreçte sosyal, kültürel, iktisadi, tarihsel, dini, mimari, estetik yönüyle gelişme gösteren bir yaşam alanıdır. Kentler, meslekler ve üretim türleri açısından çeşitlenmiş, tarımsal değil sanayi üretiminin geliştiği bir alandır.

Kentleşme kavramı ise, insanların, yaşamlarını gittikçe artan ölçüde kentsel yerleşmelerde geçirmeye yönelmeleri süreci olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir ifade ile de kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfusun çoğalması ve bu artışa neden olan örgütlenme, iş bölümü ve uzmanlaşma gibi toplumsal yapı değişikliği olarak ifade edilir. Kentlerle birlikte var olan bir olgu olmasına rağmen kentleşme, Sanayi Devrimi sonrası taşradan kentlere gelen göçlerle belirginleşir. Gelişmekte olan ülkeler arasında adını yazdıran Türkiye'nin diğer ülkelere göre farklı bir kentleşme yapısı vardır. Bu farklılığın en büyük sebebi de sanayileşme ve teknolojik faaliyetlerin geç başlamasıdır. Kültürel ve toplumsal özellikler de ele alındığında kentleşme sürecinde Türkiye'nin bir göçler ülkesi olduğu ve bu süreçte birçok uygarlıklara beşiklik ettiği bilinir. "Türkiye'deki kentleşme olgusu ülkenin toplumsal ve ekonomik yapısını biçimlendiren temel öğelerin basında gelmektedir. Bu durum sadece tarımdaki değişmelerin ve sanayileşmenin bir sonucu değil, aynı zamanda toplumsal değişme sürecinin de bir göstergesidir." (Niray, 2002:9) Buna göre Türkiye'nin kentleşme sürecini açıklayacak olursak Osmanlı Devleti'nden günümüze kadar alınması daha doğru olur.

Osmanlı Devleti uygulamış olduğu "miri" toprak sistemiyle yüzyıllar boyu tarımsal üretimi denetlemiştir. "Osmanlı Devleti'nin tarım ekonomisini yıllar boyunca ayakta tutulmasını sağlayan en önemli özellik toprağın kamusal mülkiyeti ve üretim, denetim zincirinin sınırlarının yoğun kurullarla belirlenmiş olması yatar" (Niray, 2002:9). Bu dönemde Batı'daki gelişmeler Osmanlı Devleti'ni derinden etkilemiştir. Toprağın özelleştirilmesi köylünün topraktan kopuşunu başlatmış ve şehirdeki insanların dolaşması Osmanlı Devleti'nin yapısını değiştirmiştir. Bundan ötürü 16. yy ile başlayan ve 18. yy' da daha da artış gösteren kırdan kopuş, devletin ve

toplumun yapısını değiştirdiği için Tanzimat Dönemi giriş kaçınılmaz olur. 19. yy’ da Osmanlı Devleti’nin dış pazara açılması, ulaşım ve tarımsal alanındaki gelişmeler kentleşmeye olanak vermiştir.

“Yeni ilişkiler sonucu ihtiyaç duyulan yeni alt yapılar özellikle liman kentlerinde kendini göstermiştir. Bu kentlerde bankalar, sigorta şirketleri, iş hanları, limanlar, rıhtımlar, posta binaları, klasik Osmanlı kentinde bedesten etrafındaki çarşılarından, liman çevresindeki kapanlardan ve çarşılarından oluşan eski merkezin yanı sıra modern bir merkezi iyi alanı oluşturmaya başlamıştır. Değişmeler kendini kentsel yapıda gösterdiği gibi Osmanlı toplumsal yapısında da göstermiştir. Kapitalist ilişkiler içerisinde kentlerde yeni sosyal sınıflar belirmiştir.” (Niray,2002:10)

Cumhuriyet Dönemi’nde ise kentleşme sürecinin sonlarına doğru bir hızlanma söz konusudur. Bu dönemde Ankara yeni başkent olur. 1930’lu yıllarda çıkarılan yasalarla belediye yönetimi, imar yönetmelikleri, kentlerin sağlığı, temizliği ve güzelliği konusunda değişimlere gidilir. “Türkiye’de hızlı bir kentleşmenin yaşandığı 1950–1980 yılları arasında, kırsaldan kentlere doğru kitleler halinde bir hareketlilik gözlemlenir. Avrupa’ya işçi göçünün de yaşandığı bu yıllarda, oldukça plansız ve kontrolsüz bir kentleşme süreci yaşanır.” (Tiken, 2011:27-30)

Kentleşme, sanıldığının tersine, köylerden kentlere nüfus akınlarını anlatan, bir nüfus eylemi değildir. Kentleşmeyi, toplumsal, ekonomik ve kültürel açıdan daha geniş bir değişim olarak algılamak uygun olur.

2.1.Kentleşmenin Nedenleri

Türkiye’de köyden kente göçün 1950 ve sonrasında hızlandığı biliniir. Bu yıllar aynı zamanda Türkiye’nin çok partili hayata geçişinin olduğu, sanayileşme, batıya açılma ve kentleşmeye başladığı yıllardır. “Türkiye’nin 1950’li yıllarda sanayileşme ve beraberinde getirmiş olduğu ekonomik gelişmeler, özellikle kentsel alanlarda kendisini daha hızlı gösterir, bunun sonucunda kentlerde yeni iş sahaları oluşur. Bu vb. nedenler, kentleri çekici kılmış ve kırsal nüfusu kendisine doğru çekmeye başlamıştır.” (Güreşçi, 2011:128) Kentleşmenin nedenlerini “sanayileşme” ve “cazibe merkezi olarak kent” başlıkları altında toplanır.

2.1.1. Sanayileşme

Kentleşmenin nedenlerine bakacak olursak ilk sırada “sanayileşme” kavramını görmekteyiz. Sanayileşme; yeni üretim tekniklerinin üretime uygulanması, ürün kalitesinin yükseltilmesi, üretimin azalan maliyetlerle gerçekleştirilmesi ile ülkenin ekonomik, sosyal ve toplumsal alanlarda uğradığı değişiklikleri de kapsar. Bu anlamda sanayileşme, toplumda bilgi ve kültür seviyesinin yükselmesi ile bilimsel ve teknolojik gelişmelerle çok yakından ilgili bulunmaktadır. “Sanayileşme sadece sanayi kesimine yeni yatırımlar yapmak, tüketim malları imalatından yatırım malları, ara mallar üretimine geçmek değildir.” (Koç ve diğerleri, 2018:16) Kişide, ailede, toplumda büyük değişimlere neden olan, sanayileşmeyi gerek kendi içindeki ve gerek yarattığı tüm sorunlar itibariyle değerlendirmek gerekir.

1950’li yıllarda sanayileşme, II. Dünya Savaşı’nın etkileriyle de Türkiye’de iş gücüne dayalı bir talep ortaya çıkmıştır. Devletin yaptığı yatırımlarının çoğunu altyapı ve sanayi tesislerine yönelik olduğu görülmektedir. Böylelikle özel girişimciliğe teşvik başlar.

2.1.2. Cazibe Merkezi Olarak Kent

Türkiye’de 1950’li yıllardan sonra sanayileşme sürecine paralel olarak ulaşım imkânlarının da gelişmesiyle köylerdeki nüfusun kentlere doğru akın etmeye başladığı görülür. Köylüyü toprağından, tarımdan ayrılmaya zorlayan köydeki zorlu koşullardır. Tarımda verimin azlığı, tarımsal gelirin yetersizliği, bu yetersiz gelirin ve tarımdaki toprak gelirinin dengesiz dağılışı, tarım topraklarının çok parçalanmış olması ve tarımda makineleşmenin belli ölçülerde tarlada çalışanları işsiz bırakması, iklim koşulları ve toprak aşınması (erozyon) gibi etmenler köyleri artık itici kılmaya başlar. “Tarım politikalarının yanlışlığı, kırsal toprakların parçalanmışlığı, tarımda hızlı makineleşme ve daha geniş alanların tarıma açılmalarının yanı sıra köylünün elde ettiği gelirin ve yaşam düzeyinin düşmesi, kırsal alanların yetersizliği anlamına gelen köyün iticiliği olarak kabul edilmektedir.” (Keleş, 2019:67)

Köy hayatının artık yetersiz kalmasıyla birlikte insanlar, refah seviyelerinin yüksek olduğu bir hayat sürmek istemektedirler. Bunun ön koşulu da iş sahibi olmaktır. Başta iş olanakları olmak üzere sağlık, eğitim açısından olanakların gelişmişliği ve büyük kentlere beslenen hayranlık duyguları gibi pek çok etken insanları kentlere çekmeye başlamıştır.

2.2. Kentleşmenin Getirdiği Sorunlar

Kentleşme ilk bakıldığında sanayileşme ve modernleşme olgusuyla paralel olarak ortaya çıkan olumlu bir gelişme olmasına rağmen, tüm dünyada aynı seyirde ilerlemez ve insanlara aynı konforu sağlayamaz. Bu sebepten ötürü kentleşme, birçok sorunu da beraberinde getirir.

“Eğitim düzeyinin yükselmesi, toplumsal örgütlenme, iş kollarında uzmanlaşma ve refah düzeyinin artışı gibi kazanımlar sağlayan kentleşme, özellikle hızlı kentleşme sürecinin yaşandığı kentlerde birçok kentsel sorunu açığa çıkarır. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde daha sık görülen kentleşme sorunları, kentlerin yayılma alanlarının genişlemesi ve nüfuslarının artmasına koşut olarak büyür ve birbirleriyle bağlantılı, çözülmesi zor sorunlar yumağı haline gelir.” (Tiken,2011:37)

Türkiye’de kentleşmenin başlamasıyla birlikte yoksulluk, barınma sorunuyla birlikte ortaya çıkan gecekondulaşma, çevre kirliliği ve hizmetlerin yetersizliği gibi sorunlar baş göstermeye başlar.

2.2.1. İşsizlik

Sanayileşme ile birlikte işgücü belli bir merkeze yığılma gösterdiğinden ötürü köyden kente göç kaçınılmaz olur. 1950’lerden sonra gelişmekte olan ülkelere olduğu gibi Türkiye’de de sanayinin istihdam sağlayacağı beklenmiştir ancak bu durum Türkiye için aksi yönde gelişim gösterir. Sanayileşme ile birlikte işsizlik meselesi daha da büyür. Ve bu durum pek çok alanı da olumsuz yönde etkiler.

“Köyden veya diğer yerlerden göçerek kente gelenler gelişmiş kent ekonomisine dahil olamayınca, düzensiz ve geçici de olsa geçimlerini sağlamak için geçimlik yeni bir sektörün (pazarcılık, minibüsçülük, işportacılık, kapıcılık, vb.) oluşmasına neden olmaktadır.” (Demirci,2013:37)

Böylelikle insanların çeşitli sıra dışı işler arasında bocalar; geliri yeterli ve sabit bir iş bulamayınca sık sık iş değiştirmektedirler.

2.2.2. Yoksulluk

Yoksulluk bugün dünyanın baş etmeye çalıştığı sosyal olguların başında gelmektedir. Bir yokluk, eksiklik hâli olan yoksulluk, kentlere göç eden insanların belli bir seviyede ekonomik refahı sağlayamaması sonucu ortaya çıkan bir kavramdır.

“Yoksulluğun en fazla yaşandığı mekânlar, kuşkusuz kentlerdir. Özellikle büyük kentler, hem istihdam kaynağı, hem de işgücü fazlalığının olduğu yerlerdir. Herhangi bir yaşama stratejisi olmadan kentlerde biriken yüz binler, mevcut kentsel yaşama, onun kurallarına ayak uyduramamanın dışında, burada herhangi bir gelecek inşa edebilecek araçlardan da yoksundurlar.” (Yıldız,2011:440)

Sanayileşme ile birlikte kentlerdeki nüfusun köy nüfusuna oranla daha hızlı bir büyüme göstermesi kent yoksulluğunu ayrı bir gündeme getirmiştir.

“Kentlerde asgari yaşam standartlarını elde edemeyen ve barınmadan beslenmeye kadar bir dizi mahrumiyetle kuşatılan insanların bu durumu, *kentsel yoksulluk* olarak tanımlanmaktadır. Bu kavram, sadece gelir azlığını ve kentsel hizmetlere yeterince erişememeyi değil; aynı zamanda, eğitim, sağlık, güvenlik gibi hizmetlerden daha az faydalanmayı, varoşlara iteklenmeyi, kentsel şiddete daha açık olmayı da bünyesinde barındırır.” (Çolakoğlu, 2003:463-490)

Türkiye’de kent yoksulluğu, 20. yüzyılın ikinci yarısında kentleşme hızının ivme kazanmasıyla etkisini göstermeye başlar. Kırsal kesimdeki bozulmayla birlikte kentlerdeki gizli işsizliğin açığa çıkar ve kırsaldan gelenler gecekondu bölgeleri oluşturmalarıyla birlikte kent yoksulluğunu artırır. Gelir dağılımındaki adaletsizliğin ve istihdam sorununun eşlik ettiği kent yoksulluğu, uzun bir süre gündemde kalmaya devam eder. Kentlerde yaşayan kitlelerin istihdam alanı bulamamasından ötürü yoksulluğu temelde ekonomik kaynaklı bir sorun olarak görebiliriz ancak sadece ekonomik değil, aynı zamanda mekânsal olarak da toplumları ayrıştıran önemli bir durumdur. İnsanların yaşamlarını sürdürebilmeleri için ihtiyaçları olan temel gereksinimleri karşılayamama durumu olarak da tanımlanabilen yoksulluk, yerleşkelere göre farklılık gösterebilir.

2.2.3. Çevre Kirliliği

Çevre kirliliği hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin temel sorunu olarak bilinir. Bu küresel sorunla ilk tanışma ilk olarak XIX. yüzyılda başlayan ve hızla gelişim gösteren sanayileşme ile olmuştur.

“Sanayileşmiş ve sanayileşmekte olan ülkelerde yaşanan ve halen yaşanmakta olan hızlı ve kontrolsüz ekonomik büyüme kentleşmenin çevresel etkilerini de beraberinde getirmektedir. 20. yüzyılda sanayileşme doğal çevrenin hızla değişmesine ve yeni bir sosyal çevrenin doğmasına neden olmuştur, çünkü sanayileşme planlı olmamış salt sanayileşme hedef alınmış, çevre faktörü göz ardı edilmiştir. Bu değişimi ilk yaşayan ülke sanayi devrimini yapan ilk ülke olan İngiltere’dir. Kömür madenleri, tekstil imalathaneleri, demiryolları ve tersaneler sanayinin muazzam bir şekilde yayılmasının somut göstergeleri olmuştur. Beraberinde ülke çapında sanayileşmeye hızlı bir kentleşme süreci (urbanization) eşlik etmiştir.” (Deniz, 2009:96)

Kentleşmenin kontrolsüzce yapılması ve geri döndürülemez bir boyuta evrilmesi kentteki kitleler ve ülke ekonomisi üzerinde de tahrip edici etkiler bırakmaktadır. Kentlerdeki hızlı büyümeden dolayı konut, su, kanalizasyon ve kamu hizmetlerinin fiyatı hızlı bir şekilde artmaktadır. Göç veren şehirler ekonomik ve kültürel açıdan gerilerken, giderek kalabalıklaşan büyük kentlerde de insanlar kaybolmakta ve birbirlerine yabancılaşmaktadır.

XX. yüzyılla birlikte hızlı bir kentleşme sürecine giren Türkiye’deki kentler için de aynı sorun baş göstermeye başlar. Kentleşme ile birlikte teknolojik araç-gereçlerin yaymış olduğu zehirli gazlar, sanayi atıkları, insan kaynaklı bazı durumlar gibi çeşitli etkenler çevre kirliliğinin ortaya çıkmasında etkili olur. Özellikle metropol kentlerde görülen çevre, hava ve gürültü kirliliği baş edilmesi zor olan sorunlar hâline gelir.

Sanayi ve teknolojik altyapının bulunmadığı köyden altyapısı iyi düzeyde olan kentlere doğru bir göç hareketi ve bunun sonucundaki kontrolsüz nüfus artışı olur. Bu durum bir yandan kentleşmeyi hızlandırırken, diğer yandan da ekolojik dengeleri bozarak çevre sorunlarının doğmasına neden olur.

2.2.4. Kentlerdeki Altyapı ve Hizmet Yetersizliği

Kentleşme ile birlikte ortaya çıkan bir diğer sorun ise altyapı ve hizmet yetersizliğidir. Kentleşmenin hızlı olduğu şehirlerde yeni yerleşim alanlarının oluşması ve bu durumun kontrolsüzce büyümesi bir süre sonra ihtiyaçların karşılanamamasına neden olur ve bu da büyük sorun teşkil etmektedir.

“Sağlıklı içme suyu, elektrik, yol, haberleşme, dinlenme ve eğlenme mekânları gibi kentsel hizmetlerin, yayılma alanları genişleyen ve nüfusları kalabalıklaşan kentlerde etkili ve yaygın bir şekilde sunulmaması, toplumsal adaletin kurulması açısından da önemli bir soruna kaynaklık eder.” (Tiken,2011:46) Kentlerin belli kısımlarında kent hizmetlerinden yararlanılamaması, kırsal kesimden kente göçenlerin kentle bütünleşmelerini de zorlaştıran bir sorun olarak dikkat çeker.

2.2.5. Barınma Sorunu ve Gecekondulaşma

Kentleşmenin hızlı bir ivme kazanması ile birlikte, insanların en temel ihtiyacı olan barınma ihtiyacının karşılanmaması bir süre sonra köyden kente göç edenler için sorun hâline gelir. Şehirlerin göç olgusuna hazır olmamaları ve yeni konut yapma konusunda ekonomik açıdan yetersiz kalmaları sorunu daha da büyütür ve kısa vadeli çözümlere gidilir. En nihayetinde şehirler “gecekondu” kavramıyla tanışır.

“Gecekondu” kavramı dil bakımından yapısal olarak “gece” ve konmak eyleminden türetilmiş “kondu” sözcüklerinden oluşan birleşik bir sözcüktür. Gecekondu sözcüğünün bir kavram olarak konuşma diline girişi, 1940 ile 1950 yılları arasında görülmektedir. “Sözcüğün yaratılışında ve dilimize kazandırılmasında birinci etken halktır.” (Çakır,2011:212)

“Konuşma dilimize 1940’lardan sonra girmiş olan *gecekondu* için türlü tanımlar yapılmıştır. Bu tanımlardan birine göre, gecekondu, imar yasalarına aykırı olarak, çoğu zaman ilkel, denetimsiz ve sağlık koşullarından da yoksun olarak, acele yapılmış olan konutlara verilen isimdir.” (Keleş, 2019:365) Gecekondu, şehirlerin ücra semtlerinde yer alan fakat ekonomik ve sosyal açıdan şehir merkezine bağlı bir yerleşim şeklidir. Genellikle bu yapılar izinsiz olarak bir gecede kurulan yapılardır.

“Gecekondualarda yaşayanlar, kendilerine, dar gelirleriyle ederini ya da kirasını karşılayabilecekleri toplumsal konutlar sunulmuş olmasına karşın, onları beğenmeyip, beğenilerine ve gereksinimlerine uygun bulmayıp, gecekonduada yaşamayı direnerek yeğ tutan insanlar değildirler. Gecekondu, bir zorunluluğun, bir umutsuzluğun, kimi zaman bir umudun, yerleşme düzenine yansımış biçimidir.” (Keleş,2019:366-367)

Türkiye’de nüfus artışının 1945’li yıllardan bu yana çok hızlanması ve kırsal kesimdeki toprakların artan nüfusu barındırıp besleyecek yeterlilikte olmaması göç ve kentleşme hareketlerini hızlandırdığı bilinmektedir. Gecekonduar genellikle kentlerin bir köşesinde alelacele yapılmış kulübeler olarak görünür. “II. Dünya Savaşı sonrasındaki gecekonduaların çoğu iş yerlerinin yakınında kurulmuştur. Boş tepelerin, bir gecede, on binlerce insanın bütün eşyalarıyla birlikte içine taşındıkları çok büyük sayıda kulübeyle kaplandığını görmek olağan dışı bir şey olmamıştır.” (Karpaz, 2016:33)

Gecekondu yerleşimleri sadece Türkiye’de değil, birçok dünya ülkesinde, göç ve kentleşme sürecinin bir parçası olur. Kentleşme süreci içindeki gelişmekte olan ülkelerde nüfusun büyük bir çoğunluğu gecekondualarda yaşamaktadır.

“Kent toplumu içinde yerleşme ve konut sorununu çözümlene olanağı bulamayan insanlar, bu gereksinimlerini yasal koşulların dışında gidermek amacıyla; kentleşme olgusunun önemli bir boyutunu, yani marjinal kesimi ve bu kesimin fizikî mekândaki görünümü olan ve adına “gecekondu” denilen konutları, mahalleleri, bölgeleri oluşturmuşlardır. Sonuçta ortaya çıkan gecekondu topluluğu, kent toplum yapısı içinde sosyal, ekonomik ve kültürel açılarından ayrı bir yapı ve görünüm kazanmıştır.” (Çakır, 2011:211)

Gecekondu olgusunun yasalara uygun olup olmadığı ve toplum tarafından kabul görüp görmeme noktasında uzun yıllar tartışmalar sürmüştür. Bir tarafta, yasa dışı yollarla kentin bazı yerlerini sahiplenen gecekondu halkını suçlayanlar; öte yandan da devletin anayasal görevi olan insanların barınma ihtiyacını karşılayamadığı için insanların elzem olarak barınma ihtiyaçlarına kendi buldukları pratik bir çözüm olduğu sebebiyle bu yapılaşmanın yasal olmasa bile kabul edilmesi gerektiğini söyleyenler vardır. (Mutlu,2007)

Bu tür tartışmalarda hâlen günümüzde de sürmekle birlikte II. Dünya Savaşı yıllarından başlayarak gecekonduları önlemeye yönelik yasanın çıkmasına değin gecekonduların sayıları artmaktadır. Büyük kentlerde bu durum 1948 yılında 25-30 bin, 1953 yılında 80 bin, 1960 yılında 240 bin, 1983 yılında 1 250 000 ve 2003 yılında ise 2 250 000' e yükselmiştir.

Gecekondu tipi yerleşim şekilleri hukukî yönden kamuya ait, kentlerdeki toprakların yasal olmayan yollarla yağmalanması sonucu oluşur. Türkiye’de 1966 yılında kabul edilmiş olan 775 sayılı Gecekondu Yasası’nın 2. Maddesine göre gecekondu şöyle tanımlanabilir:

“İmar ve yapı işlerini düzenleyen mevzuata ve genel hükümlere bağlı kalınmaksızın, kendisine ait olmayan arazi veya arsalar üzerinde, sahibinin rızası alınmadan yapılan izinsiz yapılar kastedilmektedir.”³ Buradan hareketle, “imar ve belediye yasalarına/kurallarına aykırı olarak, kentlere göç eden kırsal/kentsel nüfusun kendilerine ait olmayan topraklar üzerinde, kısa zamanda, kaçak olarak yaptığı sağlık ve barınma koşullarına uygun olmayan konutlardır.” (Çakır, 2011:213)

Türkiye’de gecekondulaşmaya yönelik ilk yasal çalışma, 1948 yılında çıkarılan 5218 sayılı yasadır. Bu yasa Ankara (Altındağ) “sınırları içindeki gecekonduların durumunun iyileştirilmesi ve yeniden gecekondu yapılması olasılığı bulunanlara arsa sağlayarak gecekonduculuğun önlenmesi amacı güdülmüştür.” (Keleş, 2019:377) “1950’lerde sefalet yansıtan, derme çatma, korunaksız, dört duvar ve bir çatıdan oluşan, bir gecede yapılan ve altyapısı bulunmayan gecekondular” (Demirci, 2013:48). 1970-80’lerden sonra çıkan yasalar ise kaçak yapıların affıyla beraber gecekonduların bulunduğu arazilerin üzerinde çok katlı konutların yapılmasının önünü açar. Böylece gecekondu yerleşimleri “*apartmanlar*”a dönüşür. Şehirde bulunan gecekondulara otobüs ve minibüslerle bağlantı sağlanmasıyla gecekondu alanının değeri artmıştır.

³ <https://www.alomaliye.com/1966/07/30/775-sayili-kanun-gecekondu-kanunu/#:~:text=Madde%202%20%E2%80%93%20Bu%20kanunda%20s%C3%B6z%C3%BC,al%C4%B1nmadan%20yap%C4%B1lan%20izinsiz%20yap%C4%B1lar%20kastedilmektedir.> (Erişim Tarihi: 17.01.2021)

2.3.Kentlileşme

Kentleşme olgusunun, insan tutum ve davranışlarına yansımaları olan kentlileşme kavramı, kentte göç edenlerin buldukları yeni ortama uyum sağlama çabalarını kapsayan bir süreçtir. Kent yaşamını zamanla içselleştiren, yeni yaşam tarzlarıyla karşı karşıya kalan ve onları uygulayan insan en nihayetinde kentli hâle gelmektedir. “Medeni kent hayatı, insanı kendine alıştırmaktadır, onu kendi boyasıyla boyamaktadır.” (Akboğa, 2009) Kentlileşme, bir kültür değişimi sürecidir. Bir uyum, bağlanma, çatışma, dönüşüm ortamına işaret eden kentlileşme, insanı yeni bir kültür ve yaşam tarzına bazen zorla bazen de doğal bir şekilde davet etmektedir. Kentlileşme, kentin dünyasıyla, yeni bir bakış edinmeyi gerektirir. Kente göç eden nüfusun yeni koşullara uygun ilişkiler biçimi geliştirerek kentin bir ögesi olma, toplumsal değişme, uyum ve bütünleşme sürecidir.

“Kentlileşme, temelde bireylerin kentsel yaşam içindeki etkileşimleriyle ortaya çıkan bir kültür ve davranış değişimidir. Kentlileşme için gereken etkileşimin var olan kentten, kentsel yaşamdan yana sonuç vermesi, kent kültürünü geliştirmesi ve kentte yaşayanların hem fiziksel hem de davranış olarak uyum içinde bulunması, bir dizi toplumsal, ekonomik ve fiziksel öğenin bir araya gelmesine, toplumun örgütlenmiş ve bilinçlenmiş olmasına bağlıdır.” (Çınar,2013:26)

Kemal Karpat, kentlileşmenin dört aşamada gerçekleştiğini söyler. Bunlar;

- Kent tarzına dair bir giyim kuşam ve düzenli olarak gazete okuma, radyo dinleme, sinemaya gitme, kentli tarzda eğlenme-dinlenme çeşitli kültürel faaliyetlerinin kent alışkanlıkları olarak benimsenmesi,
- Su, elektrik, ulaşım gibi kent hizmet ve imkânlarının kullanılması, mağazalardan alışveriş yapılması, çok fazla konut inşa edilmesi
- Kentte yaşayan diğer insanlarla ilişki kurma isteğinin duyulması,
- Göç eden bireylerin, artık kendisini köye değil kente ait hissetmesi, yani kentli bir kimlik geliştirmesi” olarak açıklanır. (Karpat,2016)

2.3.1. Kır Kültürü

Köy kültürü ya da tarım kültürü olarak da tabir edilen *kır kültürü*, önceden tanımlanmış değerlere, aileye saygıya dayanan, dostlara, akrabalara karşı davranış kurallarına bağlılık olarak ifade edilir. Kır kültürünün belirleyici özellikleri arasında törelere karşı bağlılık, kadercilik, tutumluluk, yavaş tempolu bir hayat ve iş hayatı ile ev hayatı arasında dengeli bir dağılımın olduğunu sayabiliriz.

2.3.2. Şehir Kültürü

Şehir kültürü, gelenek ve göreneklere bağlılık açısından zayıf, aile ve akrabalık bağlarının kopuk ve din kavramı üzerinden yapılan baskının zayıf olduğu yaşam tarzı tanımlanabilir. Şehir kültürünün özelliklerini bakacak olursak; ferdileşme, hızlı tempolu bir hayat, gelecek kaygısının fazla olması vs. sıralanabilir. Kent, bir bağlamda insanı insana mecbur kılar, insan ilişkilerinin mesafesini ayarlar. Kentte yaşamak, kente özgü bir hayat tarzını keşfetmek anlamına gelir. Her mekân gibi kent de kendine özgü bir hayatı, yaşama biçimini, ritüelleri var eder ve bunları yayar. Kentte yaşamının ruh hâli, kentliyi sarar. Daima kültür ile birlikte anılan kent, kültürü de içinde barındıran bir mekân olarak anılır.

2.3.3. Ailenin Kentleşme Sürecindeki Yeri

Kırsal aile yapısına bakıldığında, aynı çatı altında yaşayan, kaynakların bir araya getirerek geçimin ve desteğin sağlandığı aileler olarak bilinir. Eş seçimine genellikle baba karar verir ve yeni evlenen aile üyelerinin aile birlikte yaşadığı görülür. Evlenme yaşı düşüktür. Evlilikler, dinî nikâh ile gerçekleşir. Kadınlar için başlık parası uygulaması yaygındır.

Kırsal aile de olduğu gibi kentsel ailede de baba otoritesi egemendir. Yapılan birikim baba elinde toplanırken, harcamalardaki karar ise kadındadır. Evlenme kırsaldaki yaşa göre daha yüksektir. Evlenen çiftler aile ile birlikte oturmaz.

Gecekondu ailesi ise bir yandan kırsal aile yapısının özelliklerini taşıırken bir yandan da şehre yapılan göçle birlikte, yavaş yavaş akrabalarından ve yaşadıkları kültürden kopuş süreci içine girerler. Yalnızlık, yabancılaşma ve çevreye uyum süreci aile

yapısını derinden etkiler. Kuşak çatışması gecekondü ailelerinde çok fazla yaşanmaktadır.

2.4. Kentleşmenin Getirdiği Yeni Kimlik ve İlişkiler

Türkiye'nin toplumsal yapısında 1950'li yıllardan sonra gerçekleşen kentleşme sürecinin sonucu olarak köyden kente gelenlerin tavır ve davranışlarındaki değişimleri belirleyici olmuştur.

2.4.1. Yabancılaşma ve Anomi

Kentleşme sürecinde, insanların yeni bir kimlik edinmeye çalışırken yaşamış olduğu zorluk ve sıkıntıların yahutta içine girdiği kimlik bunalımının daha iyi anlaşılması açısından “yabancılaşma” ve “anomi” kavramlarının açıklanmasında fayda vardır.

Yabancılaşma kavramını TDK şu şekilde açıklamaktadır: “Belli tarihsel koşullarda insan ve toplum etkinlikleri ürünlerinin (emeğin, paranın, toplumsal ilişki sonuçlarının, insanın özelliklerinin ve yeteneklerinin) bu etkinliklerden bağımsız ve bunlara egemen ya da özlerinde olduklarından değişik biçimde kavranması”⁴dır. Yabancılaşma diğer bir yandan başkalaşma-değişim olarak da ifade edilebilir. Dünyanın değiştiğinin bir göstergesidir.

“Günümüzdeki yabancılaşma kavramını açıklarken ilk olarak bireyselleşme üzerinde durulmalıdır. Çünkü çağımızda meydana gelen yabancılaşma olgusundan önce bireysel bir aşama vardır. Kişi olmayı başarabilen bir insan kültür, düşünce, duygu vs. bakımından niteliksiz insanüstü varlık olabilen kişidir. (...) Yabancılaşma kavramının yüksek oranda modern toplumla birlikte ortaya çıkmasının nedeni bireyin, toplumda yer alan tüm kişilerin oynadığı sosyal rollerin yüksek oranda çeşitlenmesi sonucunda gelişmesine bağlıdır. Modernleşme süreciyle birlikte aklı ön plana çıkarmış olan insan herhangi bir şeye bağlı olmadan hareket eden ve toplumun kaidelerinin dışına çıkmak ve benzeri davranışlar sergilemektedir.” (Yitik, 2019:7)

Simmel, kişinin kendisini ve diğerlerini tanıma yeteneğinin körelmesini metropoliten yaşama bağlıyor. Seeman, yabancılaşmayı beş ayrı boyutta incelemektedir. Bunlar;

⁴ <https://sozluk.gov.tr/>

1. Güçsüzlük: Bireyin, kendi davranışının istediği sonuçları elde edemeyeceği ya da aradığı desteği bulamayacağına dair olumsuz duygusundan/ beklentisinden kaynaklanan duygudur.
2. Anlamsızlık: Bireyin neye inanacağına karar verememesi durumundan kaynaklanan duygudur.
3. Kuralsızlık: Toplumca belirlenen amaçlara varmak için bireyin toplum tarafından yasaklanan yöntemlere ve davranışlara başvurmalarından kaynaklanan duygudur.
4. Tecrit olgusu: Toplum tarafından özellikle yüksek değer verilen şeylere, bireylerin düşük ödül(lendirme) değeri atfetmelerinden doğan sonuçtur.
5. Kendinden uzaklaşma: Bireyin şimdiki durumunu toplumsal koşulların daha elverişli olacağı (ideal bir) durumdan daha kötü olduğuna inanmasından kaynaklanan duygusudur şeklinde açıklanır. (Alkan ve Ergil, 1980:217)

Günümüzdeki yabancılaşma kavramı, modernleşmenin sonucunda var olmuştur. Yabancılaşma kavramını en yoğun olarak 19. yüzyıl ve 20. yüzyılda görmekteyiz. Bu kavram halen de süregelmektedir. Ancak yabancılaşma kavramının bu yüzyıllarda neden daha fazla anıldığını açıklamakta fayda vardır. 19. yüzyıl ve 20. yüzyılda ortaya çıkan ekonomik, sosyal ve siyasal alanlardaki değişimler başka dönemlere göre hızlı bir biçimde gelişim gösterir. Modernleşme kavramı olarak da tanımlanabilecek olan bu değişimler kendini bütün alanlarda gösterir. Süreç içerisindeki teknolojik ve bilimsel gelişmeler, kapitalizm ve kentleşmenin üstün gelmesi vb. olgular değişime katkı sağlar. İnsanın tamamıyla çözümlemekte zorlandığı teknolojik ve bilimsel gelişmeler, insana özgü değerlerin uzağında kalan toplumsal yapının iletişim yeteneğini en alt seviyeye indiren kent yaşamı ve varlığını sömürmekte olan kapitalist sistemin içinde insan, kendisini bir nesne gibi hissetmeye başlar ve bunların sonucu olarak yabancılaşır.

Anomi kavramı ise, bütün sosyologların bir toplumunun bireylerinin nerede nasıl davranacağına ölçüsünü veren kurallara olan bağının zayıflaması neticesinde bireyin bir anlamda başıboşluk, karamsarlık ve belirsizlik içine düşülen süreç olarak tanımlanabilir. Anomiyi kavramlaştıran Durkheim, toplum kurallarının yokluğu yahut ihtiyacın karşılanmasındaki yetersizlik nedeniyle bireyin bunalımlı bir durum alması ve toplumsal dayanışmanın ortadan kalkması hâli olarak da tanımlar.

2.4.2. Komşuluk İlişkileri

İnsanın ontolojik gereksinimlerinden biri, toplum içinde yaşamaya mecbur olması ve diğer insanlara ihtiyacının olmasıdır. Öyle ya da böyle diğer insanlarla bir arada olma mecburiyetindedir.

“İnsanların diğer insanlar ile bir arada yaşama mecburiyeti, ruhî ve psikolojik ihtiyaçların giderilmesi ve temini için olduğu kadar, neslin devamı, maddî ihtiyaçların giderilmesi, daha mutlu bir hayatın temini için de vazgeçilmezdir. İnsanlığın mecbur olduğu bu birliktelik; ilişkilerin biçimi, zaman ve mekâna göre farklılaştığı gibi, bu nedenler çerçevesinde farklı kurumlar ve oluşumlar da ortaya çıkarmıştır. Bunlardan bazıları bilinçli birliktelikler olmakla birlikte, bazıları kendiliğinden meydana gelir. İşte bu kurumlardan biri de komşuluktur.”(Yıldız, Gündüz, 2008:123)

“Türk toplum hayatında yeri, unsurları, işlevi ve ortaya çıkardığı neticeleri bakımından önemli yere sahip olan komşuluk, günlük hayatın vazgeçilmez bir toplumsal yaşam alanı ve olgusudur.” (Gündüz, Yıldız,2015:3) Komşuluğun önemi birçok yerde sıkça kullanılan “ev alma komşu al” atasözüyle de vurgulanır. Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de toplumu neredeyse bütün yönleriyle değiştiren ve bambaşka bir yaşam tarzı getiren/dayatan Sanayi Devrimi’nin “komşuluk” kavramı üzerine etkisi oldukça fazladır. Bilindiği üzere modernizm ve kapitalizm kavramları 17. yüzyıldan sonra Sanayi Devrimi’nin hem nedeni hem de sonucu olur. Bu kavramlar günümüz toplumunun şekillenmesinde büyük payı vardır. “Modernleşme, yepyeni bir hayat tarzı olarak, tüketim alışkanlıklarından insan ilişkilerine varıncaya kadar bir dizi hayat pratiğini yenir bir forma kavuşturmuştur. Bunların içerisinde belki de en önemlilerinden biri, ailelerin yakın komşuları ile olan ilişkileri olmuştur.” (Gündüz, Yıldız, 2015:20) Komşuluk ilişkileri, köyden kente göçen ailelerin kente alışma sürecinde, kentlileşmenin yol açtığı bir yaşama biçimiyle değişime uğrar. Köydeki geniş ailelerin toplum ilişkilerinde önemli bir yere sahip olan komşuluk, kentleşme aşamalarında farklılaşma olduğu görülür. Köy yaşamının izlerini taşıyan gecekondular gibi yerleşim yerlerinde komşuluk ilişkileri belli bir seviyede ilerlerken, “kentli ailelerin eğitim ve ekonomik düzeylerine de bağlı olarak apartman gibi daha metropoliten görünüm sunan yerleşimlerde bu ilişkiler zayıflar.” (Tiken,2011:56)

Modernleşmeyle birlikte insanlar benmerkezci, kişi odaklı bir hayat anlayışına yönelir. Bu anlayış, daha da arttıkça insanları ve en çok aileleri derinden etkiler. Şehir yaşamında insanlar gündüz meşguliyetlerine yönelirken geceleri de evlerine çekilerek çevreye karşı olan duyarlılıklarını büyük ölçüde yitirirler.

“Hızlı değişimin, insanlar arasındaki geleneksel davranış biçimlerini nasıl değişime uğrattığını ve değişimin boyutlarını ve karakterini orta ölçekli bir şehirde dahi görmek mümkündür. Mürekkep lekelerinin tesadüflüğü gibi yayılmış görünen mahalleler ve geometrisiz sokaklar, artık belirgin bir nizam ve intizam fikrinin dürtüsüyle keskin hatlı parsellere dönüşmektedir. Azami üç kata kadar yükselen evlerden müteşekkil bir şehirde, çok daha yüksek apartmanların hızla yayılması, sosyal münasebetleri şaşırtıcı biçimde zayıflatmış, ‘mahalle, mahalleli’ gibi kavramların yıkılmasına” neden olur. (Gündüz, Yıldız, 2015:21)

Kentleşme ile birlikte komşuluk ilişkilerinin değerinin azalmasında bireyselleşmenin etkisi olduğu görülür. Kentleşen bir insanın kendisine ait bir yaşam alanı oluşturması, geleneksel yardımlaşma ve dayanışma ilişkilerinden uzaklaştığının bir göstergesidir.

2.4.3. Akrabalık İlişkileri

Dayanışma ve yardımlaşma bağlarından biri olan akrabalık, kentleşme sürecinde değişime uğrayan bir müessesedir. Akrabalık kentleşme sürecinin başlarında önemli bir işleve sahiptir. Köyden kente göç eden insanlar, çevreleriyle uyum sağlayabilme, iş bulma ve kalacak yer bulma konusunda kente önceden yerleşmiş akrabalarından yardım alırlar. Kente uyum sağlama sonrasında dayanışmanın ve yardımlaşmanın bir numaralı dayanağı olan akrabalık ilişkilerinin zayıfladığı görülür.

2.4.4. Hemşehricilik

Kente göç hareketinden sonra ortaya çıkan toplumsal yardımlaşma ve dayanışma ilişkisi olan hemşehricilik, kentleşme sürecinde öne çıkan meselelerden biri olur. “Aynı zamanda toplumsal bir kimlik olarak tanımlanabilen hemşehricilik, kırsaldan kente yönelen kitlelerin kente uyum sağlamalarında etkin bir işlev üstlenir.” (Tiken,2011:58) Köyden kente göç edenler için kent yaşamına tutunabilme

noktasında güven duygusuna ihtiyaç vardır. Yabancıları oldukları bu yerleşim yerine daha önce yerleşmiş olan kendi yörelerinden gelen insanlarla bir yakınlaşma olur.

Öncelikle ekonomik temelli kooperatif ve sanayi dallarından olan kuruluşlarda bir yakınlaşma olur. Ardından beraber yaşanan mahalleler, dernekler, kulüpler, siyasi partiler ve dinî dernekler göç eden insanların hemşehrilik temelinde yakınlaşmaların olmasında yardımcı birer etken olur. Konut ve iş bulma konusunda yardımlaşan hemşehriler, böylelikle yabancıları oldukları şehre uyum sağlama noktasında kolaylık yaşar.

2.4.5. Cemaat İlişkileri

Din, mezhep ve etnik kimlik gibi paydaşlıklar etrafında toplanan insanları, toplulukları tanımlayan cemaat, kentlileşme sürecinde değişime uğrayan toplumsal ilişkiler arasında yer alır. Kentlileşme olgusuyla birlikte cemaatlerdeki genel ilişkilerini kentlerdeki yeni yaşam biçimleriyle yeniden yapılandığı görülür. “Kırsaldan kente göç sonrasında geleneksel kalıplarını korumaya çalışan cemaatler, kentle bütünleşme sürecinde bir takım zorunlu değişim ve dönüşümlerin öznesi olurlar. Kentlileşme öncesi cemaatleri ayakta tutan temel inanç ve değerlerin, bu süreçle birlikte sorgulanmaya başladığı da görülür.” (Tiken, 2011:60) Örneğin, Alevi inancının temel kurumlarından biri olan dedelik, kentlileşme ile başlayan yeni kuşağın ihtiyaçlarına cevap veremez hale gelir. Eski hikâyeler Alevi gençlik arasında ilgi uyandırmaz, boş ve uydurma şeyler olarak nitelendirilir.

Türkiye’de cemaat üyelerinin kentli kimliğini benimsemesiyle cemaatler eski geleneksel yapılarından uzaklaşırlar. Kentlileşme ile birlikte cemaatler, hemşehrilik ilişkilerine benzer bir şekilde dernek, vakıf gibi siyasi partiler veya oluşumlar etrafında üyeleriyle bağlarını belli ölçüde devam ettirirler.

2.4.6. Arabesk Kültür

Arabesk, kelime anlamı olarak, “Arap müziğini andıran genellikle karamsarlığı konu edinen bir müzik türüdür.”⁵ Mimaride ise arabesk, Arap tarzı bezeme ve süsleme için kullanılan bir terimdir. Arabesk, Batı Müziği’ne kadar ulaşmış bir üsluptur.

Arabesk kavramını bir müzik türü olarak değil, bir kültür olarak da görülebilir. Kültür bağlamında incelendiğinde hem birleştirici hem de ayrıştırıcı işlevi vardır. Arabesk kültür denildiğinde akla “karamsarlık” gelir. “Arabesk kültür, varoşlara, acıya, fakirliğe, ezilmişliğe dair olumsuzluklar çağırır.” (Kaymal, 2017:1506) “Bir anomali değil, Türkiye’nin modernleşmesindeki mekânsal ve simgesel göç ile inşa edilen ve yaşayan popüler kültürün tarihi bir biçimlenmesi” olarak ifade edilir.

Timur Selçuk’a göre: “Türk Halk Müziği ve Türk Sanat Müziği’nden etkilenerек ve bunlara yapay motif ve tavırlar da katarak az gelişmişlik örneği olan ülkemizin ekonomik ve kültürel tablosunu büyük bir ustalıklı sergileyen ritmik yapısıyla dinamizmden uzak tekdüze bir müziktir.” (Angı,2013:63)

Sadece bir müzik meselesi olmayan arabesk, köyden kente göç eden ve gecekondularda yaşayan kitleler kente uyum sağlayamamış, kent hayatına katılamayanların kültürüdür.

“Sanayi toplumu olma yolundaki ilerlemesi hızlı bir biçimde gerçekleşemeyen Türkiye’de, köylerden kentlere göçlerin hızlanmasıyla, kentler kırsal nüfusun hayatını devam ettirmesine yetebilecek imkânlar sunmak konusunda yetersiz kalmıştır. Zira kırsal alanlardan akan işgücünü istihdam edecek sanayi gelişmemişken, gelen nüfusun konut ihtiyacını karşılamak da zorlaşmıştır. Sonuç olarak ortaya çıkan tablo, gecekondularda yaşayan ve ikincil ekonomik sektörlerde geçimini sağlamaya çalışan bir göçmen kitesidir.” (İçduygu, Sirkeci,1999:252)

Göç eden insanlar daha iyi bir hayat kurmak iş bulmak umutlarıyla köydeki yaşamlarını bırakıp kente gelirler. Fakat bu kesim umdukları kent hayatından yoksun kalırlar ve bu duruma karşı isyanını, dışarı vuramadığı duygularını arabesk müzik yoluyla ifade etme fırsatı bulur. Bu isyan hem ekonomik sıkıntılara hem de kendilerini ötekileştiren topluma karşıdır.

⁵ <https://sozluk.gov.tr/>

Bu akımın ilk öncüsü Orhan Gencebay'dır. 1964 yılında Suat Sayın ve Ahmet Sezgin gibi isimler yer alsa da sonraki yıllarda yerini "Arabeskin Babaları"na bırakır. Orhan Gencebay, Ferdi Tayfur ve Müslüm Gürses gibi öncü isimler arabesk kültürün temsilcileri olarak kabul edilir. İsyanların ve dışa vurulamayan duyguların sesi olurlar. Bazı kitlelerin hoşuna giderken, elit kesim olarak tabir edilen tarafın hoşuna gitmez ve TRT üzerinden sansürler uygulanır. Sansürlere rağmen insanlar bu kültürden vazgeçmezler.

"1970'lerde Orhan Gencebay'ın hem müziği hem kimliği, o dönemin kültürel ortamında bir yırtılmayı ifade ediyordu. O yıllarda tercihini bir kültürel aydınlanmadan yana yapan, kitlelerin aydınlanacağı umudunu taşıyan herkes için Orhan Gencebay'ın sesi – bu inleyen, çatlayan ses- kalabalıkların dolaysız bilincinin ifadesiydi; yalnızca bir itiraz, bir şikâyet, bir sızlanma, canı yanmış birinin çığılığı olarak duyuluyordu. Orhan Gencebay kötü bir yazgının, karanlık bir bahtın, çilenin, garipliğin içinden konuşuyor, bir yandan bunun aşılacağını söylüyor." (Gürbilek, 2014:92-93)

Orhan Gencebay tarafından yazılan ve bestelenen "Batsın Bu Dünya" isimli arabesk şarkı da durumu ifade etme noktasında güzel bir örnektir. *"Yazıklar olsun, yazıklar olsun/ Kaderin böylesine yazıklar olsun/ Her şey karanlık, nerde insanlık/ Kula kulluk edene yazıklar olsun"* sözleriyle birçok insan bu şarkıda kendini bulmuştur. Tanrı'ya şikâyetin yanı sıra dışlanmışlık, küçümseme Orhan Gencebay'ın şarkılarında görülür.

Orhan Gencebay gibi Müslüm Gürses'de şarkılarıyla arabesk kültüre çok şey katar. Erkek egemenliğinin baskın olduğu toplumlarda "baba" figürü genellikle yol gösterici olarak görülür. Klip videolar genellikle siyah-beyazdır fakat sanatçılar genellikle dik durur. Bu durum da dünyadaki olumsuzlukları, acılara göğüs germeye çalışıldığının bir göstergesidir.

Gürbilek'e göre, "toplumun ezikliği, anca gururu kırılmış, özgüvenini kaybetmiş bir erkeğin sesinde dile getirebilirdi. Ama 80'lerde artık bu ses yerini giderek başka bir sese bıraktı. İbrahim Tatlıses'in sesi artık yabancı topraklarda kendine güvenmeyi öğrenmiş, yırtık, yırtılmış bir ses" tir. (Gürbilek, 2017:99)

“Arabesk ile gecekondu arasındaki bağlantı, minibüslerde belirgin olarak görülebilir. Bu ilişkiyi, arabesk şarkıların eşlik ettiği ve başrolünde arabesk müziği şarkıcılarının oynadığı filmlerde görmek mümkündür. Başrol oyuncusu, köyünden İstanbul’a göç etmiş ve gecekonduya yaşayan bir şofördür. Bu filmlere İbrahim Tatlıses’in başrolünü oynadığı “Mavi Mavi” örnek verilebilir. Arabesk ile minibüsün bütünleşmesi, minibüslerde çalan arabesk şarkılardan ve arabesk sembollerin yer aldığı dekorasyonlardan anlaşılabilir. Minibüslerde arabesk şarkı çalınması yasağı olduğu dönemlerde bile, araçların içlerinin arabesk şarkılardan mesajlar içeren çıkartmalarla dolu olduğu görülmüştür.” (Kaymal,2017:1510)

Böylelikle köyden kente göç eden insanların beklentilerinin dışında bir hayatla karşılaşmaları ve uzun bir süre düzenli bir hayata erişememeleri bireylerin umutsuzluğa düşmesine neden olur. Kente göç eden insanların arasında arabesk kültür adından bir kültür olgusu da doğmuş olur. Bu kültür sanatçı kesimi tarafından da benimsenerek geliştirilir.

2.4.7. Tüketim ve Eğlence Kültürü

Bilindiği üzere kentler XV. yüzyıldan sonra büyümeye başlar. Toplumsal ve ekonomik ilişkilerin değişmeye başladığı modern dönemde gelir düzeyi yüksek olan kesim lüks yaşamın farkında olmadan birer kölesi haline gelirken, gelir düzeyi düşük olan kesim ise onları taklit eder duruma gelmiştir. “1960’lardan sonra özel teşebbüsün sanayi yatırımlarının arttırmasıyla kırdan şehre göç arttı. Gecekondu kent arazilerine yayılırken, buralarda yepyeni yaşama tarzları kurulmuştur.” (Aydoğan,2009) Böylelikle kent yaşamının hem tüketim hem de eğlence biçimleri değişir. Gazino gibi sığ kültürün olduğu yeni eğlence mekânları açılırken, lahmacun ve bazı alkol çeşitleri tüketim kültürünün bir parçası olur.

“Tüketmeye çabuk alışan Türk toplumu için tüketmek değil; tükettiğini gösterebilmek önem kazanmıştır. Tüketebilmenin bir ayrıcalık olduğunu öğrenen toplum, “üretebilen sorumlu birey”lerden değil, “bencil ben”lerden oluşmaya başlamıştır. 1970’li yılların gösterişi ayıp sayan, komşularıyla ve arkadaşlarıyla sıcak ilişkiler yaşayan birey için komşular ve arkadaşlar tüketim için yarışılan rakipler hâline gelmiştir.” (Aydoğan,2009)

Dünyada yaşanan Sanayi Devrimi ile birlikte insanların başlattığı göç olgusu, kent nüfuslarının artışına sebebiyet verir. Ancak bu durum sadece nüfus artışı olarak

değerlendirilmemelidir. Kentleşmeyi, toplumsal, ekonomik ve kültürel açıdan daha geniş bir değişim olarak algılamanın uygun olduğunu ifade ettik. Kentleşmenin yoğun olmasının nedeni sanayileşme ve kentlerin çekici hâle gelmesidir. Ancak bu çekiciliğin yanında kentler zamanla yaşanılmaz bir hâl almaya da başlar. Çünkü yoğun nüfus artışı ile birlikte işsizlik buna bağlı olarak yoksulluk, çevre kirliliği, altyapı yetersizliği ve insanların temel ihtiyaçlarından biri olan barınma ihtiyacının karşılanması için inşa edilen gecekonduların çarpık kentleşmeye yol açtığı bilinir. Kente yerleşen insanların ilk olarak kente alışma aşamasında yakın akraba ya da hemşehrileriyle iletişim hâlinde olduğu bilinir. Zaman geçtikçe göçmenlerin büyük bir uyum sorunu yaşadığı da bilinmektedir. Kendine yeni bir kimlik edinme çabası, sosyal hayatını şekillendirirken farkında olmadan arabesk kültür denen bir kültürü doğurduğu da görülür.

3. 1950 ROMANI SONRASINDA KÖYDEN KENTE GÖÇ, YOKSULLUK ve GECEKONDU

Roman, toplumları etkilemesi açısından, anlatmaya bağlı türler arasında ilk sırada yer alır. Malzemesi insan olan roman, toplumun sosyal yapısını, dünya görüşlerini ve eğilimlerini anlatır. “Okuma işi ne yazık ki, sadece bilgi edinme işi değildir” diyen Robert Escarpit, aslında edebiyatın sosyal yaşamla olan bağlantısına da vurgu yapmaktadır. Romanın kimi zaman topluma yön verdiği de bilinmektedir. Cumhuriyet dönemi romanı başlangıçtan beri gerçekçi ve gözlemci bir çizgide ilerlemiştir. İlk olarak Tanzimat döneminde başlayan köy hayatına yönelim, Cumhuriyet döneminde Reşat Nuri Güntekin, Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Halide Edip Adivar gibi güçlü isimlerle gerçek yerini bulmuştur.

Cumhuriyet dönemi yazarları çoğunlukla toplumun gerçekliklerine, köyde ve kentte meydana gelen sosyal ve toplumsal ilişkileri yansıtmayı amaçlamıştır. Bu dönemde roman Çukurova’dan Ege’ye Doğu Anadolu’dan İç Anadolu’ya ve büyük kentlerin gecekondu mahallelerine kadar uzanır ve orada fabrika işçilerini, pamuk ve tütün üreticilerini, cezaevinde yatanları, cephede savaşanları ve gurbetçilere birer ayna olmuştur.

“Toplumsal yapının değişiminde belirleyici bir süreç olan kente göç, sosyolojik yaklaşımlara konu olmasının yanı sıra edebiyatın da ilgisini çeker. Toplumsal yapının bir gerçeği olarak belirginleşen kırsaldan kentlere doğru göç, birçok yazar tarafından kentleşme olgusu çerçevesinde çeşitli yönleriyle Türk romanına taşınır. Farklı bakış açılarıyla kente göçü ve göç sonrasında başlayan yeni yaşantıyı romanlarına yansıtan yazarların kente göçü hazırlayan sebepleri de ele aldıkları görülür.” (Tiken,2016:609)

Türk edebiyatında kentleşmeyi konu edinen romanlardan önce köy konulu romanlar büyük ölçüde etkili olur. Fakat köylerdeki modernleşme, değişen dünya ve bu değişimin köy ve köylünün üzerindeki etkisi ile köy edebiyatını elde ettiği gücü kaybeder. Köyü konu eden romanlar yerini, kentleşmeyi konu eden romanlara bırakır. Kentleşme sürecini ele alan romanlar ise kentlere yönelen göç hareketlerinin hız kazandığı 1950’li yıllardan sonra artış gösterir. Orhan Kemal, Fakir Baykurt, Orhan Hançerlioğlu, Attila İlhan, Oktay Akbal, Muzaffer İzgü, Latife Tekin, Sevgi

Soysal gibi isimler kentlerin değişim süreçleri ve kentler göç eden insanların, kente tutunma çabalarını romanlarına taşır.

Cumhuriyet Dönemi 1950-1980 aralığındaki Türk romanının eğilimi; Anadolu ve köy gerçeğine yöneliktir. Anadolu kökenli yazarların ve Köy Enstitüsü çıkışlı yazarların eserlerinde köy veya şehirde yaşayan toplumun güçsüz kesimlerine vurgu yaptıkları görülür.

Türk romanı yetmişli yıllara gelinceye dek çoğunlukla mesaj verme kaygısı içindedir. 1970’li yıllar Türkiye’de romanın politikayla bütünleştiği bir dönem olduğu için ortaya koyulan eserlerde toplumsal ve siyasal dokunun işlediğini görürüz. Cumhuriyet romanında Kurtuluş Savaşı, 27 Mayıs, 12 Mart ve 12 Eylül olayları Türk romanının odak noktası olmuştur.

Yıldız Ecevit, 1980’li yıllarda Türk romanında hem içerik hem de kurgu/teknik yönünden radikal değişimlere ve edebiyatta biçimci eğilimlerin arttığını söyler. Bu değişimin temelinde küreselleşme, ahlâk ilkelerinin değişmesi vardır. Berna Moran’a göre ise bu durumun nedeni sadece politik olaylar değildir. Ona göre bir romancının artık bu konulardan bahsetmesi yersiz sayılır. “1980’lerin romanında gerçekçi bir yaklaşımla dış dünyayı yansıtmak kimi yazarlara ilginç gelmiyordu ve bunun tek nedeni yukarıda sözünü ettiğimiz toplumsal ve siyasal değişimler değildi, yazınsal nedenleri de vardı.” (Balık, 2011:18-19) Sözü edilen bu yazınsal nedenler temelinde, 1980’li yılların başında görülen postmodern anlayıştır. 12 Eylül darbesinden sonra toplumsal sorunlara eğilmek yazarlar için ilgi çekici olmadığı için yeni arayışlara girilmiştir.

Artık zaman, mekân, olay gibi geleneksel biçim anlayışı dışında yeni imgeler ve mitlerle örülü bir roman anlayışı hâkimdir. “Modernist ve postmodernist eğilimlerin eşliğinde avangardist/deneysel biçimcilik ve giderek Batılı anlamda bir romantizm Türk edebiyatının ana kulvarlarından biri durumuna gelir.” (Ecevit, 2017:919)

1980’den sonra Türk romanında fantastik unsurlardan doğaüstü varlıklara kadar açılan geniş bir yelpazeye hâkimdir. Türk romanının Batılılaşma sorunu, kentleşme, kimlik bunalımı ve kadın-erkek eşitliği ekseninde oluştuğu görülür. Orhan Pamuk,

Ahmet Altan, Metin Eroğlu ve Latife Tekin'i seksenli yılların başlarında en dikkat çeken yazarlar olarak görürüz. Bunların dışında 1980'li yılların öncesinde yazıp sonrasında modernist/postmodernist anlayışla roman yazanlarda vardır. Adalet Ağaoğlu, Ferit Edgü, Erhan Bener, Ayla Kutlu, Hilmi Yavuz ve Pınar Kür yeni roman anlayışına uygun eserler ortaya koyarlar.

“Günümüz Türk romanı türsel kalıpları da aşarak, tarih, köy ve çağ romanlarının ötesinde, polisiyelerin bilim kurguların fantastik metinlerin pıtrak gibi açtığı özgür bir edebiyat ortamına doğru yol almaktır. Asık suratlı, kuralcı ve buyurgan özellikli bir edebiyatın ortasında edebiyatı kurmaca bir “oyun” olarak gören postmodernist biçimci/bireyci/romantik eğilimlerin kendilerine azımsanmayacak bir yer açmaları Türk edebiyat sanatı açısından son derece sevindiricidir. Son yıllar içinde Türk edebiyatı özerkliğini elde etme yolunda önemli adımlar atmıştır. Bu, sanatın koşulsuz bir özgürlükle bütünleşmiş bir yaratma edimi olduğunu bilincindeki kalemlerin başarısıdır.” (Ecevit,2017:919)

Cumhuriyet dönemi romanında 1940'lı yıllardan sonra romandan köy ve köy insanına yönelişi görmekteyiz. Köy romanı, köyün ve köylünün sorunlarını, işsizlik, iktisadi yönden sıkıntılar ve köylünün topraksız olup bundan dolayı çıkan kavgalar romanların konusu olmuştur. “Edebiyatın malzemesinin insan ve onunla ilgili durumlar olduğu kabul edilirse, insanî gerçekliği coğrafî bir kimlikle ifade etmenin, bunu bir edebî tarz hâline getirmenin, edebiyatın özüne aykırı düştüğü söylenebilir.” (Kaplan, 2017:319)

Köyü ve köylüyü konu alan romanların sayısındaki artışta Köy Enstitüsü mezunu yazarlar ve özellikle “*Bizim Köy*” adlı kitabıyla Mahmut Makal önemli bir paya sahiptir. Bununla birlikte, Sabahattin Ali'nin “*Kuyucaklı Yusuf*”u da köy romanının gelişmesinde öncü bir rol oynamıştır. Köyü yazan romancılardan Yaşar Kemal ve Orhan Kemal'in Çukurova ve Toroslari, Kemal Tahir'in Orta Anadolu'yu, Kemal Bilbaşar'ın Doğu Anadolu'yu, Fakir Baykurt'un ise Burdur ve Ankara'yı ele aldığı görülür.

Köy romanı 1970'li yıllara kadar gücünü korur ve en özgün örneklerini verir. Edebî ve sosyal alanda kendisinin çıkışını hazırlayan şartların değişmesi ve zayıflamasıyla, köy romancılığına olan ilgi azalır

Türk edebiyatı romancıları, bir yandan köy gerçeğini dile getirirken, diğer bir yandan da çeşitli sebeplerden ötürü köyden kente göçü ve göç eden insanları romanlarına konu etmişlerdir. 1950’li yıllardan sonra Türk edebiyatında Hasan İzzettin Dinamo’nun “*Musa’nın Gecekondu*”, Kemal Bilbaşar’ın “*Başka Olur Ağaların Düğünü*”, Orhan Kemal’in “*Gurbet Kuşları*”, Oğuz Özdeş’in “*Gecekondu Rüzgârı*”, Muzaffer İzgü’nün “*Gecekondu*”, Sevgi Soysal “*Yenişehir’de Bir Öğle Vakti*”, Kemal Ateş’in “*Toprak Kovgunları*” ve Aysel Özakin’in “*Gurbet Yavrum*” adlı romanlar göç ve gecekonduyunun anlatıldığı en önemli örneklerdendir.

Sosyal hayatın getirmiş olduğu birtakım sıkıntılar kimi zaman toplumsal bir sıkıntı iken kimi zamanda bireyi ilgilendiren sorunlardır. Bireyin hayattan beklentileri, ilgileri veyahut özlemleri gibi meseleler romanın çoğu zaman konusu olur. Sözelimi geçim sıkıntısı, yoksulluk sorunu, büyük şehirlerde yaşa(yama)ma biçimleri, gecekondu semtlerindeki hayatlar, köyden kente taşınan umutlar, kimi zaman köyden kente kimi zamanda yurtdışına yapılan göç olgusu, modern şehirlerin insanı yutan ortamları Türk edebiyatı romanlarının konusu olur.

3.1. Yazarların Tanıtımı

3.1.1. Latife Tekin Hayatı, Edebi Kişiliği Ve Eserleri

3.1.1.1. Hayatı

Roman ve öykü yazarı olan Latife Tekin, 31 Aralık 1957’ de Kayseri’nin Bünyan ilçesine bağlı Karacafenk köyünde doğmuştur. Annesi Hatice Hanım Şanlıurfalı, babası Kayserilidir. Yazarın çocukluk yaşamını dokuz yaş öncesi ve dokuz yaş sonrası olarak ikiye ayırmak mümkündür. Bu ayrımı yaparken dikkate alınan nokta, yazarın dokuz yaşında Karacafenk köyünden ayrılarak ailesiyle birlikte İstanbul’a göç etmek zorunda kalmış olmasıdır. Latife Tekin, dokuz yaşına kadar Karacafenk köyünde kalır. O yıllarını şöyle anlatır:

“Yürümeyi öğrenir öğrenmez okula başladım. Okul, evimizin erkek odasıydı. Sedirlerin altında cinlerle oynasırken okumayı, yazmayı öğrendim. Karacafenk’te sedirlerin altında cinler ve periler yaşardı. Çocukluğum onların arasında geçti Gizlice onların derneğine girdim. Evlerini gezdim. Düğünlerine gittim. Dillerini, gündüz ve gece oyunlarını öğrendim.” (Özer, 2005, aktaran Açıkoy,2017:1)

Ailenin ekonomik sıkıntılarında ötürü 1966 yılında İstanbul'a göç ederler. Göçün ilk yıllarını Beşiktaş'ın Yenimahalle'sindeki ahşap evlerin/gecekonduların bulunduğu, Kapancı Sokak'ta geçirir. Göçün ilk yıllarında yazarın ailesi ekonomik sıkıntılarla boğuşurken, Latife Tekin de şehre uyum sağlama noktasında ciddi zorluklar yaşamıştır. İlk ve orta öğrenimini İstanbul'da tamamlar. 1974 yılında ise Beşiktaş Lisesi'ni bitiren Tekin, lise yıllarını şöyle anlatır:

“Beşiktaş Kız Lisesinde okudum. Bu kısa boyumla en arkada, pencere kenarında Boğaz'ı seyrederdim. Ama çok çalışkandım. Liseyi bitirdim, ama üniversite kağıdımı yırttım. Kimyayı kazanmıştım. Ertuğrul çalıştırıyordu beni; sonra bir kere daha ikna etti, İngilizce öğretmenliğini kazandım.” (Atik, 2011: 14)

Latife Tekin, liseyi bitirdikten hemen sonra Ertuğrul Bey ile evlenmiştir ve Mehmet isminde bir çocuğu olmuştur. Latife Tekin'in ikinci eşi ise, günümüzün çok önemli karikatüristlerinden olan Latif Demirci'dir. Latif Beyden de Yasemin adında bir kızı olmuştur. Eşleriyle ilgili, “Latif ve Ertuğrul(...) Onlar için ne diyebilirim ki... İki kızlerim benim. Hayat arkadaşlarım, çocuklarımin babaları. Karşılıklı birbirimizi düşünme düşünme kardeşleştik zamanla.” (Özer,2005, akt. Açıkyol,2017:2) Tekin liseden mezun olduktan sonra 1976-1977 yılları arasında Telefon Başmüdürlüğünde çalışır. Buradan ayrıldıktan sonra yazarlığa yönelerek, çalışmalarını İstanbul'da sürdürür. Daha sonra yazarın politik yaşamda aktif rol aldığı dönemleri başlamıştır. Yazar 17-18 yaşlarında iken kadın hareketlerine katılmıştır. Grevlerin yapıldığı fabrikalarda işçilere yemek pişirmiş ve onların örgütlenmesinde etkin rol oynamıştır. O yıllarını şöyle ifade eder:

“Ben politik çalışmaya başladığım dönemde gecekondu'lara gittim. (...) Gecekondululuk. Bunu ben bile isteye, politik bir kimlik olarak seçtim.” (Andaç, 2002, aktaran Atik, 2011: 15)

“18 yaşında otostopla, taş kamyonlarıyla gider gelirdim o bölgeye. Türkey'nin hemen yanında Kavel vardır: 60'larda grev hakkının alındığı bir fabrika. Bir kablo fabrikası. (...) O bölgede bir de BebiMot fabrikası vardı, bisiklet üretilirdi ve erkek işçiler çalışırdı. BebiMot'a, sekiz – dokuz aylık grevde yemek pişirmeye gittim her gün.”(Bengü, Öztürk, 2005, akt. Atik, 2011:16)

12 Eylül askeri darbe öncesinde de yine aktif bir yaşantısı olmuştur. Bu dönemde İlerici Kadınlar Derneği'nin yöneticiliğini yapmıştır. 12 Eylül darbesi sonrasında bir süre daha İstanbul'da yaşamaya devam etmiştir. İstanbul'da yaşamakta iken, Gümüşlük Akademisi Vakfı tarafından bir sempozyuma davet edilir. Bu davetten sonra Akademi'nin gerçekleştireceği projelerden birinin sorumluluğunu üstlenen yazar, İstanbul ile Bodrum arasında gidip gelmeye başlar. Daha sonra İstanbul'un kirliliği ve gürültüsünden ötürü 1997 yılında Bodrum'a temelli yerleşir.

Latife Tekin, çalışmalarını 2000 yılından beri Gümüşlük Akademisi'nde sürdürmektedir. Gümüşlük Akademisi Vakfı için şunları söyler:

“Bu bahçeye çok şey borçluyum ben. Doğadan koparılmış bir çocuktum. Ve bunu içimde bir türlü iyileştirememiştim. Buraya gelene kadar çiçek bile yetiştiremezdim. (...) Doğa özlemim dinmemişti. Buraya gelmeden önce ormana gitmeye başlamışım, işte oradan dönüş yoktu benim için. Gümüşlük'e gelişimle çok önemli bir şey tamamlandı. İçimde kaybettiğim genişliği yeniden buldum. Doğanın bir parçası olmadığımız yerde mutlu olamayız.” (Yılmaz,2007, aktaran Atik,2011:19)

3.1.1.2. Edebi kişiliği

Latife Tekin hem eserlerinin yayımlanış tarihi hem de Türk edebiyatına kazandırdığı önemli eserleriyle, Türk edebiyatında 1980 sonrasında yer alan yazarlarımızdandır. Ancak Tekin bu tür adlandırılmaların yapılmasını doğru bulmaz. Bu konuyla ilgili görüşlerini şöyle ifade eder:

“Bu tür yaklaşımları kırmak gerektiğini, 12 Eylül öncesi ve 80 sonrası gibi yaklaşımlarla ne bu ülkenin, ne bu ülkenin yazarlarının, ne de diğer yazarların öncesini ve sonrasını anlamının mümkün olduğuna inanmadığını” söyler ve “kendisinin belli bir saatten sonra yazar olmadığını, çocukluğundan beri sahip olduğu yaşanmışlıkların kendisini getirdiği bir yer olduğuna inandığını.” (Kahraman, 1986, aktaran Atik,2011:20) belirtir.

“Aslında roman yazmak istemiyorum. Çünkü romanın, özellikle de klasik romanın halkımın kendine bakısına, dünyayı algılayışına denk düşmediğini düşünüyorum. Romanı bütün bütün inkâr etmiyorum. Ama kendi halk edebiyatımızı, kültürümüzü temel alarak yeni bir biçim getirme çabasındayım.” (Cumhuriyet, 1 Aralık 1983)

Latife Tekin birçok söyleşisinde köyden kente göç hareketinin kendisi için travmatik bir durum olduğunu söyler. Bu sebepten yazarın birçok romanın konusu köyden kente göç, geçekondulaşma ve yoksulluk temalı eserlerdir. Eserlerini otobiyografik teknikle yazdığını ifade eder.

“Tekin, Türk romanında daha çok gerçekçi ve toplumsal gerçekçi bir bakış açısıyla yansıtılan yoksul halkın yaşamını, folklordan ve sözlü edebiyatın anlatım tekniklerinden yararlanarak, Latin Amerika kökenli büyülü gerçekçilik anlatım biçimiyle işlemiştir. Yapıtlarındaki “büyülü” atmosferi, Anadolu halkının inançlarını yansıtarak sağlamış, bir bakıma Anadolu insanına içeriden bir ayna tutmuştur.” (Gümeli, 2006 :69)

Roman türünde yeni bir kullanmayı düşünen yazar, masallardan, oyunlardan, halk hikâyelerinden yararlanır. “Sanatı bir iletişim aracı olarak değil, ilişkiyi koparma biçimi olarak gören Latife Tekin’in roman ile ilgili düşünceleri ise şöyledir:

Romanı en basit anlamıyla, toplum-birey çatışmasının sonucunda ortaya çıkmış bir biçim olarak ele alıp, roman kahramanının dramatik bir maceraya atılmasını beklediğimizi düşünelim. Ben kahramanlarımdan böyle bir şey beklemediğimi söyleyebilirim. Ben, anlattığım insanların tabii ki bir maceraya, en azından bir göç macerasına atıldıklarını biliyorum ama teke tek, toplumla düşünsel ve ruhsal bir çatışma içine girip bunu bilinçli bir biçimde yaşadıklarını, kendileri için özel bir hayat hikâyesi kurma arzusu içinde olduklarını sanmıyorum. (Özer,2005, aktaran Açıkoy,2017:3)

Latife Tekin, eserlerini kaleme alırken esinlendiği konuları şöyle açıklar:

“Çocukluğum annemin, babamın, komşuların anlattığı cin ve peri masallarıyla, nedenlerini bir türlü onlardan öğrenemediğim yaşama, düşünme biçimlerine şaşırarak geçti.” diyen Tekin, eline aldığı ilk kitaplar oklun kütüphanesindeki masal kitaplarıdır. Masallara olan ilgisi hiç eksilmeyen yazar, *Sevgili Arsız Ölüm*’ü yazarken Türk masallarını okuduğunu söyler.

3.1.1.3. Eserleri

Sevgili Arsız Ölüm

Sevgili Arsız Ölüm romanı ilk olarak 1983 yılında Adam Yayınevinde basılır. Köyden kente gelen bir ailenin gecekonduda geçen yaşamını anlattığı *Sevgili Arsız Ölüm* romanı, masalımsı bir anlatımla okuyucu ile buluşur. Eserde, Anadolu insanının konuşma kalıpları, sözlü edebiyatın unsurları ile zenginleştirilerek anlatılır. Bu romanın yayımlandığı yıllarda Latin Amerikalı yazarların art arda çevrildiği bir dönem olduğundan ötürü onda Marquez etkisi olduğu söylenir.

Berci Kristin Çöp Masalları

Berci Kristin Çöp Masalları romanı ilk olarak 1984 yılında Adam Yayınevinde basılır. Mizah, konu ve anlatım bakımından ile romanıyla benzerlik gösterir. Roman Sanayi mahallesiyle geniş bir alana yayılmış çöp alanı ortasında oluşan bir gecekondu mahallesinin hikâyesi anlatılır. Bir yanda kırsaldan kente göç ettiği halde eski gelenek ve göreneklerine tutunanları gözler önüne seren kültleşmiş romandır. Öte yandan da hayatta kalmak, şehre uyum sağlamak, fırsatlardan yararlanmak için yabancılaştıranların, yıpranıp yozlaşanları anlatır.

Gece Dersleri

Gece Dersleri romanı ilk olarak 1986 yılında Adam Yayınevinde basılır. Latife Tekin'in yazarlığında kırılma noktası olduğu söylenen bu roman, 1980 öncesi örgütler arasındaki ilişkileri anlatır. Yazarın sonraki kitaplarında da yer vereceği dilsel çeşitliliğinin ilk örneğini bu kitapta başlatır.

Buzdan Kılıçlar

Buzdan Kılıçlar romanı 1989 yılında Adam Yayınevinde basılır. Roman için yazar kendi ifadesiyle, “Yoksulların, kendilerini küçümseyici bakışlarla süzen insanlara keşfedilmedik bir bilinçle numara yaptıkları düşüncesiyle yazdım. Yoksullardan yakınanların aklına nedense, yoksulluk içinde yaşayan insanların akli fikri olabileceği düşüncesi gelmiyor” şeklinde ifadelerde bulunur.

Aşk İşaretleri

Aşk İşaretleri romanı ilk olarak 1995 yılında Metis Yayınevinde basılır. Kentin varoş mahallesinde yaşayan bir grup yoksul gencin, kendilerini aydınlatan ve bir yol göstericinin önderliğinde, hayata nasıl yaklaşmaları gerekeceğini öğrenmeye çalıştıkları bir aydınlanma hikâyesidir.

Ormanda Ölüm Yokmuş

Ormanda Ölüm Yokmuş romanı ilk olarak 2001 yılında Metis yayınevinde basılır. Bu roman yazar için bir kopuş sayılabilecek bir romandır. Orta yaşlarda, sevgili tarafından terk edilmiş bir ressamla, sevgili yakında ölmüş bir kadının arkadaşlığı çerçevesinde yazılmış bir aşk romanıdır. Yazar önceki romanlarında işlediği yoksulluk temasından bu romanında uzaklaşır.

Unutma Bahçesi

Unutma Bahçesi romanı ilk olarak 2004 yılında Everest Yayınevinde basılır. Yazar bu romanında “unutma” ve “hatırlama” kavramları üzerine eğilir. İnsan ilişkilerinin vahşiliğine, iktidar ve güç odaklı yazılan bir romandır.

Muinar

Muinar romanı ilk olarak 2006 yılında Everest Yayınevinde basılır. Romanda bedenden bedene ruhtan ruha geçerek binlerce yıllardır yaşayan bilge bir yaşlı kadının kimi zaman neşeli kimi zamansa hüzünlü hikâyesini anlatır.

Rüyalar ve Uyanışlar Defteri

Rüyalar ve Uyanışlar Defteri adlı roman ilk olarak 2009 yılında Doğan Yayınevinde basılır. Rüyaların dili ve kurgusuyla yazılmış bir muhalefet manifestodur. Ekolojik yıkıma, yoksullaşan bir dille, bulanıklaşarak yönünü kaybeden politik söylemler ve ülke gündemine başkaldırı eseridir.

Manves City

Manves City ilk olarak 2018 yılında Can Yayınevinde basılır. Romanda Türkiye'nin büyük şirketlere teslim olan bir beldesinde, Erice'de yaşananları anlatır. Yıllar sonra hapisten çıkıp memleketine dönen Ersel, büyük üretim tesislerinin ve fabrikaların ele geçirdiği bir Erice'yle karşı karşıya kalır. Yuvası dağılmış olan Ersel kaybolan üvey kızının peşine düşer.

Sürüklenme

Sürüklenme romanı ilk olarak 2018 yılında Can Yayınevinde basılır. *Manves City*'yle adeta birbirine el uzatan *Sürüklenme*, süregelen toptan yıkıma karşı yeni mücadele yollarının, çaresiz yetişkinlerin, sahipsiz, yoksul, yalnızlaştırılmış gençliğin ve onların yeni bir hayat kurma, çabalarının romanıdır.

Zamansız

Zamansız romanı 2022 yılında Can Yayınevinde basılır. Latife Tekin'in karantina sürecinde yazmaya başladığı bu romanında zamansız, zeminsiz, tanımsız ve insan varoluşunun ötesinde her türden dönüşüme, değişime açık eski bir aşk duygusunun izinden gidişini anlatır.

Latife Tekin romanlarının yanı sıra "Gümüşlük Akademisi" (1997) adlı bir öyküsü ve "Bir Yudum Sevgi" (1984) adlı senaryosu vardır.

3.1.1.4. Aldığı Ödüller

Tekin, *Unutma Bahçesi* romanıyla Türkiye Gazeteciler Cemiyeti 2005 Sedat Simavi Edebiyat Ödülü'nü almıştır. Yazar ayrıca 1984 yılında, Atıf Yılmaz'ın yönettiği *Bir Yudum Sevgi* adlı filmin senaryosunu yazmıştır. Bu film 22. Antalya Film Şenliği'nde Altın Portakal Ödülü'nü alır. Aynı eser 1986' da ise Uluslararası İstanbul Sinema Günleri'nde en iyi film ödülünü alır.

3.1.2. Sevgi Soysal Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri

3.1.2.1. Hayatı

Sevgi Soysal, 30.09.1936 tarihinde İstanbul Bakırköy’de Mithat ve Aliye Yenen’in üçüncü çocukları olarak dünyaya gelir. Ancak babası Mithat Bey’in tayini nedeniyle hep birlikte Ankara’ya göç ederler. Çocukluğu Ankara’nın Selanik Caddesi ve Yenişehir Sempti’nde geçer. Çocukluğu II. Dünya Savaşı’nın zor dönemlerine denk gelmiştir. Annesi Aliye Hanım’ın Alman olmasından ötürü arkadaşlarının “gâvur Almanlar” gibi sözlerine üzüldüğü için ablası ile annesine Türkçe öğrenmesi için baskı uygularlar. Ankara şehri onun hayatında önemli değişiklikler meydana getirmiştir.

“Sevgi, ilerleyen yıllarda, bir yazar olarak geçmişi hep hatırlayan, kendisiyle birlikte büyüyen Ankara’nın tanıdığı olarak okurlarının karşısına çıkan, bu tercihiyle döneminin diğer yazarlarından belirgin bir şekilde yollarını ayıran bir isim olacaktır. Başkenti anlattıkça hayatını, hayatını anlattıkça başkentin kırılma noktalarını görecektir, Türk edebiyatında bu bozkır şehrine farklı bir sayfa açılacaktır. Onun çocukluk yılları, bir anlamda başkentin de çocukluk yılları sayılır...”

İçine kapalı bir şekilde gelişen memur şehrinde, en renkli hayatı Kızılay çevresinde oturanlar sürdürür. Bu merkezden uzaklaştıkça Ankaralılar arasındaki sosyal ve ekonomik uçurumlar su üstüne çıkar.” (Doğan,2015:58-59)

Babası Mithat Bey’in alaycı kişiliği, Sevgi Soysal’ın da hayata karşı alaycı bir tutumla yaklaşmaya yöneltir.

“Sevgi Soysal’a, boyunun uzaması ile ortaya çıkan kemerli burnunun dikkat çekmesinden dolayı "sipsi" diyen Mithat Bey, onun kişiliğini derinden etkiler. Sevgi Soysal, ablası Gönül’e göre daha düzensiz ve plansız olduğundan evin örnek gösterilen kızı, gerek derslerinde gerek evde çizdiği başarılı grafik nedeniyle Gönül olmuştur. Aile içerisindeki ilişkiler, Sevgi Soysal’ın psikolojisini etkileyecek ve ileride yazacağı eserlere de bu durumlar yansıtacaktır.” (Zeytin,2018:23)

Sevgi Soysal, “Yürümek” romanında olduğu gibi Mimar Kemal İlkokuluna başlar. 1947 yılında okulu bitirir. Ortaokul döneminde duvar gazetesi ile ilgilenir. Gazetelerin yazı işleri müdürleriyle görüşür. Amacı ilerde bir gazetenin yazı işleri müdürü olmaktır. Bir süre sonra duvar gazetesi hayalinden vazgeçer.

O yıllarda Ankara'nın tek kız lisesi olan ve aynı zaman en seçkin okullarından biri olan Ankara Kız Lisesine kaydını yaptırır. Cumhuriyet döneminin en başarılı öğretmen kadrosu bu okuldadır. Lise de edebiyat bölümünü seçer. Disiplinli bir lise olmasına rağmen çabuk uyum sağlar fakat derslerde pek fazla başarı gösteremez. Onun için trampet çalmak sıkıcı bulunduğu bir dersin ödevlerini yapmaktan daha zevklidir. Trampet konusunda ustalaşır ve okulun gösterilerinde görev alır. Bunların yanı sıra Sevgi Soysal, lise yıllarında kültürel etkinliklerde görev alır.

“İzcilik çalışmalarına katılır. Müzikten hoşlanır; arkadaşı Jülide Gülizar'la birlikte Ruhi Su'nun türkü kurslarına katılır. Jülide Gülizar, daha sonraki yıllarda TRT'nin başarılı spikerlerinden biri olacaktır. Yine aynı çatı altında Soysal'la beraber çalışacaktır; hatta, Soysal'ın kadın programları için yazdığı “Venüslü Kadınlar” adlı teatral eseri o seslendirecektir. Ruhi Su, öğrencilerine her hafta yeni türküler öğretir. Öğrettiği bu türkülerini bir hafta sonra onlara tekrar söylettirir. Soysal'ın öğrendiği türküler arasında en ilginç “Muallim” türküsüdür. O, bu türküyü çok komik bulur, arkadaşlarıyla sıkça söylemekten büyük zevk alır.” (Yüce, 2007:31)

Soysal, 1952 yılında liseden mezun olur. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Arkeoloji Bölümüne kaydını yaptırır.

“Üniversite eğitimi süresince hocasıyla herhangi bir problem yaşamayan, hatta lisedekinin aksine bu kez beğenilen öğrenciler arasındadır. Sevgi deyim yerindeyse, âdeta istenilen bir öğrenci tipi olmuştur. oysa zamanla onun için üniversite, ‘Bir an önce diplomamı alayım da, çekip gideyim buradan, ‘dediği yere dönüşür. Üniversitenin tam hantallığı ile üzerine çöktüğünü fark eder. O, bu hantal yapıyı değiştiremez ama ilgisini sanata ve edebiyata yönlendirir. Mümkün olduğunca asıl yaşamak istediklerine koşar.” (Doğan,2015:67)

Üniversite yıllarında ilk eşi olan ve aynı zamanda Tiyatro bilimcisi Özdemir Nutku ile tanışır. Özdemir Nutku o zamanlar İngiliz Filolojisi Bölümü ikinci sınıf öğrencisidir. Nutku'nun sanat camiasından Ferit Edgü, Orhan Duru, Erdal Öz,

Ahmet Oktay, Güner Sümer gibi birçok genç edebiyatçı arkadaşı vardır. Bu isimler zamanla Sevgi Soysal'ın da arkadaşı olur. Ankara'daki birçok sanat etkinliklerine katılırlar.

Soysal ve Nutku bir süre sonra evlilik kararı alırlar. Fakat bu kararlarına aileleri karşı çıkar. Çünkü yaşlarının evlilik için uygun olmadığını düşünürler. Sevgi Soysal için evlilik, özgürleşmenin ilk adımıydı. Sevgi Soysal on dokuz, Özdemir Nutku yirmi dört yaşında iken evlilik istekleri reddedilince çareler ararlar. Sevgi Soysal ailesini ikna edebilmek için iki kutu aspirin içerek intihar girişiminde bulunur. Ailesi bu duruma daha fazla dayanamaz ve nişan yaparlar. Özdemir Nutku zamanla kendini sevdirebilir ve evlenirler.

Bir süre sonra Özdemir Nutku'ya Almanya Göttingen Georg-August Üniversitesi'nden bir öğrenci bursu çıkar. Sevgi Soysal'da onunla birlikte Almanya'ya gider ve üniversite öğrenimini yarıda bırakır. Almanya'da çalışarak geçimlerini sağlarlar. Sevgi Soysal bir süre hamile olduğunu öğrenir ve Türkiye'ye geri dönmek zorunda kalır. İlk çocuğu oğlu Korkut dünyaya gelir. Bir yıl sonra da Özdemir Nutku eğitimini tamamladıktan Türkiye'ye geri döner ve Ankara Üniversitesi Tiyatro Enstitüsü'nde asistanlığa başlar. Sevgi Soysal ise o dönemde Alman Büyükelçiliği'nde sekreter olarak çalışır ve bir yandan da tiyatro oyunlarında roller almaktadır. Fakat Nutku'nun edebiyat çevresi onu iyice içine almaktadır. Soysal'ın ilk yazısı "Değişim" adlı dergide yayımlandı.

Zafer Madalyası adlı tiyatro oyunundaki rol arkadaşı Başar Sabuncu ile iletişimi kuvvetlenmiştir. Bu iletişimin kuvvetlenmesi sonucunda Özdemir Nutku'dan boşanan Sevgi Soysal, Başar Sabuncu ile evlenmiştir. Evlilikleri beş yıl sürmüştür. Evliliklerinin ilk yılları her şey güzel iken daha sonra Başar Sabuncu'nun askere gitmesiyle düzenleri bozulur ve ayrılırlar.

Türkiye'nin içinde bulunduğu sosyal, ekonomik ve siyasal çalkantıların olduğu yıllarda haber için gittiği Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi dekan ve anayasa profesörü Mümtaz Soysal ile karşılaşırlar ve Mümtaz Soysal'ın cezaevinde bulunduğu bir tarihte evlenirler. Bu evlilikten sonra Sevgi Soysal da takibe alınır.

Sevgi Soysal 1971 yılında kimliksiz dolaşmak ve sıkıyönetime karşı gelmekten tutuklanır. TRT’deki işinden de çıkarılmıştır. Tutukluluğundan sonra bir ajans da çalışmaya başlayan Soysal bir gün arkadaşı ile sohbet ederken anlattıklarının orduya hakaret içerdiğinden ötürü yeniden tutuklanır ve Adana’ya sürgüne gönderilir. Sekiz ay gibi bir süre Yıldırım Bölge’de kalır ve sürgün süresince de iki buçuk ay Adana’da kalır.

1971 yılında ikinci çocuğu Defne’yi dünyaya getiren Soysal, 1975 yılında ise üçüncü çocuğu Funda’yı dünyaya getirir. Kanser belirtilerinin görülmesi üzerine ameliyat olur. İyileştiği yönündeki gelişmeler sonucunda Sevgi Soysal taburcu edilir fakat 25 Ağustos 1976 günü doktorundan kanseri atlatamadığını öğrenir. Tedavi için Londra’ya eşi Mümtaz Soysal ile giderler. Tüm uğraşların sonucunda bir ümidin kalmadığını gördükten sonra Türkiye’ye döner ve 22 Kasım 1976 tarihinde hayata veda eder.

3.1.2.2. Edebi Kişiliği

Sevgi Soysal, sanat dünyasına ilk adımlarını sekiz yaşında yazdığı şiirle atarak başlar. Sonraki yıllarda roman ve hikâyeye yönelmiştir. Gençlik yıllarının başlarında yazar olma fikri aklından bile geçmemiştir. Fakat sanatın bütün kollarıyla bir bağlantısı vardır. Müzik, dans, spor, arkeoloji gibi. Eşi Özdemir Nutku vesilesiyle kendini sanat dünyasının içinde bulur. *Ne Güzel Suçluyuz Biz Hepimiz* adlı ilk düzyazısını “Değişim” dergisinde yayımlar. O zamanın en hararetli konusu olan varoluşçuluk kavramı Sevgi Soysal’ın eserlerinde görülür. Yaptığı birkaç çeviri çalışmalarından sonra ilk kitabı *Tutkulu Perçem*’i kendi imkanlarıyla kısıtlı sayıda bir matbaada bastırmıştır. Kitabın ilk eleştirisini babası Mithat Bey, “İshal olmuş gibi yazıyor” şeklinde yapmıştır. Selim İleri, sanatsal açıdan *Tutkulu Perçem*’i şu şekilde yorumlar:

"Daha Tutkulu Perçem’de Sevgi Soysal, yazınsal anlayışını belirlemiş, seçimini yapmış, yolunu çizmiş gibidir. Dünyaya, yaşama, sınıfsal ilişkilere açık bir yazar tanırız. Benlik sorunlarıyla uğraşmayı istememektedir bu yazar; Tutkulu Perçem benlikten kaynaklansa bile.

Tutkulu Perçem, gerçekte, bir dil ustalığını, çağrışım zenginliklerini, ‘saçma’ya varan bir bakış açısını içerir. Kişi, benliğini sorguya çekmektedir. Benlik, kişiyi yeniip öne çıkarmak istedikçe dilin gücüyle çağrışımların yaratacağı gülmece, onu alt eder; benlik, hiçlikle eşdeğerdedir böylelikle." (İleri, 1977, aktaran Zeytin,2018:29)

Varoluşçuluğun etkisi ve yazarın hayatından izlerle yoğurulmuş, imgelerin yoğun, öykü tekniğinin zayıf olduğu bir yapıttır. Soysal’ın, asıl çıkışı *Tante Rosa* ile olmuştur. bu kitapla birlikte ilk kitabında yer alan yazınsal sorunlar aşılmıştır.

Sevgi Soysal, bireyin iç dünyasına yönelir, anlatımda daha çok soyut ifadeleri ve iç monolog tarzını kullanmıştır. Yazarın alışılmışın dışında bir cümle yapısına çıktığı da bilinir. Yazar eserlerinde dil oyunlarına başvurmuştur. Yazar, eserlerini yazarken onların üzerinden gitmez, düzeltmeler yapmaz. Üslup mükemmelliği kaygısı taşımaz. Anlatmak istediklerini içinden geldiği gibi yazıya dökmüştür. Adnan Binyazar’la yaptığı bir söyleyişi de bu konuyla ilgili şöyle söyler:

“Yazdığım hiçbir hikâyeyi sonradan düzeltmedim. Elbette yazarlıkta geçerli bir yol değil bu. Ama art arda, hatta sonradan hatırladığım bir yığın ayrıntıyı atlayarak, ön hazırlık yapmadan yazdım *Tante Rosa*’ları.” (Doğan,2015:112)

Annesinin Alman olması hasebiyle Çağdaş Alman edebiyatını yakından tanıma fırsatı bulmuştur. Sevgi Soysal’ın çok iyi bir gözlem kabiliyeti de vardır. Bu kabiliyetini de eserlerindeki olayları şekillendirirken kullanmıştır.

3.1.2.3. Eserleri

Romanlar

Tante Rosa

“*Tante Rosa*” romanı ilk olarak 1968 yılında Dost Kitabevi’nde basılır. Romanda Soysal’ın bu romanı anneannesi, teyzesi ve kendisi olmak üzere üç kuşağın kadınlarının ortak sorunlarını, hayata karşı duruşlarını kaleme almıştır.

“Alışılmış eserlerden farklı bir sanatsal yapıya sahip olan bu eser olaylar, kişiler, atmosfer yönüyle Türk toplumuna yabancı gelmiştir. Bu eserde yazar; duygusallıktan

kaçınarak akla önem vermiştir. Yer yer şiirsel bir anlatımın görüldüğü eserde, çoğunlukla ironiye yer verilmiştir. Dil yönünden kopuklukların bulunduğu bu eserden sonraki eserlerde, bu kopukluk gittikçe azalmıştır.” (Zeytin,2018:30)

Erdal Doğan'ın eser hakkındaki düşüncelerine de yer vermek isterim:

“Tante Rosa, Sevgi'nin yenir bir insanı, daha doğrusu yeni bir kadın yarattığı ve bir yazar olarak asıl çıkış yaptığı ikinci kitaptır. İlk kitabı Tutkulu Perçem'deki karamsar ve umutsuz kadının yerini, bu kitapla birlikte hayatı içinden geldiği gibi yaşamak isterken, olmadık sorunlarla karşılaşan bir başka kadın alır. En az önceki kitabı kadar otobiyografik nitelikler taşır. Çünkü büyük ölçüde bir aile hikâyesidir...”

Sevgi Soysal uzun yıllardır zihninde tuttuğu çocukluk hatıralarını okuyuculara Rosa öyküleri ile tanıtır. Otuz iki yaşına geldiğinde bildiklerini artık daha fazla içinde tutamayacağını düşünür. Kendi yaşadıklarını da gözden geçirir ve tüm bunları 'birden' kağıda döker.

Yürümek

“Yürümek” adlı romanı ilk olarak 1970 yılında Doğan Yayınevinde basılır. Sevgi Soysal'ın ilk romanıdır. Yeni sinema tekniğine göre yazılmıştır. Eserde benliğine değinirken bireysel yakınmalara da yer vermiştir. Romanın anlatımında geriye dönüş ve ileriye sıçrayışlar görülür.

Yenişehir'de Bir Öğle Vakti

Yenişehir'de Bir Öğle Vakti romanı ilk olarak 1973 yılında Bilgi Yayınevinde basılır. Romanda Ankara'nın aldığı göçlerle değişmesi ve büyümesinin işlendiği romandır. Bir süreliğine köyde öğretmenlik yapan Günseli'nin bakış açısıyla kent ile kırsaldaki yaşantının karşılaştırılmasına yer verilir. Kentte yaşamının, köyde yaşayanlar için ne derece büyük bir nimet olarak görüldüğüne işaret edilir.

Şafak

“Şafak” romanı ilk olarak 1975 yılında Bilgi Yayınevinde basılır. Eser, 12 Mart tutuklamalarını konu edinen bir toplumcu-gerçekçi romandır. 12 Mart Muhtırası'ndan sonra başlayan tutuklamalara dayanarak, Adana'da bir kenar mahalledeki eve yapılan baskınla, romandaki olay örgüsü başlamaktadır. Bununla beraber roman kahramanlarının savunmuş oldukları siyasi anlayışla ilgili mücadeleleri anlatılır.

Hoş Geldin Ölüm

“Hoş Geldin Ölüm” romanı 1980 yılında Bilgi Yayınevinde basılır. Roman yazarın, ölümünden önce yazmaya başladığı ancak yarım kalan bir eseridir. Romanın kırk dokuzuncu sayfasına kadar yazılmış ancak geri kalan kısmı tamamlanamadığı için birçok bilgi belirsizliğini korumaktadır. Roman kahramanlarının hangi fakültede okudukları, bağlı oldukları siyasal grup ve olayların geçtiği zaman tam olarak bilinmemektedir. Romanın siyasal bir roman olduğu bilinmektedir.

Hikayeler

Tutkulu Perçem

“Tutkulu Perçem” adlı eseri ilk olarak 1962 yılında Bilgi Yayınevinde basılır. Soysal'ın “Tutkulu Perçem”deki hikâyeleri, varoluşçuluk akımının tesiriyle yazılmıştır. Bu hikâyelerde, yalnızlık, tedirginlik, bunalım, kaçış ve yabancılaşma en çok işlenen temalardır. Lise yıllarında okuduğu Jean-Paul Sartre, Albert Camus ve Simone de Beauvoir gibi yazarların eserlerinde etkisi vardır. Orhan Kemal Ödülü'nü kazandıktan sonra yaptığı konuşmada da bu durumu onayladığı bilinir.

Barış Adlı Çocuk

“Barış Adlı Çocuk” adlı eseri ilk olarak 1976 yılında Bilgi Yayınevinde basılır. Yabancılaştırmayı, yabancılaştırılmayı, insan gibi yaşamadan kopmanın etkin ve belirsiz biçimlerini, insan gibi yaşamaya dönme özleminin ve mücadelesinin çıkar ve yollarını; hem tek tek öykülerin içerisinde, hem de bunların bütünselliğinde kavranan bir anlayışla anlatılmıştır.

Anılar, Makaleler ve Tiyatro Eserleri

Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu (1976)

Faşizmin olduğu kadar, insancılığı ve yaşamı yadsıyan bir devrimciliğin de, aslolanın hayat olduğunu en iyi bilen kadınlar karşısında düştüğü durumları anlatan bu kitap, Sevgi Soysal'ın ince alaycılığının belki de en yetkin örneğidir.

Bakmak (1977)

“Politika” gazetesinde yayımlanan yazılarından derlemiştir. 1970’li yılların Ankara’sı gibi karanlık bir ortamda kaleme alınan bu yazılar, ülkenin sorunlarına değinmiştir.

Venüslü Kadınların Serüvenleri (İlk olarak 2017’de basılmış bir tiyatrodur.)

Sevgi Soysal'ın TRT’de çalıştığı dönemlerde yazdığı oyun, makale ve yazılarını topladığı bir eserdir. 1965- 1971 yılları arasını kapsayan bu dönem, aynı zamanda Soysal'ın 12 Mart’ı izleyen yıllarda yazarlık çizgisini belirleyecek olan siyasi ve feminist hattın da filizlendiği bir süreçtir.

Roman; insanı, toplumları anlatması ve aynı zamanda etkilemesi açısından anlatmaya bağlı türlerin başında gelmektedir. İnsanı etkileyen olgulardan biri de göçtür. Edebiyatımızdan Tanzimat’tan bu yana yer yer köy hayatına değinen yazarlarımız olmuştur. Cumhuriyet döneminde ise toplumun gerçeklerine köyde ve kentte meydana gelen sosyal ve toplumsal ilişkileri yansıtmayı amaçlamıştır. Türk edebiyatında kentleşmeyi konu edinen romanlardan önce köy konulu romanlar büyük ölçüde yer almıştır. Fakat köylerdeki modernleşme, değişen dünya ve bu değişimin köy ve köylünün üzerindeki etkisi ile köy edebiyatını elde ettiği gücü yavaş yavaş kaybetmiştir. Artık köyü konu edinen romanlar yerine kenti, kentleşmeyi işleyen romanların olduğunu görürüz.

Cumhuriyet romanı 1970’li yıllara gelinceye dek mesaj verme odaklı ilerlemektedir. Ancak 1970’li yıllarla beraber Türkiye de romanın politikayla bütünleştiği görülür.

Böylelikle 12 Mart ve 12 Eylül olaylarının yanı sıra romanlarda dönemin siyasi otoritesinin sergilemiş olduğu durumlar romanlara konu olmuştur. Cumhuriyet romanında özellikle Latife Tekin ve Sevgi Soysal gibi isimlerin köyden kente göçü, yoksulluğu, gecekondu hayatını ve kente göçle birlikte ortaya çıkan çevresel sorunlar ile bireyde meydana gelen sorunların işlendiği bilinmektedir.

3.1.2.4. Aldığı Ödüller

İlk romanı *Yürümek* ile TRT 1970 Sanat Ödülleri Yarışmasında Başarı Ödülünü alır. *Yenişehir’de Bir Öğle Vakti* ile 1974 Orhan Kemal Roman Armağanı’nı kazanır. Ankara Meydan Sahnesi’nde H. Dormen’in yönettiği “**Zafer Madalyası**” oyununda rol alır. Aynı zamanda Işıl Özgentürk *Tante Rosa*’nın “**Seni Seviyorum Rosa**” adıyla senaryosunu yazıp filme çekti (1991).

3.1.3. Adalet Ağaoğlu Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri

3.1.3.1. Hayatı

Adalet Ağaoğlu 23 Ekim 1929 tarihinde Ankara Nallıhan’da doğar. Eğitimine civar köylerden gelen öğrencilerle birlikte ilçedeki ilkokulda başlar. “Bu dönemde Sümer Ailesi’nin ilçedeki yaşam şartlarını aşan bir görüntü sergilediğini belirtmek gerekir. Öyle ki, dönemin yaşantısına uygun olarak bölge halkıyla birlikte yayan ve binek sırtında gerçekleşen mevsimlik yayla göçlerinin haricinde zaman zaman ailece İstanbul’a gidilip gelmekte, otobüs, tren, vapur gibi farklı ulaşım araçlarının taşıdığı şehirlerde modern yaşamın havası tecrübe edilmektedir” (Andaç, 2000, aktaran, Acar, 2019:4). Babası Hafız Mustafa ilçedeki imkânsızlıklardan ötürü ailesini 1938 yılında Ankara merkezine taşır. Ağaoğlu böylelikle başkentten fizikî ve sosyal imkânlarından faydalanma fırsatını yakalar. Ortaokulu bitirdikten sonra Ankara Kız Lisesi’ne devam eder, ardından Ankara Üniversite DTCF Fransız Dili ve Edebiyatı bölümünü tamamlar.

Yaptığı söyleşilerden anlaşıldığı üzere Adalet Ağaoğlu’nun aile ilişkilerinin yaşamı boyunca olumlu ilerlediği bilinir. Yazar üniversiteyi bitirdikten sonra radyoevinde çalışma hayatını başlar. Bu dönemde radyo oyunları yazmaya başlar. Uzun yıllar

boyunca TRT çatısı altında görev yapmıştır, 1970 yılına kurumun özerkliğini yitirdiği düşüncesiyle istifa etmiştir. Ağaoğlu'nun bu kararı, sahip olduğu dünya görüşüyle doğrudan ilişkilidir. Öyle ki, Ağaoğlu, ideolojik açıdan fakülte yıllarında tanıştığı sol ideolojiyi desteklemektedir. İdeolojik tavrının bir göstergesi olarak 1999 yılında ÖDP'den milletvekili olduğu da bilinir. 1954 yılında inşaat mühendisi Halim Ağaoğlu ile evlenir. Adalet Ağaoğlu, TRT'den ayrılışının ardından yazı faaliyetlerine yoğunlaşmıştır. Onun bu süreçte edebiyat dünyasının tanınmış isimleriyle tanışma fırsatı bulduğu bilinir. Bunda, eşi Halim Bey'in işi gereği İstanbul'a taşınmalarının da etkisi vardır. Halim Ağaoğlu, onu yazarlık noktasında her daim desteklemiştir. Eşi Halim Ağaoğlu, 2018 yılında hayatını kaybeder. Eşinin ölümünden sonra Adalet Ağaoğlu yazmayı bırakır. Kendisine Boğaziçi Üniversitesi tarafında fahri doktora unvanı verilir.

Yoğun bakım tedavisi gören Ağaoğlu, çoklu organ yetmezliği sebebiyle 14 Temmuz 2020 tarihinde İstanbul'da hayatını kaybeder.

3.1.3.2. Edebi Kişiliği

Adalet Ağaoğlu, Türk edebiyatında yeni arayışların yaşandığı bir dönemde yazdığı roman, hikâye, tiyatro ve deneme türündeki eserleriyle Türk edebiyatına çok önemli katkıları olan yazardır. Yazarlık serüveninde yetmiş yıllık bir mazisi olduğunu bilir. Kendi tabiriyle “hayatım roman yerine romanım hayat” düşüncesiyle hareket ettiğini ve yazarlığı hayatının merkezinde tuttuğunu ortaya koymuş olduğu eserlerden anlaşılır. Yazar, Ankara Kız Lisesi'nde iken amatör olarak roman yazar ancak beğenmeyip yırtıp attığı bilinir. Daha sonra Ulus'un Akşam Haberleri'ne şiirler yazmıştır. Adalet Ağaoğlu'nun edebiyat dünyası için ilk başarılı adımı, fakültenin son sınıfında iken alt katta oturan Sevim Uzgören ile yazdığı “Hadi Bir Piyes Yazalım” adlı tiyatro eseridir.

1960'lı yılların sonunda başladığı tiyatro yazarlığının yanında romancılık konusunda kendisini üne kavuşturacak olan “Ölmeye Yatmak” adlı eserini bu dönemde yazdığı bilinir. Yazar bu romanla birlikte olayların birbirini takip etmesi olarak tarif edilen klasik kurgu anlayışını yıkmak istemiştir.

“Yazarın, kurgusal düzlemde yaptığı yenilik dışında, romanı ucu açık bitirme, daha doğrusu tamamlamama yönünde bir tavır sergilediğini de belirtmek gerekir. “Hiçbir zaman sonuçta, bu bitti, son” dedirtecek anlayışla yazmadım.” diyen yazar, bu yaklaşımını yaşadığı her olayın ve olgunun sürekli bir değişim halinde olmasıyla açıklamıştır.” (Andaç, 2000, aktaran, Acar,2019:7)

Adalet Ağaoğlu'nun romanları Türk toplumunun belirli dönemlerdeki değişiminin tarihî ve sosyolojik bir incelemesi olarak değerlendirilebilir. Yetmiş yıllık yazarlık hayatı boyunca edebiyat dünyasına tiyatro, roman, hikâye, deneme gibi farklı türlerde yazdığı eserlerle katkı sunmuştur. Adalet Ağaoğlu, Türk edebiyatı tarihinde kendine özgü bir yer edinmeyi başarmıştır denilebilir. *Türk Dil Kurumu Tiyatro Ödülü*'nü aldığı 1974 yılından bu yana çok sayıda ödüle layık görülmüştür. Bunlardan, 1995 yılında kendisine verilen *Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Büyük Ödülü* dikkate değerdir.

3.1.3.3. Eserleri

Romanları

Ölmeye Yatmak

Ölmeye Yatmak romanı ilk olarak 1973 yılında Remzi Kitabevi'nde basılır. Roman profesör Aysel Dereli'nin “ölmeye yatma” düşüncesi ile bir otele gitmesiyle başlar. Kendisi gibi bir profesör olan kocası Ömer'i, bir öğrencisi olan Engin'le aldatan Aysel, kendini öldürmeye karar vermiştir. Aysel Dereli'nin intihar zamanına kadar olan süre zarfını anlatır. Ayrıca roman üçlemenin ilk kitabıdır.

Fikrimin İnce Gülü

Roman ilk olarak 1976 yılında Remzi Kitabevi'nde basılır. Roman, Bayram Ünal adlı karakterin çalışmak için gittiği Almanya'dan aldığı son model bir arabayla memleketi Ballıhisar'a dönüş yolunda aklından geçirdiği geçmiş yıllarda ve yol boyunca yaşadığı sosyolojik meselelerin anlatıldığı bir yol romanıdır.

Bir Düğün Gecesi

Bir Düğün Gecesi romanı 1979 yılında Remzi Kitaevi'nde basılır. Romanda aydınların, sanatçıların, akademisyenlerin ve öğrencilerin iç konuşma tekniğiyle yaşamlarını anlatır. Öte yandan kahramanların sol görüşle tanışıp sonrasında da yollarının ayrılmasını, yaşadıkları kriz anlarını bireysel yalnızlıklarını ve sorgulamalarını inceler. Ayrıca roman üçlemenin ikinci romanıdır.

Yazsonu

Yazsonu romanı ilk olarak 1980 yılında Remzi Kitabevi'nde basılır. Yazar bu romanda dönemin toplumsal havasının içinde yaşayan aydınların ve yarı aydınların, kent kökenlilerin toplumdaki kaçış ve yalnızlık hadisesi konu edinir.

Üç Beş Kişi

Roman ilk olarak 1984 yılında Remzi Kitabevi'nde basılır. Eserde birçok şey uğruna ölenler ile birçok şey pahasına hayatta kalıp mücadele etmeye devam eden Üç Beş Kişi'nin anlatısıdır.

Hayır

Roman ilk olarak 1987 yılında basılır. Roman üçlemenin üçüncü kitabıdır. Aysel Dereli'nin yeğeni Ayşen'in düğününü konu alır. Ancak romanda Aysel pek fazla görülmez. Ailesinden büyük ölçüde kopmuş olan Aysel yeğeninin düğününe gitmeyi reddeder.

Ruh Üşümesi

Roman ilk olarak 1991 yılında İletişim Yayınları'ndan basıma girer. 12 Mart Muhtırasından sonraki tutuklamalarda acı ve hayal kırıklıkları yaşayan bir kadın ve bir erkeğin, bir lokantada karşılıklı masalarda birbirleriyle ilgili hayal kurmaları romanın konusunu oluşturur. Yalnızca yemek yenilen vakti kapsayan süre zarfında, birbirlerini, karı – koca, gibi yakıştırmalar yaparak hayal kuran çiftin birbiriyle hiç

konuşmadan lokantadan ayrılışları ile roman biter. Karakterlerin isimleri eser boyunca verilmez; onlardan "Kadın" ve "Adam" şeklinde bahsedilir.

Bir Romantik Viyana Yazı

Roman ilk olarak 1993 yılında Yapı Kredi Yayınları'nda basılır. Romanda evlenmeye fırsat bulamamış olan tarih öğretmeni Kamil Kaya'nın emekliliğinde görmek istediği Viyana şehrine olan ilgisi anlatılır.

Dert Dinleme Uzmanı

Ağaoğlu'nun bu romanı ilk olarak 2014 romanı Everest Yayınları'nda basılır. Romanda toplumsal ahlakın bozulması, yozlaşması ve sonunda bireyinde farkına varamadığı bir yabancılaşma olgusunu anlatır.

Hikâyeleri

Yüksek Gerilim

Hikâye ilk olarak 1974 yılında Remzi Kitabevi'nde basılır. Dokuz farklı hikâyeden oluşan ve aynı zamanda *Sait Faik Ödülü* alan eserde kiracıdan, gazoz kapağı toplayan çocuklardan, elektrik işçilerine kadar topluma yabancı olmayan gündelik konular işlenmiştir.

Sessizliğin İlk Sesi

Eser ilk olarak 1979 yılında Remzi Kitabevi'nde basılır. Sahte değerlere, yanlış kalıplaşmış, insan tanımlarına karşı savaş açtığını ortaya koyuyor. İnsanların tartışmaya yanaşmadığı, hep tabu saydığı ama insanlarla sarmaş dolaş yaşayan engellerini sıraladığı bir hikâyesidir.

Hadi Gidelim

Hikâye ilk olarak 1982 yılında Remzi Kitabevi'nde basılır. Sekiz farklı hikâyeden oluşur. Romanda yeniyetmelikleri ve kabaları kışkırtmadan gelip akasyaların altında oturan bir genç kızla bir delikanlının hikâyesi anlatılır.

Hayatı Savunma Biçimleri

Hikâye ilk olarak 1997 yılında basılır. Adalet Ağaoğlu'nun hikâyelerinde olduğu gibi bu hikâyesinde de toplumun sorunlarına, insanın çıkmazına da eleştireci bir gözle bakar. Yalnız eleştiren değil, insana yaşamayı öneren ilkeler de sunar.

Denemeleri

Geçerken (1986), Karşılaşmalar (1993), Başka Karşılaşmalar (1996), Öyle Kargaşada Böyle Karşılaşmalar (2002) ve Yeni Karşılaşmalar (2011) isimli denemeleri bulunur.

Anıları

Gece Hayatım (1981), Göç Temizliği (1985) adlı anıları bulunur. Yazarın günce ve mektup türünde de eserleri bulunur.

3.1.3.4. Aldığı Ödüller

TDK Tiyatro Ödülü(1974), *Yüksek Gerilim* hikâyesiyle **Sait Faik Hikâye Armağanı** (1975), *Bir Düğün Gecesi* romanı ile **Sedat Simavi Edebiyat Ödülü** (1979), *Bir Düğün Gecesi* ile **Orhan Kemal Roman Armağanı** (1980), *Bir Düğün Gecesi* ile **Madaralı Roman Ödülü** (1980), *Çok Uzak Fazla Yakın* adlı eseriyle **Türkiye İş Bankası Büyük Ödülü** (1991), *Ruh Üşümesi* romanıyla **Lebon Kültür Merkezi (Lebon Cinema Clup) Edebiyat Ödülü** (1992), Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Büyük Ödülü (1995), *Romantik Bir Viyana Yazı* adlı eseriyle **Aydın Doğan Roman Ödülü** (1997) ve son olarak **Erdal Öz Edebiyat Ödülü** (2018) gibi çeşitli ödüller almıştır.

4. ESERLERİN TEMATİK YÖNDEN İNCELEMESİ

4.1. Sevgili Arsız Ölüm

Tekin'in ilk romanı olan *Sevgili Arsız Ölüm*, 1981 yılında yayımlanmıştır. Bu eserde öne çıkan temel meseleler, köyden kente göç, göçten sonra kente tutunmaya çalışan bireylerin yaşantısı, göç etmiş insanların yoksulluğu- geçim sıkıntısı, köy geleneklerinin şehir hayatındaki ömrü, aldıkları yeni şekiller, gelenek ve modernin uyumsuzluğu, bunun yanı sıra birbirlerine sentezlenmesi, bu birleşimin doğurduğu melez kültür ve varoşlaşmasıdır. “Kendi yaşantısından hareketle ailesinin macerasını, çocuk izlenimlerini, bir yığın hâlinde aktarırken toplumda kök salmış inançların boşluğunu da, anlamsızlığını da hissettirmiştir.” (Enginün, 2013:433) Latife Tekin, ilk olarak büyük bir beğeni ile karşılanırsa da olumsuz eleştirileri de bulunan *Sevgili Arsız Ölüm* romanı, en çok romanın gerçekçi bir anlatımı olmadığı noktasında eleştirilir. Tekin'in bu konudaki yorumu şöyledir:

“Klasik romanın halkımın kendisine bakışına; dünyayı algılayışına denk düşmediğini düşünüyorum. Romanı büsbütün inkâr etmiyorum. Ama kendi halk edebiyatımızı, kültürümüzü temel alarak yeni bir biçim geliştirme çabasıdayım.” (Kalkan, 1983, akt. Atik, 2011:30-31)

Olumlu yöndeki eleştiri ise Attila İlhan'ın “Latife Kızım” diye başlayan mektubu örnek vermek mümkündür.

“En çok, gerçeğe bakışını mı sevdim? En acılı anında bile, dudağından gülümseme eksik olmuyor. Alaycılığın hoşgörülü, taşlamaların bağlayıcı, yergilerin içten ve yumuşak; alayın, mizah anlayışının ne kadar sağlam, dengeli ve tutarlı olduğunu gösteriyor. Bilirsin, yazarlarımız hemen hemen muhayyilesizdir, çoğunun baş sermayesi gözlem; fantezisi olan ya üç kişi ya beş! Gerçekle hayali, en tam ve en büyük gerçek diye birlikte alarak; sen de onların, yani fantezisi olanların arasına yerleşiyorsun.(....) Sana sosyo-ekonomik hayatın, bu gibi fantezilere tahammülü olmadığını söyleyenler çıkacaktır; hiç aldırma! Sen zabıt tutmuyorsun, roman yazıyorsun; roman yazmak, insanı öznel bir mercekten, olanca toplumsal ve bireysel diyalektiğiyle yansıtan bir sanattır. Dikkat edersen, öznel dedim. Gerçek nesnel, ama merceğin öznel olacak. Eline sağlık kızım. Aferin. Hayatını pek güzel anlatmışsın. Şimdi sana, aynı güçle ve hayal

zenginliğiyle, ötekilerin hayatını anlatmak düşünüyor. Sabırsızlıkla bekliyorum.” (İlhan, 1984, akt. Atik, 2011:31)

Roman hakkında yine gerçekçi bulunmayan anlatımıyla ilgili yapılan olumsuz eleştiriye örnek ;

“Benim görüşüme göre, romancılığımız şematik bir çizgiyi aşamadı. Bazı romanlar dışında, belli bir şematik çizgi aşılamadı. Bu, yalnız romanda değil, tiyatrodada, öyküde de böyle. Rahat, hazır, şematik bir kanal içinde edebiyat sürüp gidiyor. Özellikle de köyü anlatan romanlarda şematiklik aşırı bir noktaya geldi. İnsanı olmayan, insanları bütün yönleriyle ele alamayan, gerçeklikten uzak bir çizgi bu. Latife Tekin, bir anlamda Sevgili Arsız Ölüm’de şimdiye dek süregelen şematik kanaldan çıkmış. Ama başka bir şematik kanala girmiş. Latife Tekin’in romanında insan denen varlığı bulamadım. Kötü din adamı, kötü muhtar, iyi öğretmen kategorisinin dışına çıkılmış. Ama bir anlamda, roman yapısı içinde bir şematizme düşülmüş. Bu da Tekin’in keyfi bir anlatım uygulamasından ileri geliyor. Gerçeklikten uzak bir anlatım.(...) Gerçekliğin anlatılışı gerçekçi değil.” (Gündoğdu ve diğerleri,1985, akt. Atik,2011:3-32)

Latife Tekin’in *Sevgili Arsız Ölüm* romanı kimi zaman olumlu yönde eleştirilirken kimi zamanda olumsuz yönde eleştirilerin odağı olur. Her şeye rağmen çoğu edebiyat eleştirmenlerince Türk edebiyatının önemli eserleri arasına girdiği kabul edilir. Kendi hayatından da izler taşıyan roman köyden kente göçün ve sonuçlarının anlatıldığı bir romandır.

4.1.1. Özet

Sevgili Arsız Ölüm romanında olayların bir kısmı sonradan ismi Akçalı olan Alacüvek köyünde; bir kısmı da adı bahsedilmeyen bir şehirde geçmektedir. Yazarın hayatından izler taşıdığı düşünülen romanda bahsi geçen köyün, Kayseri’nin Bünyan ilçesine bağlı olan Karacafenk köyü, adı geçen şehrin ise İstanbul olacağı tahmin edilebilir.

Huvat Aktaş, şehirde boya ve izolasyon işleriyle uğraşır, arada da köye gelen bir kişidir. Her gelişinde köye radyo, soba vb. yeni eşyalar getiren Huvat’ın köye getirdikleri arasında en ilginç aynı zamanda köyünde ilk taşıt aracı olan mavi renkteki otobüstür. Köylü eşek sırtında bir yere gidip gelmeye bile alışık değildir. İlk

defa otobüs gören köylü şaşkınlıktan ne yapacağını bilemez. Ancak zamanla bu duruma da alıştılar ve şehre giden uzun yolu kısaltmak adına otobüs onlara çok büyük kolaylık sağlar.

Huvat Aktaş bu seferden şehirden yanında Atiye isminde bir kadınla gelir. Köyün kadınları Atiye’yi meraklı gözlerle inceler. Batıl inançlarla yaşadıkları için Atiye’nin cinli ya da uğursuz olabileceğini düşündükleri için onu önce bir ahıra kapatırlar. Hamile olan Atiye dokuz ay sonra bir kız çocuğu doğurunca ahırdan çıkarıp Atiye’yi eve alırlar. Bebeğe de Huvat’ın annesinin adı olan Nuğber adını verirler. Köylü çocukları köyde özensiz gezerlerken Nuğber, tozun toprağın içinde başında kurdele, üstünde temiz kıyafetlerle gezdirir.

Çok kısa sürede köye ayak uyduran Atiye, köydeki tüm işleri öğrenip üstüne Huvat’ın getirdiği dikiş makinesinde dikişi diker ve şırıngalar getirip köylüye iğne yapmaya başlar. Artık köyde ona “İğneci Atiye Hanım” diye seslenmeye başladılar. Ancak Atiye köy işlerinin yanı sıra batıl inanç konusunda da köydekiler gibi yaşamaya da başlar. Yaşanılan olumsuz durumlarda hocaya gitmek, muska yazdırmak gibi çeşitli batıl davranışlar sergiler.

Huvat ile Atiye’nin dört çocuğu daha olur. Sırasıyla Halit, Seyit, küçük kız Dirmit ve küçük oğlu Mahmut. Huvat bir süredir köye ilgi çekici bir şeyler getiremediği için dikkat çekmek adına köyün adını değiştirmeye karar verir. Huvat’ a göre köyün adı “Atom” olmalıydı, fakat bu isim benimsenmemiştir ve köyün adı “Akçalı” olarak değiştirilir.

Huvat, köylülerden birkaçını çalışmak için şehre götürür. Şehirde kalorifercilik, boyacılık gibi çeşitli işlerde çalışan köylüler bir daha köye dönmemiştir. Köylülerin yanı sıra Huvat, oğullarından Halit ve Seyit’i de çalışmak için şehre götürür. Halit’in haberi olmadan komşu köylerden biri olan “Dirmege” köyünden Sose- Rızgo çiftinin kızı Zekiye ile nişanlandırılır. Halit köye döndükten sonra Zekiye ve Halit bir ahırda görüştürülür ve birbirilerini beğendikten sonra evlendirilir.

Sık sık öğretmeni değişen köy okuluna yeni bir öğretmen gelir ve Dirmit okula başlar. Dirmit dışında okula gönderilen kız çocuğu yoktur. Hakkında komünist

olduğu gerekçesiyle öğrencilere karne veremedi köyden ayrılmak zorunda kalır. Ancak Dirmit çevresini ve dünyayı çok sorgulayan bir kişi olur. Tulumbalarla hayvanlarla konuşan Dirmit, bir süre sonra köyden dışlanmaya başlar.

Huvat, oğulları Halit ve Seyit'in şehirde sefil oldukları hem de Dirmit'in yaşadığı olumsuzluklardan sonra Atiye'yi ve öteki çocuklarını da şehre götürmeye karar verir. Köydeki her şeyi satarlar ve şehre göç ederler.

Aktaş ailesi şehirde Akçalı köyünden göçenlerin yani hemşehrilerinin olduğu bir mahalleye yerleşir. O kış, şiddetli bir kar yağışı olur. Huvat, Halit ve Seyit hiçbir boya ve izolasyon işi alamazlar. Geçim sıkıntısından ötürü fazlasıyla yerine koyulacak sözüyle önce Zekiye ve Nuğber'in bilezikleri, sonrada evdeki halıları satıldı. Halit ve Seyit bu durum karşısında kavgaya tutuşurlar. Atiye hastalanır, halı dokumakla ilgilen Nuğber herkesin gözüne batar olur.

Huvat işsizlikten sonra sakal bırakır, tarikat çevrelerine girer ve yeşil kaplı kitaplar okuyarak kendini dine verir. Eşi Atiye ise büyük kızları Nuğber'e bir talip bulur. Babası gibi Halit de hiçbir işte çalışmaz. Evin geçimini kalorifer tesisatında çalışan Seyit sağlar. Bu sıralarda Atiye sık sık hastalanmaya başlar ve Azrail'le çatışır.

Zekiye'nin yeni doğan bebeği hastalanıp ölür. Mahmut okulu bırakıp kalorifercilik, terzilik, berberlik gibi çeşitli mesleklerde çalışır. Evin geçimine fayda sağlayan Seyit'in hastalığı nedeniyle Aktaş ailesi tek odalı bir eve taşınır. Bu sırada Nuğber, ailesine destek olmak için herkesten gizli bir terzide çalışır.

Ustalık sıfatıyla iş bulamayan Seyit, silah kuşanıp kabadayılığa, haraç toplamaya başlar. Ancak annesi Atiye'nin hastalığı nedeniyle kabadayılığı bırakıp yeni aletler alarak tesisatçılığa başlar. Ancak bir süre sonra rekabetçilikten ötürü bacağından vurularak işi bırakmak zorunda kalır.

Küçüklüğünden beridir geniş hayal gücüne sahip olan ve diğer çocuklarda pek çok konuda ayrılan ve bu sebepten ötürü de köyde "cinli kız" olarak anılan Dirmit şiir yazmaya başlar. Okul başarısı çok yüksektir ve takdirnameler getirmektedir. Tüm bunların yanı sıra kendini ailesine karşı yabancı hissetmektedir.

Bir süreden beridir bir işi olmayan Mahmut bu seferde kendini gitar çalma hevesine kaptırmıştır. Huvat'ın eve dönmeye ikna ettiği Halit, gelir gelmez Mahmut'un gitarını parçalar. Dirmit'in şiir yazma hevesi ailesi tarafından hoş karşılanmaz. Ağabeyi Seyit de Dirmit'in şiir defterini yırtar.

Nuğber kendinden birkaç yaş küçük olan şehirli bir erkekle evlendirilir. Bu seferde Seyit askere gider. Mahmut'ta kendine yeni bir iş bulur ve kısa sürede usta olup iyi bir kazanç elde eder. Evin geçimine katkı sağladığı için Mahmut'un yeni aldığı gitara bu sefer kimse karışmaz.

Kalbinden, karaciğerinden ve rahminden hasta olan ve ölüme hazırlanan Atiye, hiçbir çocuğunu gönlünce yetiştiremediğini düşündüğünden ahiretteki sorgulamada sorulara ne cevap vereceği kaygısı içindedir. Huvat ise eşi Atiye öldükten sonra köyüne geri dönmeyi, orada tek odalı bir ev yapmayı, genç bir Çerkez kızıyla evlenmenin hayalini kurmaktadır.

Şiire olan ilgisinden vazgeçmeyen Dirmit, kendini denize, gökyüzüne, sokaklara verir. Ailesinden tamamen uzaklaşır. Bir gün şiir yazdığı için sorguya çekilen Dirmit'e yedi gün boyunca evde kimseyle konuşmama cezası verilir. Bunun üzerine o da aile bireylerinin hepsine upuzun bir mektup yazar. O kadar uzundur ki tüm evi kaplar. Bazı parçalarını da geceleri vakit geçirdiği evin damına yapıştırır. Bu uzun mektubun sayfalarının şehrin üstünde uçtuğu görülür. Ve roman Atiye'nin ölümüyle biter.

4.1.2. Sevgili Arsız Ölüm Romanın Tematik İncelenmesi

Sevgili Arsız Ölüm ile ilgili inceleme ve değerlendirmeler, romanın Can Yayınları'ndaki 2019 yılı 3. baskısına göre yapılacaktır. Latife Tekin'in eserini, "Batıl İnançlar ve Gelenekler", "Eğitim ve Birey Olmaya Karşı Alınan Tavrı", "Köylü Olanlar ve Kentli Gibi Görünmeye Çalışanlar", "Aile Olgusu", "Yoksulluk", "Yabancılaşma" ve "Arabesk Kültür" başlıkları altında incelenecektir.

4.1.2.1. Batıl İnanç ve Gelenekler

“*Bâtıl inanç aptalca, çocukça, ilkel ve irrasyonel bir şeydir. Ama bir tahtaya iki kere vurmanın da ne maliyeti var ki?*” diyen Juidth Viorst meseleye ironik açıdan yaklaşmaktadır. Sözlük anlamı olarak batıl inanç, “mantıkî tabanı olmayan, gerçek hayatla ilişkisi bulunmayan inanç ve uygulamalar, iyilik veya kötülük getirebileceğine inanılan kuvvetler için kullanılır. Genellikle sihir, büyü ve bunların ürünü olan objelerle alâkalı inançlar”⁶ olarak tanımlanır. Günlük hayatta eşyalara, renklere, sayılara çoğu zaman anlamlar yüklenir. Ama çoğu zaman insanlar bunun farkında olmaz.

“Batıl inanç diye kabul edilen, bilinen kimi inançlar aslında bâtil kabul edilmeyen inançların zamanla dönüşüm geçirmiş hâli olarak karşımıza çıkarlar” (Köse ve Ayten, 2009:46-47). Örneğin, eşiğe oturmanın uğursuzluk getirdiği, kişinin kötü iftiraya uğrayacağına dair bir halk inancı vardır. Ancak bu durumun aslı elbette ki böyle değildir. Eşik, tarikat kültüründe kutsal sayılmaktadır. Çünkü eşik zâhîrle bâtının buluştuğu noktadır.

Batıl davranışlar genellikle batıl bir inanç veya kabulün sonrasında gerçekleşir. Örneğin tahtaya vurarak, muhtemel bir zarardan kurtulacağını düşünen insan, bu düşünceye bağlı olarak tahtaya vurur. Buna benzer olarak da mevcut durumu değiştirme noktasında muskalara başvurulur. Çünkü insan hayatı boyunca bir yerlere tutunmak ister. Bu yüzden batıl inanç ve davranış kavramının kabul gören tarifi yoktur. Çünkü birilerinin tuhaf gördüğü ve batıl inanç olarak değerlendirdiğini bir başkası normal olarak görebilir.

Romanda batıl inançlar ve gelenekler kırsal kültürün bir ögesi olurken şehirde işsizlik nedeniyle yaşanan yoksulluktan ötürü bir kimlik kaybı olarak görülür. Romanda sık sık dinî inanışlara başvurulur. Hayatlarını batıl inançlar üzerine kurdukları görülür.

“ Atiye kocasının bu halinden huylandı, korktu. Saçından üç tel çekip hocaya okuttu. Huvat’tan uğrun muska yazdırıp keklikliğin, güvercinliğin içine gömdü. Bir yandan da,

⁶ <https://islamansiklopedisi.org.tr/hurafe#1>

‘Bir şeyin üstüne düşmek iyi değilmiş, günahmış,’ diye kafasına girmeye çalıştı.’ (S.A.Ö, s.17)

“ ‘Ben bir muska yazdım ama ipi bulursan yazdığının hayrı doknur,’ dedi. İp bulunur her gün ipten bir düğüm çözülürse ancak o zaman Halit’in kurtulacağını söyledi. İp bulunmazsa ölene kadar bağlı kalacağını bildirdi. İp bulunduktan sonra da kırk düğümü çözülürken Halit’in yastığının altına yeni gömülmüş bir ölünün mezar toprağından üç avuç toprak koymak gerektiğini söyleyip sözünü bitirdi.” (S.A.Ö, s.55)

“Huvat kız çocuklarının ağızına erkeklerin tükürmesinin doğru olmadığını, âdetinde böyle bir şeyin yeri bulunmadığını söylediye de kendini dinlemedi.” (S.A.Ö, s.94)

Huvat ve büyük oğlu Halit’in şehre göç ettikten sonra işsiz kalmaları, tarikat mensuplarıyla iletişimini kuvvetlendirir. Dinî kitaplar okuyarak kendilerini dine verdiler. Huvat, köyde uyguladığı gelenek ve görenekleri şehirde de uygulama konusunda ısrarcı olur.

“Çenesinin ucuna bir sakal koydu. Ceketinin cebine sık dişli bir tarak soktu. Koltuğunun altına iki yeşil kaplı kitap aldı. İkide bir cebinden tarağı çıkarıp sakalını araya taraya yemek sofrasındayım demedi, misafirlikteyim demedi, kitapları dizinin üstüne yatırıp önüne gelene vaaz vermeye başladı. Dirmirt’le Mahmut’u götürüp cami okuluna kayıt ettirdi. Atiye’nin, Nuğber’in başını bağlattırdı. Çocuklarının yanında uzanıp yatmasını yasakladı... Evin içini kara postlarla, tespihlerle, hacıyağlarıyla doldurdu.” (S.A.Ö, s.86-87)

Huvat’ın bağınaz kafa yapısı çocuklarının çalışma hayatını da etkilemiştir. Geçim sıkıntısı çekmelerine rağmen kendisi bir iş bulmadığı gibi çocuklarının bulduğu işleri değersizleştiriyor. Meslekleri cinsiyetçilik algısıyla ötekileştiriyor. Oğlu Mahmut’un kadın kuaföründe çalışması Huvat için büyük sorun teşkil ediyor.

“Atiye “Kendini bir yana bırakıp yeniden çocuklarının, evin geçiminin, işinin kaygısına düştü. Mahmut’u kolundan tutup kadın berberine götürdü. İşe koyuldu. Gül Berber’e çırak oldu.... Huvat, ‘kadın berberi de ne, kız? Cıvık iş yapan cıvık olur,’ diyerek oğlunun kadın berberi olmasına karşı çıktı.” (S.A.Ö, s.107)

Nuğber ile evlenecek olan gencin, kız istemeye gelirken yalnız gelmesi ve gencin fizikî görüntüsü Huvat’ın hoşuna gitmez.

“Huvat, oğlanın tek başına kız istemeye gelmesine içerledi. Saçlarının kız gibi omuzlarına değmesine sinirlendi. Oğlan bir de sigarayı yakıp dumanı yüzüne yüzüne verince Huvat kahrından suratını bir karış sallandırdı.... Saçı omuzlarına değen, bismillah deyip oturmadan sigara dumanı savuran bir damadı olacağına ölmesinin daha iyi olacağını söyledi.” (S.A.Ö, s.193-194)

Zaman zaman Atiye’ye karşı şiddet uygular. Hatta onu boşar, sonra yeniden nikâh kıyar. Oğlu Halit’e “karı”nın kimsenin görmediği bir yerde dövülmesi gerektiğine dair nasihatler verir.

Kızı Nuğber evlenirken köyde yaptıkları âdetler gibi eve koç gönderir, damat evinin çatısına bayrak diker ve kızı Nuğber’in bakire olduğuna dair müjdeyi hemen alabilmek için düğün gecesini damat evinde geçirmeyi ister.

“Nuğber sonunda açıp açıp içini çektiği çeyizlerini, Atiye’nin uğurdur diye koynuna koyduğu taşları, boncukları alıp annesinin yardımıyla koçsuz, bayraksız, gelin gitti. Gittiği gün, verem olmadan evden çıktığı için bir öksüz sevindirdi. Babasına kız çıktığının müjdesini gönderdi.” (S.A.Ö, s.210)

Romanın bir diğer kahramanı Atiye’nin batıl inançlara ve geleneklere karşı bakış açısı ise Huvat’ınki gibi sıkı sıkıya bağlılık değildir. Daha esnek ve faydacılık/yararcılık anlayışıyla meseleleri ele alır. Atiye inanç ve geleneklere, gündelik hayatta işe yaradığı sürece bağlı kalır, gündelik hayatı zora soktuğu anda bir tarafa bırakmayı tercih eder. Bir bakıma kent kültürüne yakışır şekilde davranmayı tercih eder. Bu duruma örnek olarak, Huvat parti propagandasına gittiği sırada kocasının artık eve geri dönmesi için muskalar yaptığını ve işe yaramadığını görünce toplayıp attığını verebiliriz.

“Atiye, Huvat’ın yolladığı kirlileri “sevda bozma” muskalarının suyuyla yıkadı. Donunu içliğini her defasında okutup Çerçi’nin eline öyle verdi. ‘Çocukları yenemiyorum, mallarla başa çıkamıyorum, Osman, kurban olayım söyle de evine gelsin,’ diye tembih üstüne tembih etti. Adaklar adadı. Son yolladığı haber de işe yaramadı... Atiye o gün yorganların içine diktiği, eşiklerin altına gömdüğü, çocukların yakasına dösüne iğnelediği muskaların hepsini topladı. ‘Muskaya da, üfürüğe de inanmam artık’ diyerek kaldırıp attı.” (S.A.Ö, s.25)

Sevgili Arsız Ölüm'de batıl inanç ve batıl davranışlar kırsal kesimde yaşayan insanların zor zamanlarının çözüme ulaşması için sığındıkları bir kapıdır. Gerek eğitimsizlik gerek de geçmişten gelen inanışlara olan bağlılık insanları bu tür anlamı ve geçerliliği olmayan davranışları sergilemeye iter. Batıl inançlara olan bağlılık sadece köy hayatıyla sınırlı kalmaz. Aktaş ailesi şehre göç ettikten sonra da işsizlik nedeniyle yaşanan yoksulluktan ötürü bir benlik sorunu yaşar. Bu benlik sorununu da çözmek için çoğu zaman batıl davranışlara başvururlar.

4.1.2.2. Köy Ölçekli Toplumda Eğitim Algısı

Bilgi ve becerilerin bir parçası olmak ve kişisel, meslekî gelişime yardımcı olma konusunda eğitim insanlık için bir merdivendir. Birey olma, kendini gerçekleştirme ise “bireyin kendi duygularını, ilgi alanlarını, ihtiyaçlarını, hedeflerini bilmesi, tercih yapabilmesi ve yaptığı tercihleri kendi değer yargılarının süzgecinden geçirebilmesi, kendinin ve gücünün farkında olması anlamına gelmekle birlikte bireyin sınırlılıklarını bilmesi ve kendi öz bilincini oluşturmasıdır.” (Shoemaker,1963 akt., Teke ve Coşkun,2019:791)

Birey, yeteneklerini ve ilgilerini tanımaya başladıkça kendini de tanımaya başlar. “Kendini tanımanın aynı zamanda bir başkasını da anlamaya yardımcı olduğu kaçınılmazdır.” (Maslow, 1969, akt., Teke ve Coşkun,2019:792) Kişi böylelikle öz denetimini kurabilir. Kendini yönetebilme becerisi de kendini gerçekleştirmenin en önemli adımlarından biridir. Maslow'a göre kendini gerçekleştirme, ihtiyaçlar hiyerarşisinin en önemli ve en üst basamağıdır. Bu basamağa kadar kişi diğer basamakları az ya da çok yaşamış olması gerekir.

Şekil 2 Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi

Sevgili Arsız Ölüm romanında da Atiye, Huvat ve erkek kardeşler Dirmit'in eğitim hayatına müdahaleler de bulunuyor. Dirmit kendini gerçekleştirme yolunda ilerlemek isteyen bir bireydir. Kitap okur, şiir yazar, radyo dinler, arkadaş edinir. Ancak ailesi Dirmit'in bu ilgilerine saygı duymaz, ona engel olurlar. Aynı muhalefet olma durumu Mahmut'un gitar çalma konusunda da mevcuttur.

Dirmit, "kitaplık kapanıncaya kadar her gün kitaplığa gitti... Her gün akşam eve karnında bir kitapla geldi... Huvat, Dirmit'e ders kitaplarından başka kitaplara çalışmayı yasakladı. Dirmit'in karnına sokup sokup getirdiği kitapları götürüp hocalara gösterdi. Söylene söylene eve geldi. Kitapların hepsini yırtıp attı. Atiye'yi, 'bir daha bu kız, bu kitaplardan okursa, sen bana söyle,' diye sıkı sıkıya tembihledi. Dirmit'in önüne yeşil kitaplar koydu. 'Her gün bu kitaplardan oku, sana para vereceğim,' diye tutturdu. Dirmit yeşil kitaplardan her gün bir-iki sayfa okudu. Sayfa başına Huvat'tan para aldı. Paraları kokulu silgilere, renkli kalemlere verdi. Atiye kızının elinde kokulu silgileri, cebinde renkli kalemleri gördükçe deli döndü. 'Bunları alacağına üzüm fıstık al da ye, geberesice,' diye ikide bir tembihledi...Huvat bu defa kızına yeşil kitapları okutmak için dayağa başladı." (S.A.Ö, s.101)

"Radyoyu kırdınız, çamuru ağlattınız, defterime mi geldi sıra! dedi." Dirmit o tartışmadan sonra defteri saklar. Ancak annesi Atiye defteri bulmak için evin her tarafını arar.

“Koyduğu gün Atiye defteri buldu. Alıp başka bir yere sakladı. Dirmit akşama kadar evin içinde, ‘Defterim! Defterim!’ diye çırpındı. Atiye, ‘Aran yat, geberesice!’ deyip tesbihini eline aldı. Dirmit’in ağlamasını, yalvarmasını umursamadı (...) Defteri akşama kadar ortaya çıkarmadı. Akşam herkesi başına topladıktan sonra getirip defteri ortaya attı. Atiye defterden şüphelendiğini anlatır. Evirdi çevirdi. ‘Oku bakalım lan!’ deyip Seyit’e verdi. Seyit, Dirmit’in şiirlerini bağıra bağıra okumaya başladı. O okurken Dirmit öfkesinden bir ağıt tutturdu. Seyit okumayı bırakıp, ‘bunlar ne ki bunlar için ağlıyorsun kız!’ diye terslendi. Üşenmeyip Dirmit’in yanına gidip başına dikildi. Defterin sayfalarını gözünün önünde fırıl fırıl çevirdi. Sonra ‘gözünün yaşına yazık değil mi?’ deyip defteri yırttı. Kaldırıp arttı. ‘Sen de akıl varsa ben eşeğim,’ diyerek çekilip divanın üstüne yattı. Atiye oğlunun defteri yırtan ellerinin dert görmemesi için bir tespih dua okudu (...) Huvat, ‘şiir senin neyine, kız!’ diye nasihate başladı.” (S.A.Ö, s.187-188)

Mahmut arkadaşıyla gazete satmaya başlar. Gazeteleri vapurlarda, kahvehanelerde satarken gitar çalmaya heves eder. Ancak ailesi Dirmit’in şiire olan ilgisine karşı çıktıkları gibi Mahmut’un da gitar çalma isteğini hor görürler.

Mahmut, bir gün gitar hevesine düşer. Kazanmış olduğu parayı gitar almak için harcar. Gitarı aldıktan sonra Mahmut işlerini biraz boşlar ve tüm gün evde gitar çalmaya başlar. Evdekiler, sonunda dayanamaz ve ‘çalgımız mı eksik lan?’ deyip gitarı oğlunun elinden çekip alır. Huvat, çalgıcılığa başlayan oğlunu kolundan tutup dışarı atar. Bunlara aldırmış etmeyen Mahmut eve gelir ve yeniden çalmaya başlar.

İnsanlar toplumsal dayatmalara rağmen eğitim aldıkça, farklı fikirlerle karşılaştıkça kendini geliştirme noktasında bir adım öteye atmak ister. *Sevgili Arsız Ölüm* romanında da kendini bir adım öteye atmak isteyen kahraman Dirmit’tir. Dirmit’in bu noktada çeşitli girişimleri olur ancak ailesi onun için büyük bir engel teşkil eder.

4.1.2.3. Bireylerin Köyden Kente Geçişkenliği

Romanda her ne kadar olumsuzluklar var olsa da “köy” olgusunun içinde barındırdığı samimiyet ve yardımlaşmayı *Sevgili Arsız Ölüm* romanında görülmektedir. Örneğin, köylüler, Atiye köye ilk geldiklerinde her ne kadar garip karşılasa da zamanla benimsemişlerdir. Daha sonra Huvat’ın şehre göç etme planının

ardından evdeki eşyaların temizlenmesi, taşınması ve şehirde gıda ihtiyaçlarını karşılamak adına yardımlarda bulunurlar.

“Kadınlar toplanıp toplanıp erişte kesmeye, kuskus dökmeye geldiler. Atiye'nin ununa, bulguruna yardım ettiler. Yataklar söküldü, yünler yunağa yıkanmaya gitti, ambar boşaltılıp çuvallara dolduruldu.” (S.A.Ö, s.72)

“Şehirli” olan Atiye makyajlı, güzel giyimli Huvat'ın eşi olarak romanın başında köye gelir.

“Şehirli-köylü etkileşiminin iki yönlü olarak işlenmesine kapı açarak romanı göç olgusu açısından son derece ilgi çekici kılmıştır. Bilindiği gibi, köyden kente göçün ve göçmenlerin şehre uyum sorunlarının hikâyesini anlatan kentleşme konulu romanlarda göç, çoğunlukla köyden kente doğru işleyen tek yanlı bir süreçtir. Oysa *Sevgili Arsız Ölüm*'de göç, iki yönlü bir süreç olarak anlatılmıştır. Roman, başlangıçta, bir 'şehirli' olan Atiye'nin köye gelişi ve köylülerle olan uyum sürecini ele alırken, daha sonra köylü bir ailenin şehre göçü ve göç sonucunda yaşadığı sıkıntılar konu edilir.” (Gümeli,2006:96)

Atiye Huvat'la evlenip köye geldikten sonra köydeki kadınların dikkatini çeker. Çocuklarını şehirli bir şekilde giydirir. Herkes çocuklarının giyimine önem vermezken Atiye çocuklarına temiz kıyafetler giydirir. Oynamaları için şehirden aldığı oyuncakları verir. Onları sık sık sabunla banyo yaptırır. Okuma yazma bilir, dikiş diker, iğne yapar.

“Huvat'ın şehirden getirdiği kadın pek yaman çıktı. Az zamanda tandırda ekmek pişirmeyi, koyun kırkmayı, tezek yapmayı, koyun emiştirmeyi tavuk teleğiyle çocuk düşürmeyi öğrendi. Bir erişte döküyordu, inci gibi... Derken ağzı da çevrildi. Aynı köylüler gibi konuşmaya başladı. Sadece yolda önüne bir erkek çıkınca durup erkeğe yol vermesini öğrenemedi. Çiğneyip geçiyordu erkeğin önünü. Kızın arkasından bir de oğlan doğurunca iyice yerine yerleşti. Huvat oğlana karşılık bir gelişinde ona dikiş makinesi getirince de halıdan kalkıp dikiş makinesinin başına kuruldu.” (S.A.Ö, s.14-15)

“Köyün çocukları yağlı bir göğüslükle doncak gezinirken çocuklarına garip garip şeyler giydirdi. Nuğber kız, köyün tozunun toprağının içinde başında kurdele, üstünde naylon elbise, ağzında yalancı memeyle gezindi. Oğlanlar ceviz ağaçlarının cin dallarına askılı pantolonlarla tırmandılar. Elllerinde renkli fırıldaklarla öküzü, eşeğin peşine düştüler.

Bir yanda kuş lastiği, lampık, helheli bir yanda dolma top, su tabancası, şilirme itin düdüğün naylondan yapılmış çocukları şaşkına çevirdi.” (S.A.Ö, s.15)

Atiye karakteri romanın başında kentten gelen, oldukça bakımlı bir kadındır. Köye gelmesiyle birlikte köy hayatına uyum noktasında zorluk yaşamadan adapte olur. Köye gelin olarak gelen Atiye beraberinde kentin kültürünü de getirir. Bakımlı olması, çocuklarını köydeki çocukların giyimine karşılık oldukça temiz giydirir.

4.1.2.4. Aile Olgusu

Aile kavramı, sosyoloji literatüründe üzerinde en çok durulan temel kurumlardan biridir. “Aile, bireyin dünyaya geldiği andan itibaren içinde yer aldığı, ona yaşamını devam ettirebilmesi için gerekli bakım ve desteğin sunulduğu sosyal bir ortamdır. Toplumun sahip olduğu değer yargıları, normatif kurallar ve sosyalleşmenin en ciddi ve yoğun olarak yaşandığı toplumsal yapı ailedir.” (Bayer,2013:102)

Her toplumun kendine özgü bir aile yapısı vardır. Süreç dahilinde ailelerin yapısında, görevlerinde değişimler yaşanabilir. Hatta aynı ülkenin şehir ve kırsal kesimlerinde dahi ailelerin yapılarında büyük farklılıklar vardır. Bu durumun en önemli nedeni farklı toplumsal değerlerdir. Toplumların sahip olduğu normatif yapılar, evlilik çeşitleri ve evlilikle kazanılan statüleri belirler.

“Bize roman XIX. yüzyılın son çeyreğinde yani değişmeyi, hatta başkalaşmayı yaşadığımız bir dönemde gelmiş; bu değişme, yozlaşma, başkalaşma olduğu gibi romanımıza aksetmiştir. Elbette toplumda bu başkalaşmaya karşı direnç noktaları, direnen unsurlar vardı. Belki de genel olarak bakıldığında bu noktalardan biri de aile idi. Yalnız roman yazarlarımızın hemen tamamı bu değişmeyi çok isteyen toplumu edebiyat yolu ile değiştirmeyi düşünen veya değişmeyi bizzat yaşayan insanlar olduğu için bu direnç noktalarını ya görmediler ya da görmek istemediler. Bunun için romanımızda dağılan, bozulan, bozuk, hasta, hastalığa yakalanma süreci yaşayan aileler arzi endam ederler.” (Yetiş, 2017:317)

Roman her ne kadar ataerkil bir anlayış barındırır da Aktaş ailesini çekip çeviren ve hatta yöneten eş ve anne figüründeki Atiye'dir. Görünürdeki ailenin reisi Huvat olmasına; evin geçimini sağlayan Seyit ve Mahmut olmasına rağmen ailenin birliğini güçlü tutan arka plandaki isim Atiye'dir.

Atiye köye gelin gelmiş bir kadın olarak köyün âdetlerine, Aktaş ailesinin kültürüne uygun davranmayı kabul etmez. Örneğin köyde evli çiftlerin birbirlerine sevgi gösterisinde bulunmaları doğru kabul edilmez. Ancak Atiye bu durumun aksini yapmaktadır.

“Huvat’ı ilk gördüğünde çok kara diye içi pek ısınmamıştı. Sonradan kocasının adını dilinden düşürmez oldu. Ayıp mayıp tanımadı. ‘Huva’ım, Huvat’ım’ diye türküler yaktı. Uluorta çağırdı.” (S.A.Ö, s.15)

Köyde kadınların erkeklere saygı göstermek zorunda olmaları gerekirken Atiye bu duruma pek aldıriş etmez.

“(....) yolda önüne bir erkek çıkınca durup erkeğe yol vermesini öğrenemedi. Çiğneyip geçiyordu erkeğin önünü.” (S.A.Ö, s.15)

Ataerkil aile yapısının aksine Atiye, kocası Huvat’a yeri geldiğinde karşı çıkmaktadır. Örneğin; “Halit’in belk başka sevdiği vardır lan, diye kocasına çattı. Huvat’ın kaygısız kaygısız çekilip sedire yattığını görünce de, ‘Her gördüğüne şapılama huyundan vazgeçsen olmaz mı?’ diye lafi inadına uzattı.” Kocasını Huvat’ın kendinden uzaklaştığını hissedince Atiye, giyimine dikkat eder, güzel kokular sürer. Ancak tüm bunlara rağmen ataerkil aile yapısına sahip bir ailede yaşadığı için kimi zaman kadınların ezilmesine karşı koyamaz. Kocaların eşlerini, erkek kardeşlerin de kız kardeşlerini dövmesine engel olamaz ve bu olay onlar için artık sıradanlaşmıştır. Ailenin kadınlarının ev dışında çalışmasına, dışarıda gezmesine ve arkadaşlık kurmalarına izin vermezler.

Atiye’nin anne figürünü detaylandırarak olursak; öncelikle Latife Tekin ile yapılan bir röportajda romandaki Atiye karakterini annesiyle bağdaştırdığını, çocukluk yıllarından hatırladığı kadarıyla romana aktardığını söylemekte fayda vardır. Atiye, çocuklarının iyi bir yaşam sürmesini ancak bunu isterken fazla ileriye gittiği anlar olur. Kız çocukları ile özellikle Dirmit ile aralarındaki anne-kız iletişimi zayıflar. Köydeki yaşantısında Atiye’nin baskılarından ötürü Dirmit, yengesi Zekiye ile dertleşir.

Atiye'nin aile içindeki konumuna yer verdik. Huvat'ın aile içindeki baba figürüne bakalım. Huvat genellikle çocuklarının tercihlerine saygı duymayan bir karakterdir. Örneğin Halit'i Zekiye ile evlendirme meselesinde Atiye, askerdeki oğlunun önce Zekiye'yi görmesini ister. Hatta aklında birinin olup olmadığına dair Halit'e danışılma taraftarıdır. Ancak Huvat bu duruma karşı çıkar.

“Atiye o gece, ‘Halit kızı bir görsün hele, istemezse döneriz,’ diyerek, kocasını oğlunu köye çağırması için kandırmaya çalıştı. Ama Huvat, ‘Bu işin geri dönüşü olmaz, görüp de ne olacak kız?’, diye zorlattı.” (S.A.Ö, s.38)

Huvat bir baba olarak ne yazık ki çocuklarına karşı küfürlü konuşmalarda bulunur. Bir gün Halit ve Zekiye'nin içinde buldukları durumdan kurtulmaları için batıl inançlara dayalı uygulamalar yaparlar. Bir kuyunun içinde kırmızı ipi bulmaya çalışırlar. Huvat o ipi bulmak için yanına Dirmit'i alıp kuyunun başına giderler.

“Urganı kızının beline bağlayıp kuyudan içeri saldı. Bir yukarı çıkarıp bir aşağı saldı. Dirmit yok dedikçe sövdü, saydı. Kuyunun ağzından, ‘iyi bak eşekoğlueşek,’ diye bağırdı. Kızı yukarıdan taşladı.” (S.A.Ö, s.56)

Aktaş ailesinin erkek evlat/kardeşlerini inceleyecek olursak, genellikle ataerkil kültür yapısına ait erkek özelliklerini taşıyorlar. Burada aile yapısının, kültürün ve baba figürünün gençlerin karakterini belirleme de önemli bir faktördür.

“Halit evde elini bir oraya, bir buraya attı. Seyit'i bulamadı. Atiye'nin üstüne yürüdü. Annesine en kaldırdı.” (S.A.Ö, s.225)

Şiddete başvuran bir babanın çocuklarının da babayı rol-model almasından ötürü bu davranışı sergilemesi beklenen bir durumdur. Seyit'e sinirlenen Halit'in, annesine el kaldırması da bu duruma örnektir.

Her toplumun kendine özgü bir aile yapısının var olduğunu ve aile yapısının zamanla değişimler yaşadığı bilinir. Yazar, romanda anlatılan ailenin aslında bir zamanlar nasıl yıprandığını nasıl yozlaştığını ve başkalaştığını aksetmiştir. Romandaki ailenin

temelinde ataerkil bir yapı olmasına rağmen aileyi toparlamaya çalışan bir anne bir kadın olduğu bilinir ancak tüm çabasına rağmen Atiye aileyi toparlayamaz.

4.1.2.5. Yoksulluk

Aktaş ailesinin erkeklerinin genellikle işsiz olması veya düzenli bir işlerinin olmaması, ailenin şehre göçtükten sonra devamlı geçim sıkıntısı çekmesine neden olur. Maddi yoksulluk hem mekânsal alanda hem de ailenin gelirindeki daralma ile hissedilir. Köyde iken bahçeli, ferah bir evde oturan aile, şehre göç ettiklerinde tek odada dokuz kişi yaşamaya mecbur kalır. Tek odalı bir evde yaşayan ailede kadınlar, halı dokuyarak, gizlice terziye çalışarak ailenin geçimine katkı sağlarlar.

Ailenin yoksulluğunu en canlı hâliyle farkında olan Dirimit'tir. Kentteki evlerinin neredeyse çoğunun perdelerinin açık olmasına karşın, kendi evinin perdelerinin hep kapalı olmasını yoksulluktan ötürü duyulan utanca bağlar.

Aile köydeyken son derece sosyal ilişkiler kurarken şehre göç ettikten sonra sadece kendi mahallelerindeki hemşehrileriyle iletişim kurduğu kurulur. Romanda şehre yapılan göçten sonra sürekli Akçalılardan bahsedilir.

“Ailenin yaşadığı yoksullaşma yalnız maddi alanda değil, köydeki âdet ve geleneklerin yitirilmesi yoluyla manevi ve kültürel alanda da hissedilir. Şehirde yaşatılamayan inanç, âdet ve geleneklerin bir tarafa itilerek paranın gücüne teslim olunması, manevi yoksullaşmayı açık biçimde göstermektedir” (Gümeli, 2006:108).

Ailenin yaşadığı geçim sıkıntısı, Huvat oğullarının iş bulma konusunda yaşadığı olumsuz gelişmelerin yanı sıra ülkede yaşanan sanayileşme ve kapitalistleşmeyle de bağlantılıdır. Romanında ana düşüncesi bu olgular üzerine kuruludur. Yaşanılan kimlik bunalımları, eğitimsizlik, karakterlerin davranışlarının temelinde maddiyat ve yoksulluk olduğu bilinir.

4.1.2.6. Yabancılaşma

Romanın başkişisi de olan Dirmit, romanda karakter açısından en sağlam ve cesur olan kişidir. Ancak ailesiyle çatışmalar yaşayıp ruhsal bir dönüşüm yaşayan Dirmit'te yabancılaşmanın izleri görülür. Bireyde bastırılmış olan unsurlar yabancılaşmayı tetikleyen faktörlerdendir. Toplumsal bir yapı olan aile, daha küçük yaştan başlayarak çocuğuna kendi düşünce ve tutumlarını dayatır. Ancak yaşamının sonraki yıllarında bireyin, kişiler arası bir uyum ve iletişim problemi yaşaması kaçınılmazdır.

Merak duygusu Dirmit'in tipik özelliklerinin başında gelir. Köylülerin köy öğretmenine komünist yaftasını yapıştırmış olmaları Dirmit'in köye gelen giden herkese komünistin ne olduğunu sormasına neden olmuştur. Annesi Atiye'nin ona yanlış bilgi vermesinden ötürü Dirmit'in kafasında kavram karmaşasını meydana getirir. Bu durum da kendine yabancılaşmasına neden olur. Aynı şekilde şehre geldikleri ilk gün, bir tabelanın üstünde yazan "Kanserden korkma geç kalmaktan kork!" sözünü merak eden Dirmit, babası ve ağabeylerine ne anlama geldiğini sorar ve cevap alamaz. Bu gibi durumlar Dirmit'in zihninde yabancılaşmalara yol açar.

Dirmit, ergenlik çağına girmesiyle birlikte çevresinden oldukça etkilenir. Bu çağda Aysun adında bir kızla arkadaşlık eder. Zamanla Aysun ile olan arkadaşlığını kuvvetlendirir ve onu annesinden öncelikli görür. Atiye, kızını Aysun'dan vazgeçirmek için şiddet uygular ancak Dirmit, Aysun ile arkadaşlığını bitirmesi gerekirken ona daha çok bağlanır. Onun gibi davranmaya başlayarak yabancılaşma sürecini devam ettirir.

"O intizar ettikçe Dirmit eteklerini kesip Aysun'un etekleri gibi dizinin iki karış üstüne çıkardı, Aysun gibi ağzına kocaman bir sakız aldı. Aysun'la bir oldu, yoldan geçen oğlanların ardından ıslık çaldı. Aysun parka, oğlanlara kendini göstermeye gidiyor, ben niye gidiyorum? demedi, Aysun'un yanına düşüp gitti. Aysun ne ettiyse o da aynısından etti..." (S.A.Ö, s.142)

Romanda yabancılaşma yaşayan karakterlerden biri de Atiye'dir. Atiye köyden şehre göç ettikten sonra batıl inançlar sergiler. Bunu yapmasındaki temel neden de aile

bireylerini kontrol altında tutmak istemesidir. Bunu yaparken de yabancılaşma olgusuna kendisini kaptırır.

“Atiye kısmetleri bağlanmasın diye, uğursuzluk saydığından çocuklarının ellerini bacaklarının arasına alıp oturmalarını yasakladı. Her Huvat’ın kahveye çıkışında, arkasından okuyup üfledi. Evde ne kadar düğüm atılmış şey varsa hepsini tek tek çözdü. Huvat elini yüzüne alıp oturdukça, evin kısmetini bağlıyorlar diye, kızlarının, gelininin saçlarını ördürmedi. İşi, oturarak su içmenin, helada fazla durmanın, geç yatıp geç kalkmanın kısmetleri kapadığını söyleyecek kadar ileri götürdü. Kapının üstüne koca bir levha, bereket duası astı. Besmelesiz eşikten atlayana evlat demeyeceğini açıkladı.” (S.A.Ö, s.85)

Evde bir gün gelir gider hesabı yapılırken Atiye almak istediği kürk mantonun parasını da dâhil eder. Ekonomik açıdan yaşadıkları sıkıntıların yanında gösteriş ve zevk için kürklü manto alma düşüncesi bir yabancılaşma göstergesidir.

Aktaş ailesini babası Huvat, insanlarda eleştirdiği davranışları bir zaman sonra kendisi yapmaya başlar.

“Huvat koskocaman karısının tırnak kadar çocuğun ardına düşüp parka kız görmeye gitmesini ayıpladı. Ama Atiye’nin durmadan kızın kendisini Mahmut’un yanında görünce nasıl gülüp kaçtığını anlatması üzerine meraklandı. „ Şu kızı bir de bana gösterin,“ diye tutturdu. Atiye, Huvat’ın yanına düşüp kocasını parka götürdü”.(S.A.Ö, s.131)

Bu duruma örnek olan başka bir olay olarak; “Hiç o güne kadar öyle oynamak görmediği halde oğlanın hem söyleyip hem kafasını, ellerini, bacaklarını sallayarak oynamasına karışmadı, hem karışmadı hem de ellerini birbirine çarpıp tempo tuttu, kaynatalığını, yaşını başını unuttu.” (S.A.Ö, s.196) cümlesini verebiliriz. Huvat’ın yaşadığı bu durumlar onun yabancılaştığına örnektir.

Dizmege’de yaşayan bir ailenin kızı olan Zekiye, Halit’in eşidir. Ancak şehirde çalışan Halit’in bir süre sonra şehir yaşamından etkilenip Zekiye’nin başörtüsünü çıkarıp, naylon çoraplar giymesini ister. Geleneksel âdetlerle yetiştirilen Zekiye’yi

değiştirmeye çalışan Halit, modernlik ve geleneksel arasında bir çatışma yaşar. Bu durum da yabancılaşmaya en tipik örnektir.

Halit çalışmayı sevmez ve rahatına çok düşkün bir kişiliktir. Sabahları iş bulmayı bahane ederek kahvehaneye gider, sigara içip oyun oynar. Kardeşi Seyit ile beraber çalışıp müdür olma hayali kurar ancak bir işte çalışmak onun rahatına düşkün tabiatına ters düşer. Bu durumu da romandaki şu alıntıdan anlıyoruz: “Bu dünyada çalışmadan müdür olmanın yolu yok mu?” (S.A.Ö, s. 162)

Kardeşi Seyit’in bir iş kazası sonucunda dişini kaybetmesi Halit’i derinden etkiler. Bunun üzerine kendini dine, hocalığa verir. Ancak bu durumda kısa sürer. Daha sonra kuşçuluğa merak salar. Evin tüm duvarlarını kuş kafesleriyle doldurur. Bu durumdan şikâyetçi olan annesi ve babası onu bu sevdadan vazgeçirirler. Ardından mühendisliğe özenerek, eline bir kitap ve cetvel alır, ardından saçlarında ve sakallarında bir takım değişiklikler yapar. Halit tam anlamıyla bir kimlik kargaşası yaşar ve bu durum onu yabancılaşmaya götürür.

Aktaş ailesinin şehre göçlerinin ardından ailenin geçimini Seyit üstlenmiştir. Ancak zor şartlar altında çalıştığı için birkaç kez hastalanmıştır. Bu hastalıklarına rağmen iş bulmak için kahvehaneye gider ama uzun bir süre iş bulamaz. Ailesinin zor şartlarda yaşamasına tahammül edemediği için Çamur Hasan isimli bir kişiden kabadayılıkla ilgili ders alır. Kısa bir süre içinde meşhur bir kabadayı olur. Sonuç olarak Seyit’in bu davranış değişiklikleri de yabancılaşmaya örnektir.

Atiye, Dirmit’e hamileyken çok sıkıntı çektiği için yeni bir çocuk doğurmak istemez. Bu yüzden çocuğu düşürmek için elinden geleni yapar fakat tüm uğraşlarına rağmen Mahmut dünya gelir. Doğduğunda “sıçan yavrusu gibi” olan Mahmut, köylüler tarafından olumsuz bir tutumla karşılanır. Hatta köyde yaşanan olumsuz olayların sorumlusu olarak Mahmut görülür. Mahmut’un daha bebekliğinden başlayan bir ötekileştirme vardır.

Mahmut şehre geldikten sonra okumak yerine çalışmaya başlar. İlk olarak kalorifer ustası Mösyö Pol’ün yanında işe girer. Ancak ustasının olumsuz davranışlarına dayanamayıp işten ayrılır. Daha sonra Terzi Püzant’ın yanında işe başlar. Çok

geçmeden terzilikten sıkılan Mahmut, ölçü almayı öğrenemediği için buradan da ayrılır.

Daha sonra annesi Atiye'nin uğraşları sonucu bir kadın kuaföründe çalışmaya başlar. Buradaki ustası, bahşişi bol almak istiyorsa öksüz numarası yapması gerektiğini söyler. Mahmut öksüz numarası yapar ve çok bahşiş toplar. Kadınlar Mahmut'u çok sever ve evlerine götürmeye başlar. Mahmut'un yaşı küçük olmasına rağmen orta yaşlı kadınlar da aynı ortamda bulunduğu için ruhsal açıdan bir boşluğa düşer ve işi bırakır. Böylece yabancılaşmış bir Mahmut görürüz. Kuaförlükten sonra tombalacılığa başlar. İşinin icabı saçlarını ensesinin altına kadar uzatır. Kollarına kartalı, yılanlı dövme yaptırır. Mahmut'un özentisi bir tavır sergilemesi yabancılaşmasının bir başka örneğidir.

İş hayatındaki belirsizliklerin dışında Mahmut'un özentisi bir kişiliğe sahip olduğunu ifade ettik. Saçlarını uzatıp gitar çalması, çizgi film kahramanlarından olan Bill Kit'e özenerek adını "Bill Kit" olarak değiştirmesi ailesiyle arasının açılmasına sebebiyet verir. Geleneksel bir aile ortamında yetişen Mahmut, bu aile ortamındaki değer yargıları benimseyememiş ve modern hayatın çizgi kahramanlarına hayranlık duyarak onlara özenmeye çalışmıştır. Bu durum bir yabancılaşma göstergesidir.

Evin bir diğer kızı olan ve ailenin en sessiz bireyi olan Nuğber'in tek isteği bir an evvel evlenip evin içindeki kavgalardan uzaklaşmaktır. Atiye'de kızı Nuğber'in kısmetinin açılması için çeşitli batıl inançlara başvurur. Sonunda Nuğber'in kısmeti açılır ve Nuğber taliplisini elinde tutmak için elinden gelen çabayı gösterir.

"Elleriyle nişanlısının ayak tırnaklarına varıncaya kadar kesti. Saçlarını taradı. Ceplerine mavi boncuklar, oyahı, kokulu mendiller koydu. Onun gibi başını, ayaklarını sallayarak oynamayı öğrendi. O oyuna kalktıysa o da kalktı. Nişanlısının karşısına geçip bir o yana, bir bu yana sıçradı. Her gün nişanlısına mantılar, baklavalar açtı. Açtığını eliyle oğlanın ağzına koydu. Bir yandan kaşını aldı, ip gibi yaptı, bir yandan elini yüzünü boyadı." (S.A.Ö, s. 197)

Nuğber karakteri de en nihayetinde evlenerek doğup büyüdüğü evden, kültürden çok uzakta bir yaşamla tanışır. Yılbaşı geceleri insanların sokaklarda bardak şişe kırıp eğlendiği, lüks evlerin bulunduğu bir yerde yeni bir hayata başlar.

Nuğber'in evlendikten sonra yaşadığı yerdeki hayat tarzına ayak uydurmaya çalışır. Nuğber, nişanlısını memnun etmek için ona özenmeye çalışması da yabancılaşma göstergesidir.

Yukarıda Zekiye'nin Halit'in eşi olduğunu ifade etmiştik. Zekiye evlilik hayatından sonra kendi isteği dışında çeşitli değişikliklere maruz kalır. Halit'in şehre gittikten sonra onu beğenmemesi ve Atiye'nin Zekiye'yi oğluna yeniden beğendirmek için Zekiye'nin imajında değişiklikler yaptığını bilinir.

“Halit o gelişinden sonra işten, şehirden kaçıp köye gelir oldu. Her gelişinde Zekiye'ye bir yeni şey getirdi. Karısının başörtüsünü başından aldı, önlüğünü belinden çözdü. Zekiye ayağından topuk çorabını çıkarıp naylon çoraplar giydi. Köyün diline düştü. Atiye gelinini suya, kapı komşuya götüremez oldu.” (S.A.Ö, s.58)

Atiye de oğlunu gelinine ısındırmak için Zekiye'nin başını açar, kaşlarını alır, tırnaklarını kırmızı oje sürer, gözlerini sürme çeker. Giyiminde de ufak değişikliklerle gelinini oğluna yeniden beğendirmeye çalışır.

Aktaş ailesi köyden kente göç ettikten sonra büyük bir değişim yaşar. Gerek Seyit, Mahmut ve Halit'in iş hayatı, gerek Nuğber ve Halit'in yapmış olduğu evlilikler gerekse Huvat'ın hayata karşı bakış açısı yabancılaşmaya maruz kalır. Kent hayatı adeta onları avcunun içine alır ve kendileriyle olan mücadelelerinden galip çıkamadıkları görülür.

4.1.2.7. Arabesk Kültür

Sevgili Arsız Ölüm romanında arabesk kültüre örnek olarak Seyit ve Mahmut kardeşler gösterilir. Seyit, ailenin ortanca oğludur. Evin geçimini genellikle Seyit karşılamaktadır. Bunu yeri geldiğinde kabadayılıkla yeri geldiğinde ise hırsızlıkla halleder. Çalıştığı işlerde bir ciğerini, iki gözünü kaybetme tehlikesi geçirir. Ağabeyi Halit askere gidince hasta hasta işe gider. Fakat ailenin geçimini sağlamak için sattığı takımları olmadığı için usta yevmiyesiyle iş bulamaz, çırak olarak çalışmayı da gururuna yediremez. Seyit bir kış mevsiminde iş bulamaz ve çareyi Çamur Hasan'da bulur.

“Kör Yusuf'un kahvesinde Çamur Hasan'ın yolunu beklemeye, Çamur Hasan kahveye gelir gelmez yerinden kalkıp Çamur Hasan'a yer vermeye, Çamur Hasan'a, 'Bir emrin

var mı ağbiciğim?’ demeye başladı. Çamur Hasan onun bu hürmetine karşılık Seyit’in beline toplu bir tabanca verdi. Cebine bir avuç mermi koydu. Ona delikanlılığın ‘raconu’nu öğretti. (...) [Seyit] Kör Yusuf’a ‘Soğuk çay getir lan’, diye bağırdı. (...) Kör Yusuf elleri titreyerek getirip soğuk çayı Seyit’in önüne bıraktı. Seyit cebinden bir mermi çıkardı. Soğuk çayın içine attı, karıştırdı. (...) ‘Bu çay niye soğuk lan?’ diye Kör Yusuf’a bağırdı. Kör Yusuf ellerini karnının üstüne bağlayıp Seyit’in yanına vardı. ‘Çoluğuma çocuğuma acı’ diye herkesin önünde Seyit’e yalvardı(...) Kör Yusuf, ‘Karıyım karıyım’ diye bağırdı. Seyit o bağırırken ‘cart!’ diye kapıyı açıp, ‘Bana panter Seyit derler savulun lan’ diye haykırıp karanlık sokaklara daldı. (S.A.Ö, s.119-120)

Köyden kente göç eden Seyit, işsiz kalmasıyla birlikte aslında birçok sorunla karşı karşıya kalmaya başlar. Hem ekonomik yönden bir yetersizlik hem de bu yetersizlikten ötürü benliğindeki yetememe duygusunu kısa yoldan para kazanmakla ve çevresindeki insanlara üstünlük kurarak doyurmaya çalışır.

Seyit gıcır gıcır ayakkabılarının topuğuna bastı. İpek göleğinin yakasını beline kadar açtı. Boynundan aşağı altın bir nal sallandırdı. Adını ‘Nallı Panter’e çıkardı. Bir iki derken yedi semtin haracını toplamaya başladı. Topladığı paraları yetime dula dağıttı. İyilerin başına baba, kötülerin başına bela kesildi. Görülecek hesabı olan Nallı Panter’in elini ayağını öptü. Nallı Panter, elini ayağını öpenlerin isteğini geri çevirmedi. Adam mı dövülecek, ev mi basılacak, herkesin derdine koştı. Düşenin kolundan tuttu. Hem haraç aldı hem para kazandı.” (S.A.Ö, s.121)

Seyit’in bu tutumu bize 1980’lerin arabesk kültüründen de izler taşıdığını gösterir. Seyit’in bir “baba” gibi herkesin yardımına koşması bir zamanların “Orhan Babası”nı, “Müslüm Babası” hatırlatır.

Para kazanmak için, ciğerlerini üşütür, elektrik çarpması sonucu dişlerini kaybeder, bacağından vurulur. Fakat hiçbir zaman umutsuzluğa düşmez. Baştan beridir şirket kurma hayalini gerçekleştirmek için elinden geleni yapar. Hatta şirket kurmak onun için bir tutku haline gelir ve bu durumu anlatmak için Dirmit’in şiire olan ilgisini kullanarak “Benim şiirim şirket” der. Seyit, ekonomik alanda baskın olduğu için evde otoritesi tartışılmaz. Bu sebeple Zekiye’nin bebeğinin ad koyma töreninde, bebeğin ağzına sadece Seyit’in tükürme hakkı olduğu söylenir. Yine bir gün okula gitmek istemeyen küçük kardeş Mahmut’un babası bir işe girmesini ister. Burada da Seyit’in otoritesi belirgindir.

“Mahmut o yıl okula gitmedi. Huvat oğlunun okumakta gözü olmadığını söyleyerek onu Seyit’in izniyle kaloriferci ustası Mösyö Pol’un yanına çırak verdi.” (S.A.Ö, s.96)

Bunun yanı sıra Seyit’in karışık değerler sistemi olduğu bilinir. Çünkü kimi zaman kentli gibi olmaya çalışırken kimi zaman gelenekselliğin getirmiş olduğu tutuculuğu görürüz. Evin geçimine hiçbir katkısı olmayan Halit’e, “Ya çalış ya da karını çocuğunu al, bu evden git aslanım!” sözleriyle uyarılarda bulunur. Onun bu tavrı, her ne kadar aynı ailenin üyeleri olsalar da başkasının geçimini sağlamak zorunda olmadığı gerçeğini vurgular. Şehirde aile dayanışmasının yerini bireysel çıkarların aldığı bir davranış tutumunu benimser.

Ailenin en küçük erkeği olan Mahmut da ağabeyi Seyit’in izinden gider. Terzi ve berber çıraklığı, kaçak sigara ticareti gibi çeşitli işlerde çalışır. Tıpkı Seyit’te olduğu gibi Seyit’in askerde olduğu sıralarda ya da hasta olduğunda evin geçimi Mahmut’a kalır. Ekonomik bağımsızlığın insana vermiş olduğu güçten ötürü otoriteyi sağlama durumu Mahmut’ta da görülür. Ailenin geçimini sağladığı sıralarda evdeki her şeye karışma hakkını kendinde görür. Dirmit’in şiir defterini yırtan isim Mahmut’tur.

Âşık olduğu kıza karşı da otoritesini gösterir. Kızla olan ilişkisi de arabesk kültürün izleriyle doludur. Erkek hegemonyasının baskın olduğu bir ilişki tarzıdır. Erkek her şeyi yapabilir ancak kadın için aynı durum söz konusu değildir.

[Bir gün] “taşın altında dörde katlanmış pembe bir kâğıt buldu. Kağıtta yazanları okudu, kağıdı göğsüne koydu, üstüne ellerini bastırdı, eve geldi. Helaya çekildi, göğsünün üstüne jiletle kızın adını yazdı.” (S.A.Ö, s.129)

Alıntıdan da anlaşılacağı üzere Mahmut, göğsünün üzerine jiletle sevdiği kızın ismini kazıyarak arabesk kültürün insanlara öğrettiği bir akımı gerçekleştirdi.

[Ertesi gün görüşen âşıklar], “birbirlerinden karşılıklı söz aldılar. Mahmut çok sinirli olduğunu, sevdiği kızın başka oğlanlarla oyun oynamasına, konuşmasına gelemeyeceğini, eğer başka oğlanlara baktığını görürse, oğlanları da, kendisini de döveceğini söyledi. Sarışın kızın da kendisi gibi kıskanç yaradılışlı olduğunu öğrenince bozuldu. Kıza pek sıkıya gelemeyeceğini duyurdu. İşe giderse evlerinin balkonunda

kendisini bekleyip beklemeyeceğini sordu. Kız evlerinin balkonundan aşağı inmeyeceğine, başka oğlanlara bakmayacağına söz verdi. Mahmut ayrılırken kıza mektup yarışması yapmalarını teklif etti. O günden sonra mektuplaşmaya başladılar. İlk gün kızdan beş sayfalık bir mektup geldi. Mahmut kıza on bir sayfa yazıp gönderdi. Kız yirmi bir sayfa doldurdu. Mahmut, Dirmit'i yardıma çağırıldı. 'Yap bir ablalık kız' deyip Dirmit'i dersin başından kaldırdı." (S.A.Ö, s.129-130)

Yine Dirmit'ten "ablalık" istenmesi de yardıma koşan, kurtarıcı bir figür olarak görülür. Mahmut'un ilerleyen günlerde saçını uzatıp, dövmele yaptırdığı ve gitar çalmaya başladığı da bilinir.

4.1.3. Roman Kahramanlarının Yaşadığı Değişimin İncelenmesi

Çalışmanın bu aşamasında roman kahramanlarının kente göç ettikten sonra yaşadıkları değişim irdelenecektir.

4.1.3.1. Huvat: Köyde Çağdaş, Kentte Muhafazakâr

Huvat, sonraki adı Akçalı olan Alacüvek köyünde şehre çalışmaya giden ilk kişidir. Şehirde izolasyon ve boyacılık gibi işlerde çalışır. Şehirden her geldiğinde köylülerin hiç görmediği şeyler getirir.

"İlk kez, bir soba getirmişti... Köyün yarısından çoğu radyonun başında fenalık geçirdi." (S.A.Ö, s.12)

Huvat Aktaş, "bu kez masmavi bir otobüsle çıkagelmişti köye. Otobüs yol bounca epey toz yutmuştu ama yine de güneşin kızgın ışıkları altında ayna gibi parlıyordu. Köylüler hayatlarında ilk kez gördükleri bu garip şey karşısında ilkin dehşetle irkildiler. Bu şaşkınlık ânında dua okuyup sağa sola üfürenlerin, korkudan donuna kaçırınların yanı sıra, otobüsün sağını solunu elleme cesareti gösterenlerde çıktı (...) foter şapkasının fark edilmemesine içerlemeyi bir yana bıraktı." (S.A.Ö, s.11)

Köye, daha önce köylülerin hiç görmediği yeni eşyalar getirmesiyle, imam nikâhıyla da olsa şehirden getirdiği bir kadınla evlenmesiyle, köyde partiye ilk giren kişi olmasıyla, köyden birçok kişiyi şehre çalışmaya götürmesiyle köyün en yenilikçi kişisidir. Köyde alınacak kararlarda mutlaka ona danışılması, köye okul binası

yapılmadan önce evinin erkek odasını okul hâline getirmiş olması, karısının hasta olduğu durumlarda ev işlerinde ona yardım etmesi gibi ayrıntılar; onun yenilikçi ve önder kişiliğine işaret eder.

Huvat karakteri şehre göç ettiğinde çeşitli arayışlar içine girer. Bazen kendini suya, denize adar, bazen futbola merak sarar, bazen de köyde olduğu gibi yumurta tokuşturma oyununa kapılır. Bütün bu arayışlar, Huvat'ın şehirde içine düştüğü boşluğu, statü ve kimlik yitiminin belirtileridir. Hiçbir zaman kendini şehre ait hissetmeyen ve köydeki geçmişini arayan Huvat için bu uğraşlar birer kaçış, birer sığınak olarak görülebilir. Gerçekte Huvat'ın yaşadığı; bir yandan ekonomik gücünü kaybetmesiyle, bir yandan da kendini ait hissettiği köyünden uzaklaşıp şehirde dar bir çevreye sıkışıp kalmasıyla, iki yönlü bir gerilemedir. Bu iki yönlü değişim Huvat'ın sahip olduğu geçmişini, saygınlığını ve kimliğini kaybettirir.

4.1.3.2. Atiye: Bir Eş ve Bir Anne

Atiye Huvat'ın yol yapım çalışmalarında görevli olduğu sıralarda ustanın evinde gördüğü eşidir. Yarı şehirli sayıldığı için şehirdeki kimi âdetlerini uygulamaya çalışsa da kısa sürede köy hayatına uyum sağlar. Aile bağları kopuk olan Atiye, bunun sancılarını, tedirginliğini evlendikten sonra kurduğu ailesinde yaşamıştır. Ailesini bir arada tutmak için kimi zaman ilkel âdetlere başvursa da niyeti kıymetlidir. Ancak bu çabasında pek de başarılı olamaz. Kendisi öldükten ailesinin dağılacağına bilincindedir. Bu da onun hayata ve şehre karşı yenilgisi olarak kabul edilebilir.

Atiye'ye hiçbir zaman ne kentli ne de köylü diyemeyiz. Çünkü köye gelin geldikten sonra köyün âdetlerini işine geldiği gibi uygulamaktadır. Şehre göç ettikten sonra da şehrin çağdaş anlayışına karşın muhafazakâr bir tutum sergiler.

4.1.3.3. Dirmit: Kendini Gerçekleştiren Bir Birey

Dirmit, son derece ilkel ve zor koşullarda doğmuştur. Köylüler Dirmit'in sağ ve tam doğduğuna şaşırırlar ve sevinirler ama bir yandan da erkek olmadığı için üzülürler. Ataerkil toplumlarda kız çocuğunun doğuşuna sosyal ve ekonomik nedenlerden ötürü

pek hoş bakılmayışı bilinir. Dirmit, duyarlı aynı zamanda duygusal bir karakterdir. İnci Enginün Dirmit'i şu şekilde anlatır: Çevresinde olup bitenleri anlamayan çocuk, hep yapması veya yapmaması gereken şeylerle ilgili emirler almaktadır.” (Enginün, 2013:433) Romanda, cinlerle, hayvanlarla, bitkilerle cansız varlıklarla hayali bir iletişim içinde olduğu bilinir. Bu yüzden köyde “cinli kız” olarak anılır. Ancak onun bu şekilde anılması bir nevî çocukluğundaki travmalardan biri hâline gelir.

“Ama artık Dirmit'in adı köyün içinde cinli kıza çıktığından kime çocuğunu Dirmit'le oynamaya bırakmadı. Dirmit arkadaşsız kaldı. Arkadaşsız kalması bir yana, köyün içinde tek başına gezinemez hâle geldi. Nereye vardı, hangi kapının önüne durduysa kafasına taş yağdı. Köyünün çocukları onu görür görmez yol değiştirdiler. Kadınlar Dirmit'in her kapılarının önünden geçişinde, onun her pınarın başına çıkışında, Atiye'ye şikâyete geldiler. Erkekler, Dirmit'in yolunu çevirdiler, önüne geçtiler. Dirmit köyün evlerinin kapısını taşılaya taşılaya gerisingeri eve çekildi.” (S.A.Ö, s.69)

Dirmit, ailede köyden kente göç ettiklerinde en çok kentlileşen karakter olmuştur. Şehre göç ettikten sonra okula başlayan Dirmit, uzun bir süre okula uyum sağlayamaz. Sürekli okuldan kaçır ve bir gün okul müdürünün teftişinden sonra bir alt sınıfa indirilir.

“Müdür Dirmit'in başına gelip dikildi. Önünde duran kitaptan rasgele bir sayfa açtı. Sayfayı batan aşağı okumasını söyledi. Dirmit gözlerini kitaba dikti, omuz silkti. O omuz silktikçe müdür, ‘Oku!’ diye üsteledi. O ‘Oku!’ diye üsteledikçe çocuklar gülüştü. Sonunda Dirmit'in kitaplarını defterlerini toplayıp çantasına doldurdular. Dirmit'i sıradan kaldırıp çantasını koltuğuna verdiler. Zaten yaşının sınıfını tutmadığını söyleyip onu bir alt sınıfa indirdiler.” (S.A.Ö, s.82-83)

Sadece okulla kalmaz. Şehir hayatı ona garip gelir. Köyde çoğu gelişmelerden uzak kaldığı için arkadaşının dışındaki dış telini bilmediği için bir tokat yer.

“Dirmit adından çok dışlarındaki parlak telin ne işe yaradığını merak ettiği sıra arkadaşıyla tanıştı. Ve tanışır tanışmaz ona dışlarına neden tel taktığını sorduğu için okkalı bir tokat yedi.” (S.A.Ö, s.83)

Okuldan arkadaşlar edinir ama köyde olduğu gibi şehirde de insanlar dışındaki varlıklarla da arkadaşlık eder. Romanda Tekin, “köpek karı” olarak bahsettiği aslında bir yağış tipi olan karla, parktaki “kuşkuotu” ile arkadaşlık kurar.

Köyde tulumbayla konuşan Dirmit, şehirde de parktaki kuşkuotu ile dertleşir. Bir gün bir erkeğe âşık olur. Arkadaşlık ettiği kuşkuotuna “kara sivilceli oğlan”ı sorar ve ondan haber almaya çalışır. Tekin, Dirmit’in bakışıyla dünyaya bakıp, âşık olduğu sivilceli oğlanın ona haber gönderdiğinden bahseder. Dirmit parkta çocuğu bekler. Kara sivilceli oğlan geldiğinde Dirmit’i oyuna almaz, ilgisiz kalır. Dirmit bu duruma bozulur ve bir taş alıp oğlanın kafasına atar. Annesini alıp Dirmitlerin kapısına dikilmesiyle annesi Atiye’nin de bu durumdan haberi olur. Atiye elbette bu durumu da hoş karşılamaz. Dirmit’in duyguları yine küçük görülür.

“Kız sen sevmeyi nereden biliyorsun? deyip evire çevire dövdü. ‘Oğlanlara haber gönderdiğini Seyit Ağbine demezsenm,’ deyip kızı banyoya götürdü. Üstünden kapıyı kilitledi.” (S.A.Ö, s.93)

Okumak, kendini geliştirmek Dirmit’in en büyük eğlencesi olur. Şiir yazmaya başlar. Romanın başından bu yana diğer roman kahramanlarından farklı bir boyutta yaşayan ve bu yüzden gerek köy halkıyla, gerekse aile bireyleriyle sürekli çatışan bir Dirmit vardır. Fakat onun bu çatışmaları kendini gerçekleştirme noktasında önemli bir adım olarak görülür.

4.1.3.4. Halit: Kimlik Bunalımı

Halit, ailenin en büyük oğludur. Babası Huvat’ın, kopyası denilecek kadar aynısıdır. O da tıpkı babası gibi çalıştığı söylenemez. Kimi zaman dine yönelir, kimi zaman kitaplara merak salar. Kendini Akçalı köylülerine “mühendis” olarak tanıtır. Kardeşi Seyit’in kurmak istediği şirkette müdür olmak ister. Talimat almaktan ziyade vermenin hevesindedir. Ne ustalığına güvenir ne de çıraklığı gururuna yedirir. Halit, çalışıp emek vermenin değil, kolay yoldan zengin olmanın peşindedir. Sahip olduğu zihniyet, günümüzün çalışmaya kıymet vermeyen ‘kolaycı’ ve ‘köşe dönmeçi’ anlayışlarıyla benzerlik göstermektedir.

Ailenin geçimine asla katkısı olmayan Halit'in babası gibi ailede hiçbir saygınlığı kalmaz. Otoritesini sadece küçük kardeşi Dirmit üzerinde kurmaya çalışır. Dirmit'in yaşadığı sıkıntıları giderme noktasında kız kardeşini eğitmeye çalışır.

“Bu defa Dirmit'i yola getirmeye Halit talip oldu. Seyit topun bir yumrukluk canı olduğunu, bir gün içinde Dirmit'i güzel bir kalıba sokacağını söyleyip Halit'ten öne atıldıysa da, Halit büyük ağbi olarak Dirmit'i güzel bir kalıba sokma işini kendi vazifesi olduğunu söyledi.” (S.A.Ö, s.156)

Sadece bununla da kalmaz şehirli kadınları görünce eşi Zekiye'yi beğenmez olur. İlk çocukları ölür. Annesi Atiye bu duruma ne kadar çözüm bulmaya çalışsa da Halit ne yazık ki zihniyeti gereği bir çaba sarf etmez ve evliliğin resmen biter.

Halit'in durum göç ve işsizlikten ötürü bir benlik kaybıdır. Babası Huvat gibi kimlik bunalımı yaşamasına neden olur.

4.1.3.5. Nuğber: Evde Bir Gölge

Nuğber ailenin büyük çocuğudur. Evin geçimini kendine dert edip bir terzide iş bulup çalışmasına rağmen evde bir gölge gibidir. Kendisinden yaşça küçük biriyle evlilik yapar. Ancak biri köyde yetişmiş biri şehirde yetişmiş. Her ne kadar en başta evlendiği kişiyi beğenmiş olsa da evlilik denen müessesinin içine girdiğinde hayat tarzlarının farklılığını idrak eder. Eşine uyum sağlayamaz ve mutsuz bir evlilik geçirir. Ataerkil ve baskıcı bir ailede yetişen Nuğber ne yazık ki kendi ayakları üstünde durmayı ve kendini gerçekleştirmeyi başaramaz.

4.1.3.6. Zekiye: Aktaş Ailesinin Gelini

Zekiye, Halit'in askerdeyken hiç görmediği eşidir. Kayınpederinin “Bana ayran verirken kızın yüzü bir kızardı ki, dayanamadım işte” dediği gelindir. (S.A.Ö, s.38) Halit Zekiye ile evlenmek için çok çaba sarf eder ancak şehre göç ettikten sonra eşini şehirli kadınlara değişir. Halit'in bir eş bir baba olarak sorumluluklarını yerine getirmemesi evliliklerini bitirmesinde etkin bir faktördür.

Sevgili Arsız Ölüm romanı köyden kente göç ve göçün ardından kente tutunmaya çalışan bireylerin yaşantısı, göç etmiş insanların yoksulluğu, geçim sıkıntısı, köy geleneklerinin şehir hayatındaki ömrü ve geleneklerin aldıkları yeni şekiller, gelenekselin ve modernizmin uyumsuzluğu, bunun yanı sıra birbirlerine sentezlenmesi, bu birleşimin doğurduğu melez kültürün anlatıldığını ifade edilir. Aynı zamanda kadının kalıplaşmış yargılar ile aile içinde her gün can vermesi; kadının benlik saygısını ve yaptırım gücünü ölme düşüncesi üzerinden yaratmaya çalışması ölümün arsız bir sevgiliye dönüşmesine yol açmıştır. *Sevgili Arsız Ölüm* romanında, sağlıklı iletişim kuramayan kadınlar ve çocuklar, kendi yarattıkları hurafelerle var olmaya çalışırlar. Hayalin, büyüün, cinin varlığının; tulumba, ot, sokak vs. ile konuşmanın arka planında iletişim çatışmalarından doğan anlaşılmanın, yalnızlaşmanın gerçeği yatar. Yazar, ailenin köy ve kent hayatı üzerinden bütün bu meseleleri işler.

4.2. Berci Kristin Çöp Masalları

Latife Tekin'in ikinci romanı *Berci Kristin Çöp Masalları*, 1984 yılında yayımlanır. Yazar roman, "Ertuğrul'un Sonsuz Sevgisine" diyerek eşine armağan eder. Roman, gecekondulaşmanın anlattığı bir eserdir. Yazarın bir önceki romanındaki yazı diliyle yazılır. Roman yapısının gerektirdiği bir kişi kadrosu kurulduğu söylenemez. Bunun yerine her bölümde, duyguların üzerine yoğunlaşmadan gecekondunun mahallesinin oluşumu, büyümesi ve yozlaşmasını anlatan bir romandır.

Sevgili Arsız Ölüm romanında olduğu gibi yazar, *Berci Kristin Çöp Masalları*'nın bir romana benzetilmeyişi gibi bir takım eleştiriler almıştır. Tekin'in bu eleştirilere karşı verdiği cevap şu şekildedir:

"Kitabım gecekondulaşma macerasını yalnızca diliyle değil, biçimiyle de yansıtmalıydı. Daha sonra Berci Kristin Çöp Masalları'nın roman olup olmadığı epeyce tartışıldı, roman olmaması kitabın bir zayıflığıymış gibi. (...)Gecekondulara bakıp, gecekondular hakkında bir hikâye anlatacaksam, onu roman yapmaya çalışmak kadar tuhaf bir şey olamaz diye düşünüyordum. Bu kitap tam da o havanın kendisine; o evlere, o olmayan evlere, ev düşleyen eve, aslını düşleyen eve benzemeliydi, romanı düşleyen bir kitap olmalıydı, roman olma durumunu kaybetmiş, onu arayan bir kitap...Böyle bir kurgu yaptım." (Özer,2005 akt., Atik, 2011:179)

Romanın olumlu açıdan eleştirileri, Türk edebiyatında böyle bir konuya ilk defa değinilmiş olması yönündedir. Bu konuya dair Semih Akar'ın yorumu şu şekildedir:

“Latife Tekin’in bu denli ilgi toplamasının önemli nedenlerinden biri konusunun çağdaşlığı, yani büyük kentlerin yaşadığı değişimin romanını yazmaya kalkışmasıdır; bu yürekli çabası sonucu gecekondulaşma olgusunu içerden bir tanık olarak sorun ediyor. Kuşkusuz önceden de büyük kent yaşamı romanlarımıza konu oldu; ama bir toplumsal değişimin çok farklı kesitleriyle birlikte işlenmesi romanımız için yeni sayılmak gerekir. Latife Tekin gecekondulaşma olgusunun içerdiği pek çok sorunu işliyor, işçileri, grevi, sınıf bilincini konu ediyor, bilineni ama yazılmayanı yazıyor.” (Akar,1985 akt., Atik, 2011:180)

Yazarın romanıyla ilgili olumsuz açıdan eleştirileri ise eserin roman türüne ait olup olmadığı ve kahramanların figüratif olmaktan öteye geçemediğine dairdir. Buna örnek olarak ise Füsun Akatlı'nın “Berci Kristin Çöp Masallarının içinden birçok güzel şey ayıklamak, toplamak mümkün. Ama bunları sıralamaya hiç girişmiyorum. Çünkü tek tek güzelliklerin, bir bütünsellik içinde görülmedikçe buluşuklar olmaktan öte bir anlam taşıyacaklarını sanmıyorum. Bütün bunlardan sonra, yine de içtenlikle şunu söylemek isterim: Latife Tekin'in edebiyat cinleriyle alışverişte olduğundan hiç kuşku yok. Hem de bunu, sadece, iyi bir kitap olan *Sevgili Arsız Ölüm*'e dayanarak değil, kötü bir kitap olan Berci Kristin Çöp Masallarını hesaba katarak söylüyorum. Kısa vadede çok yararlı, uzunca bir vadede zararlı olabilecek dış etkenlere rağmen, çileli ve uzun bir vadede edebiyatın lehine iş görecektir etkenlere sahip bir yazar olduğunu düşünüyorum Latife Tekin'in. Yanılmamış olmayı çok isterim.”(Akatlı,1984 akt., Atik, 2011:181-182) şeklindeki yorumu gösterebilir.

Berci Kristin Çöp Masalları romanı, köyden kente yeni umutlarla giden insanların aslında ne denli zorlandıklarını gösteren bir romandır. Göçmenlerin kendilerine bir yurt edinme çabası net bir şekilde ifade edilir. Olumlu ya da olumsuz yorumlara rağmen Tekin'in bu romanı Türk edebiyatına önemli katkılar sağladığı bilinir.

4.2.1. Özet

Latife Tekin, romanın başkışisi olarak gecekondunun kendisi olduğunu açıklar. Roman köyden kente göç eden insanların bir çöplükte gecekondulaşma mahallesini kurma

çabalarıyla başlar. Gecekonduların yapımında naylon leğenlerden çatılar, eski kilimlerden kapılar, muşambadan pencereler ve ıslak briketlerden konduların duvarları yapılır. Ortaya son derece ilkel ve dayanıksız yapılar ortaya çıkar. Dayanıksız malzemelerden oluşan bu mahallenin evleri çoğu zaman rüzgâra dayanamaz ve yıkılır.

Doğal yollardan yıkımların yanı sıra yasal yollarla yapılmayan bu gecekondu, devlet görevlileri tarafından birçok defa yıkılır. Her yıkımdan sonra insanlar, gecekondu sahiplerini tekrardan yapar. Son yıkımdan sonra gecekondu sahipleri, bir tahta parçası üzerine “Savaştepe” yazarak gecekondu mahallesine bir isim koyarlar. Bu isimden bir ay sonra resmî giyimli birkaç kişi, asılan bu tabelayı kaldırır ve yerine mavi tenekeden yapılmış, üzerinde “Çiçektepe” yazan bir tabela asarlar. Böylelikle gecekondu mahallesi resmî bir kimlik kazanır. İlk olarak sekiz konduyla başlayan süreç daha sonra yüz konduya kadar ulaşır. Zamanla büyüyen mahalle kendi içinde “Fabrikadibi”, “Çöpaltı” ve “Dereagzı” olmak üzere üç küçük mahalleye ayrılır.

Çiçektepe mahallesi devlet tarafından resmî bir kimlik kazanmasıyla çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalır. Coğrafi açıdan elverişsiz bir alanda kurulduğu için öncelikle sağlık açısından bazı olumsuzluklar ortaya çıkar. Fabrikalardaki serum ve ilaç şişelerinin yıkandığı mavimsi sıcak suyun mahalleye sızması gecekondu sahiplerini olumsuz yönde etkiler. Bu suyla yıkanan insanlarda kısa sürede değişmeler meydana gelir. Kiminin derisi soyulur. Kiminin yüzü mosmor olur. Kiminin çocuklarının vücutlarında mavi benekler çıkar. İki kadının saçı beyazlar. Yıkanan çamaşırlar mavi bir renk alır. Kimi zamansa çöplerden gelen kokulardan dolayı zehirlenme tehlikesi geçirirler.

Çiçektepe mahallesi zamanla yarı kentsel bir görünüme sahip olur. Minaresi tenekeden bir cami inşa edilir. Daha sonra sırayla okul, banka, sinema, futbol takımı, fuhuş hane ve kumarhane yapılır. Köyden kente göç eden bireyler bu tarz mekânlarda kente adapte olmaya çalışırlar. Mahallenin erkekleri yapılan kumarhanelerde geç saatlere kadar kumar oynayarak ailelerini ihmâl ederler. Kumar borçlarını ödemek için erkekler eşlerinin altınını satarak aile birikimlerini hiçe sayarlar.

Kadınlar sinemaya giderler. İzledikleri filmlerin etkisinde kalırlar ve giyim kuşam konusunda değişikliğe giderler. Aşk talebiyle eşlerinden ilgi beklerler. Ancak erkekler bu isteklere dayakla karşılık verirler.

Bir süre sonra fabrikaların yanı başında kurulan Çiçektepe mahallesi, grev, sendika ve işçi sınıfıyla tanışır. İşçiler zor koşullar altındaki hayat mücadelelerine tanık olurlar. Mahalle sakinleri zamanla fabrikalarda çalışmaya başlarlar ve işçi sınıfı olgusunun içine girerler.

Çiçektepe o kadar gelişmiştir ki demokratik atılımlar dahi gerçekleşir. Mahallenin sakinlerinden Ciğerci, Naylon Mustafa ve Çiçektepe'ye birçok yeniliği getiren Çöp Bakkal olarak bilinen Ferhat Karabacak aday olur. Çöp Bakkal'ın gerçek ismini de seçim propagandası için astığı afiştten öğreniriz. Çöp Ağa'nın da desteğiyle seçimi kazanır.

İlkbaharın başlarında Kürt Cemal isimli karakter romandaki yerini alır Gecekonducular arasında oldukça popüler bir karakterdir. Çiçektepelilere çeşitli vaatlerde bulunur ancak çoğu zaman yerine getirmmez. Mahalleye sinema açılmasında önemli bir payı vardır. Bir gün Çiçektepe'de Kürt Cemal'in partisine üye olanların buzdolabı fabrikasında iş bulacağına dair bir haber yayılır. Çiçektepeliler topluca gidip Kürt Cemal'in partisine üye olurlar.

Çiçektepe'ye nereden geldiği bilinmeyen Bay İzak, küçük bir fabrikanın sahibidir. Önceleri çalışanların gözünü boyamak adına onlar gibi giyinir, onlarla çalışır. Ancak çok geçmeden özüne döner. Fabrikada değişiklikler yapar. İşçilerin zor çalıştığı bir düzen ortaya sürer.

Çiçektepe'deki Çingenelerin başı sayılan Çeri Mahmut, semaveri ile akıllarda kalır. Diş kaplamanın yanı sıra ayna sırlama ve çeşitli ev eşyalarını kalaylama gibi işlerdeki kabiliyetiyle de dikkat çeker. Çeri Mahmut'un yedi karısı ve yirmi bir çocuğu vardır. En küçük eş olan Zülika onun gözdesidir. Çeri Mahmut tarafından kaçırıldığı söylenen Zülika, güzelliğiyle dillere destan olan biridir. Bir süre sonra Çiçektepe'nin delisi Dursun annesinin kondusunu terk edip Çeri Mahmut'un evine yerleşir. Deli Dursun'un bu "göçü" birçok söylentiye neden olur. Bunlardan biri

Zülrika'nın gece çökünce Donlu Yol'a inip briket harmanlarında Deli Dursun'la oynadığına dair söylentiler çıkar. Deli Dursun, şuurunu yitirmeden önce ayakkabı boyacılığı yapar. On dört yaşındayken bir öğle vakti kazınmış kafasıyla uyurken güneş ışığının başına vurması sonucu aklını yitirir. Üç yıl boyunca yatağa bağımlı olarak yaşar.

Lado Çiçektepe'ye gelmeden önce kumarbazlığıyla ünlenmiştir. Dört eşini sırayla boşadıktan sonra beşinci evliliği de yapan Lado'nun dokuz çocuğu vardır. Eşlerini boşamasının sebebi, onların yapmış olduğu hatalardır. Ancak hatalar ne derece geçerlidir üstüne düşünülecek bir konudur. İlk eşinden naylon çoraplarını kızgın ütüyü ütülemesinden ötürü boşanır. İkinci eşinden şafak pembesi mintanını fareye yedirmesi, üçüncü eşinin ayağındaki aksaklıktan ötürü dışarı çıkmasını yasaklamasına rağmen düğüne gitmesi, dördüncü eşini ise hayatının hikâyesini yazdığı defteri yakmasından dolayı boşamıştır.

Lado'nun Çiçektepe'ye gelmesiyle kahvehaneler dönemi başlar. Açılan kahvehanelerde kumar oynanır. Lado da kumardaki ustalığıyla bu duruma öncülük eder. Erkeklerin kumara alışmasıyla borçlanmaları da ardından gelir. Kumar borcu aile içi kavgaların baş nedeni olur. Bunun üzerine Çiçektepe kadınları toplanıp Lado'ya üç kere dayak atarlar. Kadınlar bununla da kalmayıp kahvehanelere baskınlar yaparlar. Ancak çabaları nafi değildir. Kumarın namı başka mahallelerde duyulur ve aileler artık huzursuz olur. Bir gün zabıta Memet'in oğlu Yıldırım, Lado'yu bıçaklar. Yaralanan Lado, kahvehanenin arka kapısından kaçarak, Çiçektepe'yi terk eder.

Deli Gönül, Çiçektepe'nin ilk fahişesidir. Kocasını halı çalarken yakalandıktan sonra hapse düşer ve orada kendine bir kadın bulur. Yalnız kalan Deli Gönül, tekstil fabrikasında çalışmaya başlar. Fabrikada kendisine göz diken bir ustanın ayartması sonucu tahrik olur. Daha sonra diğer ustalar tarafından da tahrik edilir. Bunun sonucunda Çiçektepe'yi terk eder.

Gecekondu mahallesinin bir diğer fahişesi olan Katır Emel, üstüne yük yüklenmiş katırlara has yürüyüşünden ötürü katır lakabını alır. Çiçektepe'ye geldiği günden

beridir gözleri üstünde toplar. Fiziksel özellikleri erkeği andırdığı için sahte kadın olabileceğine dair söylentiler çıkar ve bunun üzerine Çiçektepe'yi gözyaşları içinde terk eder.

Çiçektepe'ye yapılan camilerin birinde müezzinlik yapan Hacı Hasan, Çiçektepeliler kadınların açık giyinmesinden rahatsız olur ve bu duruma karşılık olarak kadınlara bir oyun oynamaya karar verir. Kur'an-ı Kerim'i yirmi yedi kez hatmetmiş olan kızının çaresiz bir hastalığa yakalandığını söyleyerek öldüğünü söyler. Kız bir ay geçmeden kolları, bacakları yanık içinde ortaya çıkar. Hacı Hasan, kızının öte dünyadan geldiğini imamlara duyurur. Bu olay kısa sürede Çiçektepe'de duyulur. Haberi alan mahalleli müezzinin gecekondusuna doluşur. Kalabalık dağıldıktan sonra müezzin, kızının kollarına ve bacaklarına sarmış olduğu ve isle kararttığı balmumunu çıkarır. Sabah olduğunda ise, balmumunu tekrar kollarına ve bacaklarına sarar. Bir süre sonra müezzinin gecekondusu, şifa dağıtan bir yere dönüşür. Hacı müezzin en başta kadınların giyiminden rahatsız olmasına rağmen zamanla dini kendi çıkarlarına alet eder. İlk başta iyi niyetle giriştiği bu oyunu daha sonra zenginleşmenin bir aracı olarak görür. Bir gün polisin baskınıyla olayın iç yüzü ortaya çıkar. Hacı Hasan tutuklanır ve hapse atılır. Kızı da kocaya kaçar.

Bir gün Çiçektepe tabelasının üstünün karalanıp Vakıf diye yazıldığını gören mahalleliler, bu değişimin nedenini anlayamazlar. Birlik içinde belediyeye ve karakola gidip dilekçeler verdiler. Hiçbir zaman Vakıf'ın ne anlama geldiğini anlayamayan mahallenin başına yeni bir mahalle olarak çıkar. Çiçektepe bundan sonra Vakıf Çiçektepe ve Birlik Çiçektepe olarak ikiye ayrılır. Roman kahramanların Çiçektepe'de olanları izlemesiyle biter.

4.2.2. Berci Kristin Çöp Masalları Romanının Tematik İncelenmesi

Berci Kristin Çöp Masalları ile ilgili inceleme ve değerlendirmeler, romanın Can Yayınları'ndaki 2019 yılı 1. baskısına göre yapılmıştır. Roman "Batıl İnanç ve Âdetler", "Gecekondulaşma Süreci", "Göç ve Yoksulluk", "Kadın", "Yabancılaşma" ve "Arabesk Kültür" başlıkları altında incelenecektir.

4.2.2.1. Batıl İnanç ve Âdetler

Latife Tekin, romanlarında bu temaya oldukça yer vermiştir. Bireylerin hayata olan bakışını, seviyesini ve toplumun yozlaşmasını anlatma noktasında önemli bir veridir. Romanda bu konuyu birçok yerde görüyoruz.

Çiçektepelili halkının batıl inançlarla şekillenmiş bir yaşam ve din algısı vardır. Çiçektepe'ye inşa ettikleri cami minaresinin rüzgâr tarafından uçurulmasından sonra günlerce minareyi ararlar. Fakat bulamazlar. Bunun sonucunda İslam'ın beş şartına "Geceleyin minare tutmak" diye bir şart daha eklerler.

"Caminin minaresini kurulduğu günün gecesinde rüzgâr sökülüp uçurdu. Kulaktan kulağa yayılan minareyi bulup getirenin her tuttuğunun altın olacağı söylentisi yüzünden uykularından olanlar, dere tepe gezenler çıktı. Tüm aramalara rağmen minare bulunamadı. Kayıp minare tartışması günlerce sürüp gitti. Sonunda yeni bir minare yapılmasına karar verildi. Çiçektepe'de bu tartışmanın sonucunda İslamın beş şartına 'geceleri minare tutmak' diye bir şart daha eklendi. Çocuklar, sakatlar, emzikli ve gebe kadınlar özürlü kabul edildi. Onlara minare tutmak günah sayıldı." (B.K.Ç.M, s.21)

Çiçektepeliler mahallede gördükleri yazılı bir taşın altında yatır olduğuna inanmaları ve o taşın yardım istemeleri batıl itikadın başka bir örneğidir.

"Caminin arkasında, Fabrikadibi'nde, bir sabah yazılı bir taş ortaya çıkarıldı. Taşın bulunduğu yerde bir yatırın yattığı lafı kondulara yayıldı. O taşın bulunduğu yere işlemek, tükürmek, oradan dua etmeden geçmek suç sayıldı. Mahallece taşın başına gidilip ondan su dilendi... Üstelik çocuğu olmayan kadınlar, erilecek muradı olanlar durmadan taslar, tenekeler içinde zar zor buldukları sudan ona su taşıdılar." (B.K.Ç.M, s. 21-22)

Bunların dışında yeni doğan bir bebeğin duvakla geldiği dedikodusu sonucu ortaya çıkan tablo, bilinçsiz bir din anlayışına örnektir. Çiçektepe gecekondu mahallesinin bu tavırları kulaktan dolma bilgilerle biçimlendirilmiş bir din anlayışı olduğuna işaret eder.

"Bazı kadınlar bebeğin Fadima Ana'nın duvağıyla geldiğini söyleyerek (bebek kızdı) duvakla gelen kız bebeklerinin duvağının uğurlu sayıldığını, duvağı alıp üç gün köyünde saklayanın başına talih kuşu konacağını öne sürdüler. Mevlit okutulmasını

öğütlediler. Bir başkası duvağı üç gün yastığının altına koyup üstünde yatanın ömrünün uzayacağını söyledi. Bir başkası ise duvak kimin elinde, kimin koynundaysa ona ömür boyu kurşun işlemeyeceğini bildirdi.” (B.K.Ç.M, s.24)

Dinî itikatların yanı sıra toplumsal statülerini belirleme noktasında da kendi aralarında çeşitli âdetleri vardır. Erkeklerin iş bulmaları öyle uzun sürelerini aldı ki iş bulan erkeklere/ailelere “gözün aydın” a gidildi.

“Erkekler günlerce işsiz dolandılar. Öyle uzun zaman dolandılar ki iş bulana topluca gözün aydına gitmek âdet haline geldi. Kocasını iş bula kadın bir çalımla tüm konduları gezdi. Helva dağıtıp el öptü.” (B.K.Ç.M, s.26)

Bir diğer batıl inanç meselesi ise insanların doğa olaylarına karşı verdikleri mücadele sonucu oluşur. Romanın başından bu yana gecekonduların rüzgâr ile olan imtihanı bitmek bilmedi.

“Rüzgârın çok sert estiği zamanlarda çatıların uçmasını engellemek için mahallece çatıların üstüne çıkıldı. Çatılara kapaklandı. Çatıların üstüne çıkıp yatmak çatıları aşağıdan iplerle, çengellerle tutup çekmekten daha çok işe yaradı. Bu arada rüzgâr taşlamak da âdetten sayıldı. Kovma Burnu’ndan aşağı, her çatı üstüne çıkılıp inildikten sonra bir avuç turp tohumu saçıldı. Rüzgâr taşlandı.” (B.K.Ç.M, s.27)

Yazarın bu romanında da köyden kente göç eden insanların gerek eğitimsizlikten gerekse aldıkları kısa süreli eğitimlerden dolayı doğruya, bilime inanmayıp batıl olana inandıkları görülür.

4.2.2.2. Gecekondu ve Gecekondulaşma Süreci

Romanda Tekin, gecekondu olgusunu çok derin bir şekilde işler. Gecekondu sakinleri Anadolu’nun çeşitli şehirlerinden İstanbul’a göç etmiş âdeta umut yolcularıdır. Varoş diye adlandırılan semtlerde yoksul yaşam biçimini paylaşan bir toplumsal sınıftır. Bu toplumsal sınıf, derme çatma evlerde yaşama tutunmaya çalışırlar. Latife Tekin, Çöptepe’de gecekonduların yapımı olarak ellerinde hiçbir yapı malzemesinin bulunmamasıyla kendilerine ev yapmaya çalışan çaresiz insanlara dikkat çeker.

“Öğlen olmadan tepeye kar gibi insan yağmaya başladı. Odacılar, tablacılar, simitçiler ellerine birer kazma alıp geldiler. Köylerinden gelip akrabalarının yanına yerleşen, kondu kurmak için şehrin arka tepelerinde gezinenler onların arkalarından seğirttiler. Kadın erkek, çağ çocuk dört bir yana dağıldı. Önce ayaklarıyla, kollarıyla biz diz çöküp bir dinlenerek ölçü aldılar. Sonra kazmayla toprağı çiziktirip tek gözlü, eğri büğrü planlar yaptılar. (...) Sabah naylon leğenden çatıları, eski kilimlerden kapıları, muşambadan camları, ıslak briketlerden duvarlarıyla çöp ғ yığınlarının çevresinde, ampul ve ilaç fabrikalarının alt yanında, tabak fabrikasının karşısında, ilaç artıklarının ve çamurun kucağına bir mahalle doğdu. O gün evlerin içini döşeyecek eşyalar, mahallenin öteki çocukları ve kadınları da sırtlarında torbalar, kucaklarında bebeklerle gelip evlerin içine girdiler. Yatak denklei açıldı. Evlerin toprak tabanlarına kilimler yayıldı. Islak duvarlara süpürge çöpünden mavi boncuklu uğurlar, sararmış resimler asıldı. Çatılara beşikler bağlandı. Her kondunun yan duvarından bir soba borusu çıkarıldı.” (B.K.ÇM, s.11-12)

Bir insanın yaşamını sürdürebilmesi ve güvenlik ihtiyacının karşılanması adına barınma sorununu en güvenli biçimde ortadan kaldırması gerekir. Ancak romanda bu durum söz konusu değildir. Köylerini bırakıp daha iyi bir hayat sürmek adına şehre gelen umut yolcuları ev kavramıyla bağdaşmayan bir yerde yaşamaya çalışırlar. Büyük bir uğraşla inşa ettikleri gecekonduları tüm bu çabalara rağmen belediye görevleri tarafından yıkılır. Ertesi gün tekrar yapılan gecekondular aşağıdaki alıntıda bahsedildiğı gibi yetkililer tarafından tekrar yıkılır.

“(....)naylon torbalar, sepetler kondulara çatı oldu. Yarısi çöp yarısi kalıp tabak evler kuruldu. Sabah yıkımcılar çöp evleri tekmeleyip yerle bir ettiler, insanlar akşama kadar teneke, taş, tahta çöpten ayıkladıkları çeşit çeşit malzemeye gece tepeye benzer bir dolu şey diktiler. Ama sabah yıkımcılar gelip o şeyleri gene yere serdiler.” (B.K.Ç.M, s.17)

Romanda yıkım süreci üst üste tam otuz yedi gün sürer. Her yıkımdan sonra yapılan gecekondular daha da küçülür. Eve benzemez olur. İnsanlar âdeta insanlıktan çıkar. Üç bebek yıkımdan, soğuktan usanıp kaçır. Otuz yedi gün süren yıkım sürecinde köyde biriktirdikleri paralarını ve umutlarını yitirip her defasında yeniden doğmak için çabalarlar. Bu direniş karşısında daha fazla mücadele vermeyen devlet, iki görevlisini gecekondular bölgesine gönderir ve oraya “Çiçektepe” tabelasını asarak artık o bölgeyi resmîleştirirler. Daha sonra yüz konduyu bulan bir mahallîleşme süreci başlar.

“Çiçektepe adı verildikten sonra adının güzelliğine kanan, yıkımın durduğunu duyan yüzlerce insan bu tepeye geldi. İnsan akımını durdurabilmek için çöp yoluna derin çukurlar kazıldı. Kocaman kamyonlarla taşınıp kum çakıl yığıldı. Tepeye akan insanlar küreklere yapışıp kumu, çakıllı çukurlara doldurdular. Yolu aşıp tepeye çıktılar. Bir gecede Çiçektepe’ye fener ışığında yüz konu daha kuruldu. Sabah konduların çevresindeki boş yerler paylaşıldı. Paylaşılan yerler ufak ufak taşlarla, tellerle çevrildi. Çevrilen yerlerin sahipleri birer ikişer köylerinden eşyalarını yükleyip geldiler. Kondularını kurup içine girdiler. Çiçektepe’de çiçekler açılmadan kimi sırt sırta küs gibi duran kimi yüz yüze bakan kondulardan üç ayrı mahalle oluştu. Üçünün adını da çocuklar buldu. Birini adı Fabrikadibi, birinin adı Çöpaltı, birinin adı da Dereağzı oldu.” (B.K.Ç.M, s.19-20)

Bir umut yolculuğunun anlatısı olan *Berci Kristin Çöp Masalları*, Anadolu’nun çeşitli yerlerinden ekonomik sebeplerden ötürü kopup gelen insanların gecekondularını hayattaki anladığı bilinir. roman kahramanları bir aydan fazla yapım-yıkım süreciyle karşı karşıya kalırlar. Ancak her şeye rağmen arzuladıkları mahalleyi derme çatma bir şekilde kurarlar.

4.2.2.3. Bürokrasi Yozlaşması

Göç eden insanlar barınma ihtiyaçlarını karşılamak için gecekondular kurma sürecini atlattıktan sonra artık hayata tam anlamıyla tutunmak için çaba sarf eder. Bunun gerçekleşmesi için de ilk olarak aile üyelerinin iş bulması gerekir.

Romanda 1980 öncesi işçi sendikalaşması, işçi örgütlenmesi bağlamında işçilerin çalışma koşulları ve işçi eylemleri gibi pek çok meseleye değinilmiştir. Türkiye’de “1970 sonrası baş gösteren siyasi çalkantılar, giderek artan öğrenci ve işçi eylemleri toplumun tüm kesimlerini etkilemiş; 1971 Askeri Muhtırası ile bir ara dönem yaşanmıştır. Sendikalaşmaya elverişli konjonktür, giderek tersine dönmeye başlamış, sonuçta 12 Eylül Askeri darbesiyle olağanüstü döneme girilmiştir.”(Mahiroğulları, 2001:170)

Çiçektepe sakinleri, fabrikalarda çok zor şartlar altında çalışmaktadırlar. Örneğin buzdolabı fabrikasında çalışan işçilerin vücutları ve kıyafetleri beyaz buzdolabı boyasına boyanmıştır. Ter bezleri ve maskeleri olmadan çalışan işçiler, buzdolabı

silmek için kullanılan bezleri ter bezi yapıp, çalışırken ağızlarına maske yapıp tutmakta çareyi bulurlar.

Buzdolabı fabrikasının sahibi olan işveren Bay İzak, işçilerinin dışarıyı izlemelerini istemediği için fabrika camlarını yarısına kadar gri renge boyatarak kapatır.

Yine Bay İzak'ın fabrika kapısına diktiği bir bekçi işçilerin para çalıp çalmadığına dair iş çıkışında işçilerin üstlerini arar. Bay İzak'ın başka ülkeden gelen bir arkadaşı fabrikaya müdür olur ve Bay İzak müdürün fikirlerinin uygulamaya konulmasına müsaade eder. Bu fikirlerin içinde işçilerin yılda bir kez aldıkları ikramiyelerin yerine artık bisküvi ve yoğurt verilmesidir. İkramiyelerde yapılan değişikliğin yanı sıra müdür işçileri sınıflandırır ve ücretlendirmeyi bu şekilde yapar.

Yapılan bu değişikliklerden sonra ilaç işçileri fabrikanın önünde bir çadır kurarak ilk grevlerini yaptılar. Zamanla bu grev tüm fabrikalara kadar yayılır. Hep bir ağızdan “Yaşasın Grev!” nidaları atılır.

Kara Hasan isimli bir karakter grev çadırının önünde Kır Atımı Nalladırım diye bir türküye başlar ve işçilerden bazıları “nallanan kır at oyunu”nu oynar. Bazıları da kurdukları çadırın önünde “beyaz güvercin” ucurur. Aslında burada “Nallanan Kır At” ifadesi, “Şahlanan Kır Atı” çağrıştırır ve dönemin demokrat partisini; “beyaz güvercin” ifadesi ise Bülent Ecevit'i akla getirir.

İşçiler yavaş yavaş sınıf bilincine varır, fabrikaların soyunma odalarında sömürüden bahsetmeye başlarlar. Buna karşılık, Çöp Yolu'nda işçileri bastırmak için adam tutulduğu görülür.

“Çöp Yolu'nda, işçilerin ‘dayakçı’ dedikleri iriyarı adamlar dolanırdı. Dayakçılar, tazminat isteyen, sigorta sendika lafını ağzına alan işçilere ağızlarından kan gelinceye kadar dayak atardı, işçilerin çığlıkları uluyan makinelerin sesine karışırdı.” (B.K.Ç.M, s.77)

Görüldüğü üzere işçilerde uyanan sendika bilinci, işveren baskısı 1980 öncesinde Türkiye gündeminde var olan konulardı. Bercri Kristin Çöp Masalları'nda da yazar bu konuyu tüm çıplaklığıyla ortaya koymuştur.

Eserde gecekondu mahallesinin ülkedeki mevcut siyasi otoritenin malzemesi olduğu görülmektedir. İşverenler rant uğruna mahallede çeşitli değişikliklere gitmeye çalışmışlardır. Romanda gecekondu mahallesi kendi içine dönük bir şekilde anlatılır ancak “gecekondu, merkezi yani şehri öteleyen tavrıyla kendi içine çekiliyor olsa da, özellikle kapitalist ve ranta dayanan davranış biçimlerinin tesirine açıktır. Sırtını bürokrasiye ve siyasete dayayan ve şehirlilerle rant bağlamında işbirliği içerisinde olan kimi gecekondu sakinleri bu yolla rant elde etmeye başlarlar.” (Çonoğlu,2008:157)

Roman kahramanlarından Çöp Muhtar ile Kürt Cemal tam da yukarıdaki alıntıya uyan karakterdedirler. Kürt Cemal, Çöp Muhtar aracılığıyla orman arazisinin fundalığa çevrildiğini duyurmasını ister. Bunu yaparken de Çöp Muhtar'a da pay vereceğini söyler.

“Kürt Cemal çöp bayırlarının orta yerine değil sonun, yepyeni bir kondu mahallesi açmanın hazırlığı içindeydi. Çöp Muhtar'a bürokraside bir konduluk yer ve para vaat ederek çöp yığınlarının gerisindeki orman arazisinin fundalığa çevrildiğini yaymasını istedi. Çiçektepeliler Kürt Cemal'in sinemasına kadifeden perde beğenip siyah deri koltuklar yakıştırdıkları Çöp Muhtar Çöp Yolu'ndaki fabrikaları, tamirhaneleri gezdi, 'İsteyen burada bir kondu sahibi olabilir' dedi. Kondu sahibi olmak isteyen işçilerin kulağına Kürt Cemal'in adını fısıldadı.” (B.K.Ç.M, s.68-69)

Romanda anlatılanlardan yola çıkarak Kürt Cemal bir siyasi partiye üyedir. Bunu fırsata çeviren Kürt Cemal bir gün, fabrikada iş bulmak isteyen işçilere belediye meclisine üye seçildiğinde onlara iş bulacağına dair söz verir. Böylelikle işçiler Kürt Cemal'in belediyeye seçilmesi için partiye üye oldular. İşçiler ellerindeki tüm parayı harcarlar.

“Donlu Yol'da sanayi buzdolabı çıkaran fabrikanın gerçek olduğu günlerde Çiçektepe'de Kürt Cemal'in partisine yazılı olanların bu fabrikada iş bulacağına dair

bir haber yayıldı. Çiçektepe konducuları topluca gidip Kürt Cemal'in partisine yazıldı.” (B.K.Ç.M, s.90)

Örneklerden de anlaşıldığı üzere aynı sosyokültürel yapıya sahip olan Kürt Cemal ve Çöp Muhtar mevcut siyasi düzenle kendi çıkarları uğruna birçok insanı kandırırlar. Romanda 1980 yılı öncesi siyasi olaylara yer verildiği görülür. Tekin'in de savunduğu düşünceler doğrultusunda dönemin zorlu şartlarını kahramanlar üzerinden anlattığı bilinir.

4.2.2.4. Gecekondü Mahallesinde Sosyal Yaşam

Çiçektepe'nin mahallileşmesi ve sanayileşmesi ile birlikte birçok yerde çevre kirliliği doğar. Bundan dolayı da konducular birçok sağlık problemi yaşar. Çiçektepe mahallesinde kurulan ilaç fabrikasından çevreye salınan zararlı su mahallenin üstüne akar ve insanlar, hayvanlar, bitkiler zarar görür. Çevreye salınan bu su, işçilerin ve çocukların ölümüne neden olur.

“Yaz başında bu fabrikadan Çiçektepe'nin üstüne ilkin insanların kar sanıp şaşırdıkları beyaz beyaz bir şeyler yağmaya başladı. Kondulara dayanılmaz bir koku yayıldı. Üç gün içinde bu fabrika karı Çiçektepe'nin ilk çiçeklerini kuruttu. Ağaçların dallarını sarkıttı. Tavuklar boyunlarını büküp büküp kıvrıldı, insanlar başlarını dik tutamaz oldu. Çocuklar hap yemiş gibi mosmor kesilip oyun oynarken uykuya daldı. Uyuyan çocuklardan biri hiç uyanmadı.” Ayrıca fabrikanın “hammadde bölümünde zehirlenip zehirlenip ölen işçiler oldu. (B.K.Ç.M, s.22)

Gecekondü mahallesinde sosyal yaşama bakacak olursak insanların hayatları çöpten ibarettir denilebilir. Çocuklar oyun çağında oyun oynamak isterken çöpten bulup kaçırdıkları kafası bacakları kopmuş naylon bebeklerle gizli gizli oynar. Kadınlar buldukları süslü kırık aynaları, çöp bekçilerinden gizli olarak alırlar. Çöpten çıkardıkları taraklarla geceleri bu aynalara bakıp saç tararlar. Kendilerince yaptıkları bu bakımlara rağmen yine taranan o saçlara çöp sinekleri konar. Buradan da anlaşılacağı üzere çocukların ve kadınların gündelik hayatlarını idame ettirecekleri bir meşgaleleri yoktur. Hatta kendilerine ait eşyaları dahi yoktur.

Çiçektepe mahallesinde farklı etnik kökenlerden gelenler, farklı mezheplere mensup olan insanlar vardır. Çingeneler, Kızılbaş ve Aleviler romanda yerini alır.

Roman kahramanları kentte daha iyi bir yaşama sahip olmak umuduyla göç ederler ancak durum istedikleri gibi ilerlemez. İlk olarak barınma ihtiyacını karşılamanın derdindedirler. Günlük hayatlarını şekillendiren hiçbir unsur onlar için öncelikli değildir. Belediyenin verdiği izinle mahallenin kurulmasıyla birlikte sinema, kahvehane gibi çeşitli mekânlar kurulur.

4.2.2.5. Kadın Teması

Toplumda kadının ayrı bir yeri vardır. “Kadın” kavramı bir cinsiyet şekli olarak erkeğin eşiti iken onun kültürel bir olgu olarak şahsına özgü bir geçmişi vardır. Tarihsel süreç içerisinde kadın bazı toplumlarda özgürlük, esaret, bereket gibi anlamları temsil ederken bazılarında ezoterik mesajların iletildiği bir sembol olarak görülmüştür” (Ağçoban, 2016:14). *Berci Kristin Çöp Masalları*’nda pek çok kadının kısa soluklu kadınca hikâyelerine tanıklık ederiz. Hikâyeleri anlatılan ilk kadın küçük kız çocuğu Sırma’dır.

“Sırma uyku tutmayan gözlerini karanlığa dikti. Karanlıkta upuzun bir yolu trenle geçti. Annesiyle birlikte taş bir köprünün altında oturup bekledi. Beklerken gelip geçen insanların tümü ağbisine benzedi. Sırma geniş yollar boyunca sıralanmış evleri, denizi hiç görmedi. Gözlerini ağbisinin yüzünden başka yere çevirmedi. Bu yüzden en çok şehirde, köylerindeki evlerinden daha küçük bir eve gelip girdiklerinde şaşırıldı.”
(B.K.Ç.M, s.19)

Sırma daha hikâyesinin başında gecekondular hayatına hapsedilmiş bir durumdadır. Şehre geldiğinde etrafı gözlemez. Her şeyi olduğu gibi kabul eder. Sanki roman boyunca anlatılacak olan kadınların çocukluğu gibidir.

Romdaki Şengül’ü yaşadığı acımasızlıkla okuyoruz. Şengül’ün göğsündeki sütü ona acı verir ve Güllü Baba isimli şifacı ve dert dinleyen karakterden yardım istedikten sonra Güllü Baba’nın şifalı sayılan gözyaşları kurur ve Şengül’ün adı Yaş kurutan gelin’e çıkar. Burada yaşam içinde birlikte hareket etme içgüdüleri hakimdir. Kadınların uğursuz saydığı Şengül’e tacizler had safhadadır. Kadınların kötü dediği

kişiler ne yazık ki erkeklerin tacizine maruz kalır, çocuklar tarafından taşlanır. Kötü kadın olarak adlandırılan kadın, çocuklar tarafında cezalandırılır, kadınlar tarafından ötekileştirilir, erkekler tarafından ise cinsel açıdan taciz edilir.

“Güllü Baba’nın suyunun çekilmesi ondan bilindi. Güzelliği lanetlendi. Kadınlar onu her gördüklerinde arkalarını dönüp kışlarını dövdüler. Çocuklar kapısında teneke çaldılar. Erkekler gizli gizli önünde arkasında dolandılar.” (B.K.Ç.M, s.38)

Kadın cinselliğinin kötüye kullanılmasındaki tek karakter Şengül değildir. Aynı duruma maruz kalan Trintaz Fidan’da vardır. Gecekonudaki kadınlara yatıp kalkmanın ilmini öğreten bir karakterdir. Aynı zamanda fabrikalardan bırakılan atık sular dışında su bulamayan ve sahipleri tarafından kilit altında tutulan tulumbalara uzaktan bakan gecekondu sakinlerini bu duruma tepki göstermeye çağıran kişi Trintaz Fidan’dır. Ancak bunu yapma şekli, Fidan’ı, yine kadınların karşı durduğu, lanetli, erkeklerin taciz edeceği kötü kadın kimliğine mahkum eder.

“Erkeklerle susuz keyiflerini nasıl indireceklerini sordu. Yerden taşları kaldırıp kondulara yağdırdı. Karılarını koyunlarına alıp yatamayacaklarını bağırdı. (...) Başına topladığı insanları çekip sürüdü. Yeri göğü zonklatarak tepeden aşağı yürüdü (...) Elinde tenekeyle erkeklerin ortasına atıldı. Kafesçilerden birini tutup yere çaldı (...) Kafesçi başını tutup tuğlaların önüne serildi. Tuğla tozlarının içine gömülmüş gözlerini bulutlara dikti. ‘Orospu’ dedi. Fidan öfkesinden ak kağıtlar gibi kesildi. Çiçekli donunu sıyırdı. Kafesçinin başına geçirdi.” (B.K.Ç.M, s.52-53)

Romanda Fidan’ın giysisi kullanılarak erkekler tarafından alay konusu olur, küçük düşen bir karakter olarak romandaki yerini alır.

“Fidan’ın donu günlerce tuğla işçilerinin elnde gezdi, işçiler çiçekli dona mâniler düzdü. Don kafeslerin önünde bir direğe bağlandı bayrak gibi açıldı. Suyolu’nda dalgalandı. Çiçektepe’den belediyeye giden upuzun geniş yol adını Fidan’ın çiçekli donundan aldı. O günlerden sonra ‘Donlu Yol’ diye anıldı.” (B.K.Ç.M, s.53-54)

Kadınların baş etmeye çalıştıkları her zorluğa rağmen, ne yazık ki beraberinde erkek tacizlerini de getirir. Bunlar sadece yabancı erkeklerden gelen tacizler değildir. Kadınların bu bağlamda kocalarından da saygı görmediği, romanda her daim vurgulanır. Yukarı bahsettiğimiz Fidan karakterinin çiçekli don olayı Fidan’ı kötü

kadın kimliğine büründürür. Bir açıdan da Çiçeklitepe'nin görmüş geçirmiş kadını olarak görülür. Diğer kadınlara akıl verir. Bu kadınlardan biri de “Çöp Bakkal'ın eşi”dir. Romanda yine erkeklerin egemenliğini daha iyi vurgulamak adına bir isim verilmemiş ve “Çöp Bakkal'ın karısı” olarak anılır. Romanda Çöp Bakkal karısını sadece cinsel bir obje olarak görür. İlişkiye zorlanan kadın, bu isteğe karşı direniş gösterdiğinde erkeğin toplumsal manadaki gücü ortaya çıkar ve kadın kapı önüne konmakla tehdit edilir. Bununla da kalmaz, kadınla dalga geçilir. Burada kadına yönelik psikolojik şiddet ve aşağılama o kadar derindir işlenmiştir ki kadının cinselliğini doğru anlamda yaşayıp yaşamaması sorunu aslında diğer sorunlar yanında geride kalır.

“Çöp Bakkal gözlerini karısına dikmiş soluk soluğa inliyordu. Sesi öyle sıcaktı ki rüzgârın uğultusu hıp diye kesildi. Karın içi ılındı. Su olup eridi. Çöp bakkal üstüne yürüyen teri karısına gösterdi. Karısından yanına gelmesini istedi (...) Ama Çöp Bakkal'ın Karısı, sabuna kreme kendisini vermedi. Kocasının yanına yanaşıp arkasını az dönmedi. Fidan'dan aldığı dersleri kalkan etti. ‘Allah'tan korkun yok mu senin pezevenk dedi. Ağzını açıp gözünü yumdu.(...) Çöp bakkal, keyfin erkeğe vergi bir şey olduğuna dair yemine başlayınca bir ağıt tutturdu.(...) Gözünden yaş akıta akıta keyif olan kadınların başlarındaki ağrının uçtuğunu, böbrek taşlarının bile düştüğünü yüzüne vurdu (...) Çöp bakkal sonunda deliye döndü. Karısını saçından tutup kaldırdı. Babasının kondusuna kovdu. Kadın önce kondunun ortasında morduz gibi ayak diredi. (...) Arkasını dönmeye razı geldi. (...) Çöp Bakkal Keyfini indirdikten sonra sedirin üstüne çıkıp tünedi. Karısına ‘Gelemem ben gidemem ben’ türküsünü söyleyerek kondunun bir ucundan öbür ucuna yüz defa gidip gelmesini emretti.” (B.K.Ç.M, s.55-56)

Romanda gecekonduda yaşayan insanların sadece grev ve iş sıkıntısına dikkat çekilmez. Kadının evlilik yaşamında ve işçi olduğu zamanlardaki konumunu da vurgulanmak adına örnekler verilir. Romanın bir bölümünde konducuları rahatsız eden mesele fabrika ve grev değildir. Kadın işçilerin önden yürümesi erkek işçiler için âdete bir infialdir. Kadın işçilerin, emekçilerin bu durumu yaşamaları kınanması gereken bir durumdur.

“Kadınlara çok kötü muamele yapıldı. (...) İnce ince çağırın kadınların çoğunun kolunun belinin kırıldı. [Kadınlar yerlerde sürüklendi]. Konducular, kadınları sokağa döküp dayak attıran erkek işçileri kınadı. Kadın işçilerin erkek işçilerin namusu

sayılacağına dair ateşli bir tartışma başladı. Bir dahaki parlamada erkek işçilerin geride durup kadın işçileri öne dizmemeleri dilendi.” (B.K.Ç.M. s.104)

Romanda yer verilen bir diğer kadın karakter, Çeri Mahmut’un karısı Zülika’dır. Çeri Mahmut’un yedi karısı ve yirmi bir çocuğu vardır. Çeri Mahmut’un en gözde karısı olmasına rağmen, kadın bu olayda da sadece cinsiyetiyle ön plana çıkar. Zülika’da mahalledeki dedikoduların malzemesi olur.

“(…) Zülika Çiçektepe’de destan oldu. Ay gibi açılıp ışık saçan dişleri, kemer gibi kaşları ve düğümü topuğunu döven iri dalgalı saçlarıyla bir ‘Poşha efsanesi’ doğurdu (…) Zülika’nın gece çökünce Donlu Yol’a inip birket harmanlarında Deli Dursun’la oynadığına dair söylentiler kabardı.” (B.K.Ç.M, s.107)

Romanda yer verilen diğer kadın karakter de Deli Gönül’dür. Kocasını hapishaneye düşükten sonra karısı Deli Gönül’ü boşar ve kendine başka bir kadın bulur. Geçim derdine düşen Gönül ne yazık ki “kötü yol” a düşer. Bu kadın hikâyesinde kocası tarafından terk edilen kadının, ataerkil yapıda erkeğe sadece ekonomik yönden değil manevi anlamda da ihtiyacı olduğunu görüyoruz. Ataerkil düzende kocasız kalmak, namusu korunacak kadını sıfatını kaybetmek anlamına gelir. Deli Gönül’ün fahişeliği kesinleştikten sonra Çiçektepeliler “Kristin” lakabını takarlar. Aslında kitabın adının da ne anlatmak istediği açık bir şekilde anlaşılır. Berci, temizliği ve saflığı temsil ederken Kristin ise, kirliliği ve edepsizliği yansıtır. Deli Gönül’e Kristin lakabının takılması, olumlu özelliklere sahip olan kırsal kökenli kadınların şehre göç ettikten sonra zaman içinde yozlaştığını ifade etmek için kullanılır.

“Yaşlı dostunu, ‘Amem Şemsi’nin kocası olur’ diyerek kondudan konduya dantel torbası gibi yanında taşıdı. Çok geçmeden Amem Şemsi’nin kocası’nın bir sürü akrabası, arkadaşı, tanışığı ortalığı kapladı. Deli Gönül’ün kondusunu soranların sayısı çoğalınca konducular, insanların ardından ‘Öğretmen mi olursun?’ diye çağırmayı bıraktı. Sokaklarında kaybolan iyi giyimli yabancılara öğretmenliği yakıştıran konducuların işin aslını kavrayınca yüzleri asıldı. Konducuların yüzleri asılınca Deli Gönül, ‘Benden namuslusu varsa karnımı doyursun’ diyerek hırçınlaşmaya başladı. Kapısını döven üç müşterisine arka arkaya bıçak çeken Çiçektepe’li erkeklerin karşısına çıktuktan sonra da resmen Çiçektepe’nin ilk orospu sıfatını kazandı.” (B.K.Ç.M, s.130)

Romanda kadın karakterlerden olan Emel, fiziksel yapısından dolayı ötekileştirilir.

Romadaki Güllü Baba isimli karakter şifalı olduğuna inanılan gözyaşlarıyla insanları iyileştirir. Şifa dağıtma olayından önce küçük bir bisküvi fabrikasında çalışır. Ancak geçirdiği iş kazası nedeniyle gözlerini kaybeder. Tekin, Güllü Baba'nın köyden göç ettiğini açıkça ifade etmez ancak bunu okura hissettirir. Güllü Baba bir süre sonra insanların kaderini okumaya başlar. Bu kader okuma işini de peynir, zeytin, çorba karşılığında yapmaya başlar.

Çiçektepe isimli gecekondu mahallesi, sanayileşmenin getirisi olan fabrikaların olduğu bir bölgede kurulur. Yaşanan sefalet, yoksulluk insanları fabrikalarda çalışmaya iter. İnsanların göçlerinin nedenleri açıkça ifade edilmez ancak iktisadi sıkıntılarının en büyük etken olduğu okura sezdirilir.

Sağlıksız yaşam koşulları da göç eden insanların ne yazık ki karşılaştığı sorunlardan biridir. Romanda, insanlar, hayvanlar ve bitkiler fabrika atıklarından zarar görürler. İnsanlar yoksul oldukları için bu koşulları kabul ederler.

4.2.2.7. Yabancılaşma

Yabancılaşmanın yaşanması için öncelikle yabancılaşacak bir “öz”ün var olması gerekir. İşte bu yabancılaşma olgusu bireyin özünün değişime ve yozlaşmaya uğramasıyla varoluş özelliklerini ve yeteneklerini kaybetme olarak değerlendirilir.

“Kentleşme, geniş bir anlamda ifade edilmek gerekirse gelişmiş-gelişmemiş, Batılı Doğulu, sosyalist-kapitalist bütün modern toplumlarda gözlenen kapsamı fazla ve mühim bir sosyal olgu şeklinde kendini gösterir. Ama bu kavramın gelişmekte olan ülkelerdeki görüntüsü diğer ülkelerden belli başlı farklılık gösterir. Bu nedenle kırsal kesimden şehre göçen kişilerin hem bütün olarak toplumdakilerin yaşamış olduğu yabancılaşmanın etkisinde bulunur hem de kendi geniş ve yoğun bir yabancılaşma ortamının içinde bulunur ve bu yönde hızlı bir şekilde değişen büyük şehrin yeni elemanı olduğu görülür.” (Tolan, 1980 akt., Yitik,2019:51-52)

Batı edebiyatında oldukça görülen yabancılaşma olgusunu, Türk edebiyatında da görmekteyiz. Tanzimat dönemiyle başlayıp Cumhuriyet'in getirmiş olduğu değişimler, toplumda insanların kimlik bunalımı yaşamasıyla yabancılaşma olgusunun gelişmesine neden olur. Bu yıllarda Batı'nın örnek alınmasıyla geleneksel kültürün yanında Batı kültürü de birlikte yaşanmaya devam eder. Böylece toplumda ikili kültür yaşanmış olur. Tanzimat ile başlayan Türk edebiyatında kültürel

değişimin sonucu olarak romanlarda ve hikâyelerde toplumdan yabancılaşmış bireyleri görürüz. Cumhuriyet'in ilânıyla beraber Türk romanı, ülkenin olması gereken ideallere ulaşması ve Anadolu'ya açılması noktasında bir araç olur. Uzun bir süre Doğu-Batı çatışması ele alınır ve yanına daha sonra ezen-ezilen karşıtlığı da eklenir.

Berci Kristin Çöp Masalları'nda roman boyunca mahallenin geleneksel kültürden kopuşunu ve modern bir kültüre sarıldığını görürüz. Sanayileşme ile birlikte şehirlerin çekiciliği nedeniyle kırdan kente bir göç olayı gerçekleşmiştir. İnsanlar böylece kendileri için bir yaşam alanı oluşturma çabasına girmiştir. Romanda da kentlere bağlı ancak kent hayatından büsbütün uzakta bulunan kenar mahallelerinde, bir gecede kurulan konduları görüyoruz.

“Sabah naylon leğenden çatıları, eski kilimlerden kapıları, muşambadan camları, ıslak briketlerden duvarlarıyla çöp yığınlarının çevresinde, ampul ve ilaç fabrikalarının alt yanında, tabak fabrikasının karşısında, ilaç artıklarının ve çamurun kucağında bir mahalle doğdu.” (B.K.Ç.M, s.12)

Köy ve kent hayatı arasında sıkışıp kalmış olan bireyler tam manasıyla ne kente uyum sağlayabilmiş ne de köy hayatından kopabilmiştir. Bundan ötürü gecekonduların sakinleri birçok sorunla karşılaşmışlardır. Bunlardan en önemlisi sağlıkla ilgili sorunlardır.

“Bu suyla yıkanan insanlarda çok geçmeden garip değişimler ortaya çıkmaya başladı. Kiminin derisi soyuldu. Kiminin yüzü mosmor kesildi. Çocukların bedenlerinde mavi mavi benekler belirdi. İki kadının saçları beyazladı. Çamaşırlar maviye çalan bir renk aldı.” (B.K.Ç.M, s.23)

İnsanlar bu sorunlara karşı ya bir çözüm üretmezler ya da ilkel yollarla sorunları çözmeye çalışmışlardır.

Zaman içinde Çiçektepe mahallesi kentsel bir görünüm kazanmaya başlar. Minaresi tenekeden de olsa bir cami yapılır. Daha sonra okul, kumarhane, banka, sinema, futbol takımı, fuhuş hane, gazino ve oteller yapıldığı görülür. Köyden kente göç

etmiş olan konducular, mahallede yapılan bu tür mekânlarla birlikte şehre adapte olmaya çalıştıkları görülür.

Kente özgü gelişmeler yaşanıyor ancak yaşanan değişimler sonrasında bireylerin uyumsuzluğu ve çatışmaları da beraberinde geliyor. İletişim ve paylaşım noktasında eksiklikler vardır. Köyden göç eden insanlar kentte sınıf atlayacakları inancıyla şehre geliyorlar ancak ne kentleşmeden ne de kent hayatından haberleri yoktur. Bu nedenle kente uyum sağlayamadıkları gibi köye dönemeyen insanlar da ne yazık ki yabancılaşmaya mahkûm olmuşlardır.

Mahalle sakinlerinin batıl inançlarıyla şekillenmiş hayatları vardır. Bunu köyde edindikleri bir kültür örneği olarak biliriz ancak şehirde de devam ettirmeye devam ederler. Örneğin minare yapılırken rüzgârın şiddetinden ötürü uçan minareyi ararlar ancak bulamazlar. Bundan sonra da İslam'ın şartlarına “minare tutmak” şeklinde bir ibare eklerler.

“Makineleşme ile birlikte insanoğlu doğal yaşamından uzaklaştırılarak mekanik olana yöneltilmiştir. Bireyin hedeflerine hizmet etmek için yapılmış olan makine, insanoğluna yardım edeceğine Poppenheim’in da üzerinde durduğu gibi insanlara karşı üstünlük kazanarak kendisini insanların yönlendirmesinden kurtarıp kendi iç yasalarını izler hale gelmiştir.” (Pappenheim, 2002, akt. Yitik,2019:54)

Teknoloji ve bilimin gelişmesiyle birlikte insanın oto-kontrolü dışında bir hayat yaşadığı bilir. Otoriter bir el daima bireyin üstündedir. Aslında makineleşme hem insanın kendini bulma noktasında yardım eder hem de kendisinden uzaklaştırır ve yabancılaşmaya neden olur. Romanda da işçiler bir süre sınıf, sömürü kavramlarının bilincine varırlar. Bu bağlamda grev yaparak mücadelelerini verirler ancak çoğu zamanda iş bulmak için ve bir konu sahibi olmak için ne yazık ki otoritenin malzemesi olur. Bu duruma bir diğer örnek ise Bay İzak'tır. Derme çatma bir fabrikası olan İzak, önceleri işçiler gibi giyinerek onlarla birlikte fabrikada çalışır. Ancak bir süre sonra fabrikasında değişiklikler yapar.

“Çok sürmeden içine makineler, aletler, konucu işçiler dizdiği fabrikasının dış yüzünü içine uydurup kondularla benzerliğini bozdu. Camları yarısından yukarı işçiler çalışırken başlarını kaldırıp çöp bayırlarının parıldayan yamaçlarına bakmasınlar diye griye boyattı.

Kondusunun bir yüzüne demir çekme kapı taktırdı.” (B.K.Ç.M, s.74) Bay İzak böylece kendi özünden kopar ve kent hayatına kendini kaptırır.

Ekonominin ve sanayileşmenin gelişmesiyle özel mülkiyete olan hırs insanların bencil davranmalarına ve sonunda yabancılaşmaya neden olur. Bu duruma örnek olarak da Kürt Cemal ile Çöp Muhtar’ın insanları gecekondu sahibi yapma konusunda kandırması verilebilir.

Bunların dışında gecekondu sahipleri eski konaklardan süslü kapıları satın alıp kendi kondularına takarlar ve kapılara gelişigüzel numaralar verirler. Böylece insanlar ekonomik ve sosyal açıdan kendinden üstün olanlara özenmeye başlar ve yabancılaşmanın başladığı hissedilir.

“Naylon Mustafa, uzun araştırmalardan sonra Çöp Bakkal’ın kapıyı aldığı yeri keşfetti. Keşfeder keşfetmez bir aslanlı kapı alıp kondusuna taktı. (...) Ertesi günden başlayarak da Çiçektepe’de herkes kapısını yenilemeye başladı. Birkaç gün içinde kamyonla kapı satan birtakım insanlar türedi. Şehrin eski konaklarının, orada burada yıkılan büyük taş binaların aslanlı, pirinç tokmaklı dış kapıları, renkli buzluca ml banyo ve oda kapıları kamyonlara binip Çiçektepe’ye geldi. Herkes kondusuna kabartmalı, renkli camlı kapı beğendi. Çiçektepe kondularının kapıları söküldü. Çiçektepe tarihlik bir görüntüye büründü. Sokaklar süs ve ihtişam içinde kaldı. Kondular ‘92/1’, ‘117’ diye sırasını şaşırmış numaralar aldı.” (B.K.Ç.M, s.57)

Kapılardaki aslan figürleri aslında bir gücün temsilcidir. İnsanlar bu tür motiflerle kendilerini üstün görmeye çalışıyorlar. Ancak bu şekilde davranarak taklitten öteye geçemiyorlar.

Ailesiyle birlikte şehre göç eden küçük Sırma’yı, tren yolcuğu esnasındaki durumları ve yerleştikleri eve karşı göstermiş olduğu tavırla tanırız. Aynı zamanda Sırma ağabeyine düşkünlüğüyle dikkat çeker.

“Sırma, uyku tutmayan gözlerini karanlığa dikti. Karanlıkta upuzun bir yolu trenle geçti. Annesiyle birlikte taş bir köprünün altında oturup bekledi. Beklerken gelip geçen insanların tümü abisine benzedi. Sırma geniş yollar boyunca sıralanmış evleri, denizi hiç görmedi. Gözlerini abisinin yüzünden başka yere çevirmedi. Bu yüzden en çok

şehirde, köylerindeki evlerinden daha küçük bir eve gelip girdiklerinde şaşırır.” (Tekin, 2018, s. 18-19)

Köylerinde yaşamış olduğu büyük evden sonra şehirde yaşamaya başladıkları gecekonduyu gördükten sonra büyük ev- küçük ev çatışmasına düşer. Yaşanan değişimler kişinin uyumsuzluğunu ve yabancılaşmasını da beraberinde getirir.

Göğüslerinde birikmiş olan süt akıtamadığı için çok acı çeken Şengül, derdine çare bulması için Güllü Baba'ya gider. Sırma'yı iyileştiren gözyaşları, Şengül'ü iyileştiremez. Üstüne Güllü Baba'nın gözyaşları kurur. Çiçektepeliler bu olay sonrasında Şengül'ün adını “Yaş Kurutan Gelin”e çıkarırlar. Çocuklar onun arkasından teneke çalarak alaya alırlar. Erkekler ise kapısında dolanıp Şengül'ü rahatsız ederler. Hemcinslerinden dahi destek göremeyen Şengül ötekileştirilir ve en sonunda yabancılaşmaya itilmiş olur.

Romadaki Trintaz Fidan isimli karakter daha önceki alıntılarda bahsettiğimiz gibi “elinde direz iplik, konu konu gez[er]. Kaş alıp kâkül kes[er]. Kadınlara yatıp kalkmanın günah dökmeye, sıkıntı savuşturmaya birebir geldiğini söyle[er]. Yalnızca erkeklerin keyif olmadığını, kocasıyla yatan kadının da keyif olabileceğini fitnele[yen]” bir kadındır. (B.K.Ç.M, s.54) Fidan'ın yaşadıkları ona “kötü kadın” sıfatını yapıştırır ve Fidan'da yabancılaşmaya itilen bir karakter olur.

“Ciğerci, Çiçektepelilerin yüreklerinde tahta çıkmadan önce döş cebinde taşıdığı çifte gözlüğü ve her akşam koltuğunun altında tepenin başına bir tomar gazete çıkarmasıyla tanınırdı. Konducular içinde ondan başka gazete düşkünü olmadığından, onun kondusunun ortasına yatıp gazete okumasının taklidi yapılırdı. Ciğerci, kondusuna kendini atar atmaz yere yatar, gazeteleri kondunun tabanına şah kilimi gibi yayardı. Bir yanına da koca bir ayçekirdeği öbeği koyardı. Bir yandan ayçekirdeği çitler, bir yandan gözlük değiştire değiştire okurdu.” (B.K.Ç.M, s.61)

Ciğerci katıldığı muhtarlık seçimini kaybeder. Evlerinde yaşanan huzursuzluk ve kışın gelmesi nedeniyle önce kendi sonra da çocukları ve eşi konduları terk ederek Çiçektepe'den giderler. Bu bir kaçışın örneğidir.

Naylon Mustafa isimli karakter “şükürsüz” olması ile anılır.

“Köpeklerin anasıyla babasının kim olduğunu soruşturmanın dünyayı anlama işi olduğunu açıklayarak seçim çalışmasına girdi. Aklının kıvraklığına konduları inandırabilmek için sorup soruşturduklarına örnekler verdi. Allah’ın onca meleği varken insanlardan ibadet istemesine de aklını yatıramadığını söyledi. Söylediği şeylerin insanlarda uyandırdığı şaşkınlığı görünce iyice bilgiçlendi. Allah’ın peygamberlerine insanların tokat attığından haberiniz var mı?” dedi. Hayatı boyunca, Allah’ın peygamberini tokat yemekten niye korumadığını merak ettiğini söyledi.” (B.K.Ç.M, s.63)

Sorgulayıcı bir fikir yapısına sahip olan Mustafa, seçim çalışmaları sırasında yaptığı bu konuşma ile Çöp Bakkal tarafından Allah’ı inkâr ettiği şeklinde yorumlanır. Naylon Mustafa her ne kadar böyle bir durum söz konusu olmadığını söylese de seçimi Çöp Bakkal’a bırakır. Mustafa’nın söylemlerinin yanlış anlaşılması onu ötekileştirilmeye mahkûm eder.

Lado isimli roman karakteri Çiçektepe’ye gelmeden önce ismi çok duyulmuştur. Kendisinden bahsedilirken sürekli kumarbaz olduğu söylenir. Bunun yanında dış görünüşüyle de dikkat çeker. Onun giyimi olduğundan farklı biriymiş gibi görünme çabası yabancılaşma göstergesidir.

“Lado, kış ve yaz, ayağından beyaz sivri burunlu, yumurta topuklu ayakkabısını hiç çıkarmadı. Çöp bayırlarının tozlu ve çamurlu yollarından beyaz ayakkabılarını büyük bir dikkatle korudu. Tozlanan ayakkabılarını parlatmak amacıyla arka cebinde koyu kırmızı kadifeden bir bez taşıdı. Kumardan aldığı ilk parayla siyah satenden arkası kemerli iki adet iç yelek yaptırdı. Yeleklerinin kemerine sipsivri boynuzlu madeni şeytan başı toka taktırdı. Bu şeytan başlarından bir adet de kalın parlak zincirle boynuna astı. Dantele ve pembeye olan düşkünlüğünü ise mintanında yansıttı. Vücudunun üst yanını şafak pembesi mintanla donattı. Mintanına manşet yerine, üç kat fırfırlanan dantel diktirdi. İnce bir zevkin ürünü olan yuvarlak geniş yakalı ceketini ve bol paçalı pantolonunu siyah beyaz çubuklu kumaştan seçti. Son olarak ceketinin cebine beyaz bir mendil sokup uçlarını göğsünde gül yaprağı gibi açtı.” (B.K.Ç.M, s.115-116)

Kent nüfusunun artmasıyla birlikte bireyler arasındaki farklılaşma da artar. Farklı ekonomik, sosyal statüde, zevkte vb. gruplar meydana gelmiştir. Dolayısıyla bu gruplardaki bireylerin arasındaki ilişkiler yüzeysel, geçici, kısa süreli olur. “Sevgi bile anlık, geçici ve sahtedir daha iyisini bulursun fikriyle tıpkı günlük tüketim ihtiyacı gibi günlük sevgi ve günlük aşk paylaşımına iter. Böyle durumlar kırdan

gelen ile önceden kent yaşamından gelen bir kişinin üzerinde ağır bir baskı oluşturur ve hangisini istediğine karar veremeyen bireyin iki ortama da yabancılaşmasına neden olur.” (Taş, 2007, akt., Yitik,2019:64)

Gerek kadın kahramanlar gerekse erkek kahramanlar mahallenin gelişmesiyle sahip oldukları yaşamdan uzaklaşır. Bu durum iş hayatı ve karakterlerin fiziksel imajlarına kadar yansıdığı bilinir.

4.2.2.8. Arabesk Kültür

Çalışmanın I. Bölümünde bahsedildiği gibi arabesk kültür müzik kavramı olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye’de bu kavram Orhan Gencebay, Müslüm Gürses, Ferdi Tayfur ve İbrahim Tatlıses gibi isimlerle bağdaştırılmıştır. Özellikle 1950’li yıllarda iktisadî nedenlerden dolayı köyden kente göç eden insanlarla etkisi hissedilmeye başlayan arabesk kavramı, 1980’li yıllara gelindiğinde ise yapılan göç hareketiyle kentin kenar mahallerinde beliren bir kültürü ifade eder. “Köy ile kent arasında sıkışmış insanların oluşturduğu yeni bir yaşam biçimi olan arabesk sinema, müzik, edebiyat, moda gibi pek çok alana tesir etmiştir.” (Gül, 2021:568)

Romanda arabesk kültürden izler taşıyan ilk kişi olarak, konducuların sağlık sorunları karşısında akıl danıştıkları Güllü Baba isimli karakteri görüyoruz. Arabesk kültürde kişinin başı sıkıştığında yol göstericisi olarak, başvurulmuş kişilere genel olarak “baba” sıfatı verildiği bilinir. Romandaki baba vurgusu arabesk müzikteki Orhan Baba, Ferdi Baba, Müslüm Baba gibi baba figürünü işaret etmektedir.

Arabesk kültürde sivri burunlu ayakkabı, parlak ve saten kıyafetlerle dış görünüşleri dikkat çeken tabiri caizse “maganda ve kıro” davranışlarıyla kenar mahallelerde ortaya çıkan insanlar vardır. Romanda bu tipe örnek olarak “Lado” adlı karakteri görüyoruz. Lado, Çiçektepe’de büyük bir ilgi ile karşılanmıştır. “Lado çöp bayırlarında kahvelerin yarattığı ilk kahramandı. Çiçektepe’ye yerleşme söylentisinden çok önce hayatının her gecesini coşkuyla işlenip bir ayrı macera yapılmıştı.” (B.K.Ç.M, s.115) Lado’nun Çiçektepe’de büyük bir ilgi ile karşılanmasının nedeni kumardaki kıvrak zekâsı ve arabesk kültüre özgü olan televizyon ve pek çok yazıda ve kıro ve maganda olarak anılan tipe uygun oluşudur.

Lado beyaz sivri burunlu ayakkabı, siyah beyaz çubuklu kumaştan yapılmış Lado Lado, beyaz sivri burunlu ayakkabı, siyah beyaz çubuklu kumaştan yapılmış pantolon, saten bir kumaştan yelekler, üstü rengârenk boncuklarla kaplı pembe kravat ve pembe gömleğiyle Çiçektepeli'nin dikkatini çeken arabesk bir tiptir.

Hayatını roman olarak yazacağını söylediğinde övgüyle karşılanan Lado, romanı yazmaya başlar ve günlerce odasına kapanır. Fakat tüm emeği bir anlık öfkeyle eşi tarafından yırtılarak hebâ edilir. Bu duruma çok sinirlenen Lado'nun eşini dövdüğü kısımda Latife Tekin'in, "Düşle gerçek arasında gidip gelen insanların pamuk ipliğine bağlı dengesini bozmanın ne demek olduğunu ona gösterdi." (B.K.Ç.M, s.119) söylemi arabesk kültüre sahip insanların düş-gerçek bağlamında, uçlarda gezinerek yaşadıkları hayatı tanımlayan önemli bir örnektir.

Romanda, gecekondu mahallesinin oluşumu, büyümesi ve yozlaşmasını anlattığı ifade ettik. Ancak bu romanda daha çok kadınlar üzerinden vurgu yapılmaktadır. Çağın zor koşullarından ilk etkilenenin kadınlar olduğunu vurgulamak isteyen Latife Tekin, romanın ismini belirlerken de bu duruma ne kadar önem verdiği anlaşılmaktadır.

4.3. Yenişehir'de Bir Öğle Vakti

Sevgi Soysal'ın *Yenişehir'de Bir Öğle Vakti* romanı ilk olarak 1973 yılında yayımlanmıştır. Ankara Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu'nda kaldığı süre zarfında her gün sekiz sayfa yazma kuralı ile *Yenişehir'de Bir Öğle Vakti* romanını tamamlar. Romanın adından da belli olduğu gibi olaylar Ankara'nın modern yerlerinden biri olan Yenişehir'de, bir öğle vaktinde geçmektedir. Günün öğle vaktinde, yaşlanmış olan bir kavak ağacı devrilmek üzeredir. Alınan tüm önlemlere rağmen kavak ağacı devrilir ve bir apartmanın kapıcısını da öldürür. "Romanın başında sallanmakta olan kavak ağacı, romanın sonunda devrilir. Ara ara kavak ağacının serüveni romana müdahale eder, ama hiçbir zaman da belirleyici olmaz. Bir çeşit dekordur kavak ağacı. Simgesel anlatımı ise, romanla birlikte gelir. Çehov'un, 'eğer öykünün başında duvarda bir tüfek varsa, öykünün sonunda o tüfek patlamalı', sözünü kavak ağacının yerine getireceği romanın ilk satırlarından belli olmuştur. Simgenin seçilişi bu

sonucun kaçınılmazlığını getirmektedir.” (İdil,1998:77) Romanın asıl konusu da bu kavak ağacının ilk sallanmalarından düşmesine kadar olan süreç kahramanların başından geçenlerdir. Romanı anlatırken kendi hayatından da izleri aktarır. Üç ana karakter bağlamında kent olgusunu, kentleşmeyi ve kentte yaşan insanların birbirine olan tutumlarını anlatır.

4.3.1. Özet

Roman Kızılay semtindeki hareketlilikle başlar. Romanın ilk bölümünde Ahmet ve Şükran’ın çevresinde gelişen olaylar anlatılır. Ahmet, Tezkan mağazasında çalışan, zengin olmanın hayallerini kuran gururlu bir gençtir. İçinde bulunduğu orta sınıf aile durumundan kurtulmak için pahalı ve gösterişli kıyafetler giyinir. Maaşının tamamını kıyafete yatırır. Parasının olmadığı zamanlarda annesinden para alır. Ahmet babasını, önüne çıkan bir engel olarak görür. Böyle bir ailede büyüdüğü için kendisini çok şanssız hisseder. Doğup büyüdüğü Samanpazarı’nı beğenmez. Kız arkadaşı Şükran’ı cinsel arzularını tatmin etmek için bir araç olarak görür.

Romanın ikinci bölümünde alış veriş yapan emekli öğretmen Hatice Uzgören tanıtılır. Hatice Hanım’ın eşi, Maliye Bakanlığı’nda çalışır. Evin ihtiyaçlarını Hatice Hanım karşılar. Aceleci bir kişiliktir. Yaşlandıkça hayatın çekilmez olduğunu düşünür. Komşuluk ilişkileri zayıftır. Buna rağmen çıkarları için komşularını kullanır.

Üçüncü bölümde, Selanik’te çocukluğu geçen, Lozan’da öğrenim gören Necip Bey anlatılır. Annesi Habibe Hanım “Anadolu” sözünden hoşlanmaz ve Anadolu insanını kaba bulur. Lozan dönüşü evlenir ve iki çocuğu olur. Hayatı boyunca çalışmayı tercih etmeyen Necip Bey, babasından kalan tüm mirası yiyip bitirir ve bankadaki son parasını çekmek üzeredir. Aynı zamanda politikadan hoşlanmaz. Kendini liberal olarak görür. Komünizmi amele dini olarak tanımlar.

Romanın dördüncü bölümünde Necip Bey’in bankada kalan son parasını çekmek için gittiğinde, banka çalışanı olan Mehtap tanıtılır. Mehtap, Kafkasyalı bir göçmen ailenin kızıdır. Çocukluğu, Konya’da yoksulluk içinde ağabeyi ile beraber ailesine maddi açıdan katkı sağlamak için Mevlana resimleri satmakla geçer.

Romanın beşinci bölümünde ise mobilya tüccarı olan Güngör karşımıza çıkar. Güngör, bir rastlantı sonucunda Amerikalılarla tanışır. Çat pat İngilizce ile onlarla arkadaşlık kurar ve birlikte ticarete atılırlar. Böylelikle Ankara’da ilk Amerikan pazarını açar, oturduğu apartmanın sahibinin kızı Gülsen’le evlenir, üç çocuğu olur. Kayınpederi kendisine birçok konuda yardım eder. Güngör, kısa sürede ticaret dünyasında parlayan yıldız olur. Çankaya’da yeni bir mobilya mağazası açar. Artık eşini beğenmemekte ve Melâhat ile evlenmeyi düşünmektedir.

Sonraki bölümlerde Profesör Salih ve eşi Mevhibe Hanım’ı görürüz. Babası Salih Bey’in okumasını çok ister ve üniversitede hukuk fakültesini kazanır. Genç yaşta profesörlüğe kadar yükselir. Çiftin Olcay ve Doğan adında iki çocuğu olur. Olcay sevgisiz bir ailede büyür. Çocukluk yıllarında anne ve babasından ilgi göremez ve aradığı ilgiyi, sıcaklığı babaannesinde bulur. Onun masallarıyla avunurdu. Mevhibe Hanım bir gün Olcay’ın namaz kıldığını görür. Bu duruma çok sinirlenir. Sorumlu olarak babaanne görülür ve babaanne derhâl evden uzaklaştırılır. Olcay bu olay sonrasına yalnızlaşır. Arkadaşlarıyla oyun oynamak ister ancak Olcay oyunlara alınmaz. Arkadaşlarının isteklerini yerine getirmek için bir gün annesinin çantasından para çalar. Bu hırsızlık olayı evde duyulunca babası tarafından dövülür ve kapkaranlık bir odaya kapatılır. Üzerine kedi atılmasıyla Olcay korkak bir çocuk olur.

Olcay bu süreç sonrasında kendini avutacak meşgaleler, tutunacak bir dal arar. Kendini okumaya verir. Ortaokul yıllarında kitap okumaktan gözleri bozular. Ailesi bu durumdan hoşnut değildir. Annesi, okuduğu kitapları satar. Ancak Olcay gizli gizli kitap alıp okumaya devam eder. Mevhibe Hanım’ın aklına psikolojik bunalım geçiren kardeşi Mahmut gelir. Kızı Olcay’ın da onun gibi olmasından korkar ve onu bir psikoloğa götürür. Psikolog onun yaşadığı yerden uzaklaşmasının doğru olacağını söyler ve ailesi bunun üzerine Olcay’ı, İstanbul Amerikan Koleji’ne gönderir. Olcay yeni okulunda korkularından kurtulur. Kendini geliştirir ve çeşitli sosyal aktivitelere katılır. Olcay’ın ilgi alanları o kadar farklıdır ki çoğu zaman ailesinin Halk Partisi için yaptığı etkinlikleri gerekçi bulmaz.

Doğan ailesinin gözbebeğidir. Derslerinde çok başarılıdır. Mevhibe Hanım çevresine durmadan Doğan'ın başarılarından bahseder. Liseyi bitirdikten sonra burs kazanır ve Paris'te yeni bir eğitim hayatına başlar. Sanatla ilgilenen birçok insanla tanışır. Mevhibe Hanım bu duruma çok üzülür. Çünkü bu tür hobilerinin olması ailelerinin onurunu zedeleyecek şeylerdir.

Doğan Paris'te sinema üzerine sohbetlere katılır. Hatta amatör bir film makinesi alır ve Türkiye'ye döner. Düğün, cenaze ve sünnetle ilgili günlük yaşamdan çekimler yapar. Altındağ semtinde çektiği belgesel filmine "Gecekondular ve Çocuklar" adını verir. Sinema gösterimi için arkadaşları ile birlikte Küçükesat'ta bir sinema kiralar. Çekilen film burada yayınlanır. Filmden sonra bir tartışma programı düzenlenir. Seyirciler arasındaki Ali adındaki genç, Doğan'a sert eleştirilerde bulunur. Onun, yoksul mahallelerdeki insanlarla dalga geçtiğini söyler. Doğan bu yorumlar karşısında olumsuz etkilenir fakat karşılık veremez. Tartışma bittikten sonra Ali ile tanışır ve ona yorumlarından dolayı teşekkür eder.

Ali Kafkasya göçmenlerinden bir ailenin çocuğudur. İlk olarak Konya'ya göçerler ve burada bir süre yaşarlar. Ancak ekonomik sıkıntılardan ötürü durmadan evlerinin kapısını alacaklılar çalmaktadır. Bu duruma daha fazla dayanamayan aile Ankara'nın Altındağ semtinde bir gecekonduya yerleşirler.

Ali bir grevcilerle birlikte emniyete alınır. Orada Aysel adında bir kızla tanışır. Aysel babasının kız kardeşine tecavüz etmesinden ötürü doğan ve kimliği olmayan bir karakterdir. Aysel ailesi tarafından sokağa atılır ve kötü bir çocukluk dönemi geçirir. On bir yaşında hayat kadını olan Aysel, erkeklere pazarlanır. Bir süre sonra Gölbaşı Gazinosu'nda şarkı söylemeye başlar. Bir gün gazino, polisler tarafından basılır ve yaşının küçük olduğu anlaşılan Aysel emniyete götürülür. Emniyette Ali ile karşılaşır ve ondan hoşlanır. Aysel hayatını Ali'ye anlatır.

Serbest bırakıldığı gün Ali ve Doğan buluşurlar. Kavak ağacı devrilmek üzereyken oradan geçerler. O sırada Olcay'da onlara katılır. Ali o sırada kavak ve Doğanların evi arasında bir ilişki kurar. Daha sonra Sakarya Caddesinin delisi aynı zamanda Mevhibe Hanımların apartmanının kapıcısı olan Mevlût, kavak ağacındaki

çamaşırları görür. İtfaiyeciler ve polisler kavağa halatı bağlayıp caddeye doğru çekerken, ipi almak isteyen Mevlût deli gibi ipi çeker. Ona oradan uzaklaşmasını söylerler ancak artık her şey için çok geçtir. Kavak Mevlût'un üzerine devrilir ve kavağın altında kalan Mevlût ölür. Roman bu şekilde sona erer.

4.3.2. Yenişehir'de Bir Öğle Vakti Romanının Tematik İncelenmesi

Yenişehir'de Bir Öğle Vakti ile ilgili inceleme ve değerlendirmeler, romanın İletişim Yayınları'ndaki 2018 yılı 18. baskısına göre yapılmıştır. Bu bölümde Sevgi Soysal'ın, *Yenişehir'de Bir Öğle Vakti* romanını “Kentlileşme”, “Kadın”, “Aile Yapısı”, “Yabancılaşma” ve “Cehalet” başlıkları altında incelenecektir.

4.3.2.1. Kentlileşme

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sanayileşmeye geç adapte olan toplumlarda köylülerin topraktan kopup şehirlere göçü başlayıp hızlanınca, kentlerde ekonomik seviyesi düşük gruplar doğar. Kentlileşme kavramı, kente göç eden toplumların ya da kentte yaşayan kesimin değişim süreci olarak ifade edilir. Kentlerde ortaya çıkan ekonomik seviyesi grupların geçim kaynağı tarım ve hayvancılığa dayanır. Aynı zamanda sosyal yaşamı aile ve komşuluk değerleri üzerine bina edilmiş, toplumsal ilişkilerde iş birliği ve yardımlaşmayı esas alır. Bireycilik değil aile içi bağlılıkların ön planda tutulduğu kırsal geleneğin aksine kentlerde bu özellikler önemli oranda farklılaşır. Köyden göç eden bireylerin kente gelmesi, emeğini ortaya koyması ve hatta iş bulması onun kente uyumu için yeterli olmamaktadır. Kültürel bir değişim geçirmesi kentli yaşam kalıplarını benimsemesi, kentin fırsatlarını değerlendirebilmesi gerekmektedir. Bu kısa sürede gerçekleşen bir olgu değildir. Birkaç nesil içinde gerçekleşmektedir.

“Roman, Yenişehir'in hepsi birbirinden farklı, hepsi de hayatta kendisi olarak var olmak isteyen insanların hayatlarından çeşitli kesitler sunarken, özellikle yaşlı karakterlerin üzerinden Ankara'nın değişen yüzüne de ince eleştiriler getirir.” (Doğan, 2015:218)

Kentte yaşayan insanlar hoşgörü sahibi değillerdir. İnsanlarla olan ilişkilerini duygusal açıdan kurmadıklarından ötürü kendilerine yapılan hataları affetmeme lüksünü kendilerinde görürler. Romanda bu duruma örnek olarak emekli Öğretmen Hatice Hanım'ı görüyoruz.

“Hatice Hanım, her sokağa çıkışında bu kanun bozucularını tespit eder, onları kendince cezalandırırdı; şimdi de bu satıcının sabun tozu fiyatını artırırlardan biri olduğunu biliyor, onun cezasını sonraya saklıyordu. Utanmazdı Hatice Hanım; suçlular unutulmaz, cezalar hiç unutulmaz, unutkanlık düzeltici, yapıcı değildir. Affetmek sağlıksızdır. Mikroplara karşı ilaç kullanmamak, kanayan yaraya tentürdiyot gibi bir şeydir affetmek. Uygar insan affetmez ve unutmaz Hatice Hanım'a göre, uygar insan cezalandırır; affetmek ve unutmak barbarlık, ilkeliktir, bu memleket yumuşak kalplilikten kalkınmamaktadır.” (Y.B.Ö.V., s.43)

Kentte yaşayan insanlar birbirlerine ister davranış formuyla olsun ister giyimiyle ilgili olsun saygı göstermeyen bir kesimdir. Buna örnek olarak yine Hatice Hanım'ı görüyoruz.

“Hatice Hanım da, aslında Ahmet'e sövmüyordu yalnızca. Ahmet, onun için, bir yığın edepsizliği, bozgunculuğu, haddini ve yolunu ve yordamını bilmezliği iki ayak üzerinde gezdiren, her türlü anlama ve tanımlama sınırının dışına taşan gençlerden sadece biriydi. İşte hep bu, yolda adama çarpıp özür bile dilemeden geçip gidiverenler, bu dolmuşta sigara içenler, büyüklerin karşısında bacak bacak üstüne atanlar, uluorta yerde el ele yürüyüp fuhuş yapanlar, gavur oğlanlar gibi saç uzatıp hamal gibi bıyık bırakanlar, her yanlarını gösteren dar pantolon giyenler, işte hep bu kendileri başıbozuk oldukları için her bir şeyin de başını sonunu bozmaya kalkan, sözde gençlerdi bütün bu sıkıntıların başı ve sonu.” (Y.B.Ö.V., s.37-38)

Kentte devlet-kişi bağlamında olaya bakıldığında kişilerin hırsızlıklarının (rant, rüşvet vb.) normalleştirilmesi sıkça görülen olaylardan biridir. Romanda Güngör'ün babasının zimmetine para geçirmesi oldukça normal karşılanır. Güngör de memur olsa aynı davranışı sergileyeceğini söyler. Çünkü onlara göre devlet, zaten sürekli halkın parasını zimmetine geçiriyor. Bir kere de vatandaşın bunu yapması çok normaldir. Güngör için etik değerlerin bir önemi yoktur.

“Zimmetine para geçirmek, bir memurun alacağı en doğru tavidir. Devlet, sürekli olarak biz vatandaşların parasını zimmetine geçirmiyor mu? Bunu sezen ve gören biri,

devletten, şundan bundan gasp etmiş olduğu paranın pek ufak bir kısmını, aslında hakkını, kendi hakkı olmasa bile birçok insanın hakkını geri almış fena mı?” (Y.B.Ö.V., s.80)

Kent hayatı, kentlileşmeyi başaramayan bireyler için her daim bir cazibe merkezi olmuştur. Her türlü imkanın olduğu o kent, konforlu yaşamın olduğu bir dünyadır. Şükran ve Günseli'nin köylü hakkındaki konuşmaları ise kent insanı ve kent insanının dışındakilerin ayırımını şu şekilde açıklar:

“Şehirliye saygıları vardı, ama yabancı sayarlardı beni hep. Hem yabancı, hem de özenilen bir şeydi; öyle tuhaf (...) Şimdi bizim gecekondulu diye beğenmediğimiz yerler var ya, Şahinler'den öyle bir yere gelin giden geldiği yere hayran kalır. Benim köyün yanında gecekondulu cennet valla cennet.” (Y.B.Ö.V., s.26-27)

Kentli insanın sosyal yaşam içindeki aktiviteleri romanda şu şekilde ifade edilmektedir.

“Bu ilkbahar tenis kulübüne yeniden yazılmıştı. Yalnız oraya dünya kadar para gidiyordu. Oyundan sonra briç oynayabilmek için cepte para gerekiyordu. Akşamüstü bir viski, iyi cins filtreli sigara, şarttı bunlar. Pazarları da orada yiyordu yemeği. Bunlar olmazsa, artık bunlar bile olmazsa, ölmek daha iyi. Bir kez bütün bunlar, hatta daha fazlası, çok daha fazlası hakkı Necip Bey'in.” (Y.B.Ö.V., s.59)

Dönemin şartlarından dolayı gençler arasında bir yabancı hayranlığı hâkimdir. Gerek konuşma dilindeki kelimeler gerekse giyim-kuşam tarzındaki Amerikalılara karşı bir hayranlık vardır ve onlar gibi olma gayesi mevcuttur.

Güngör, bir gün Amerikalıların sokaktaki kızlara el-kol hareketi yapmaları üzerine onlarla kavga etmeye gider. Ancak Amerikalılar, kendisine iyi davranırlar ve onu evlerine davet ederler. Güngör, az bir İngilizce ile onlarla konuşmaya çalışır. Amerikalılar, Güngör'e Piyeks'ten aldıkları “blue jean” ve “çiklet” hediye ederler. O da, mahallede kendisiyle iyi anlaşan arkadaşlarına bu Amerikan çikletlerinden verir. Güngör, Amerikalıların evinde bir gün boyanmış yumurtalar görür; bunların aynısını kendisi de yapmaya çalışır. Boyadıktan sonra yumurtaları Amerikalılara gösterir. Amerikalılar, boyanmış bu yumurtaları çok beğenirler. Paskalya günleri boyunca Güngör, Amerikalılara boyanmış yumurtalar verir. Amerikalılar da onu eli boş

göndermez. O, yumurta boyadıkça bir sürü Amerikan eşyası alır (...) Güngör, bu sayede ticarî hayata atılmış olur. Çankaya’da Avrupa malı satan gösterişli bir dükkân açar. Yabancı moda dergilerini yakından takip eder. Ankara’nın yeni zenginleri bu mağazadan alışveriş yapar. Güngör, kazandığı paralarla Vali Dr. Reşit Caddesi’ne yeni bir apartman yaptırır. Ayrıca son model bir Mercedes araba alır. Kendisi Ankara’nın Gaziosmanpaşa Senti’nde oturmayı tercih eder. Pahalı ve gösterişli eşyalar kullanmayı sever.

Kent hayatını sürdüren bireylerin yemek kültüründe de değişiklikler olmuştur. İnsanların beslenme ihtiyaçlarını gidermek amacıyla yedikleri sulu yemeklere karşılık, lahmacun, sandviç ve goralı gibi ayaküstü yiyecekler üretilmeye başlamıştır.

“Sandviççi tıklım tıklımdı. Hardallı, sosisli, peynirli, sucuklu tost, ayran; bütün bu alışılmış her sandviççide hiçbir yenilik, değişik gereği duyulmadan sunulan gıdaları yemekten usanmıyordu kimse. Sandviç yemek kendi başına bir değişiklik, yenilikti çoklarınca. Ucuz oluşu, çok ucuza tencere kaynatmaya alışık olanlar için inandırıcı sayılmasa da saatlerce ocaklarda kaynayan, bol soğanlı, az kıymalı patates yemeklerinden usanmış insanlar için bir yenilik, değişiklikti insanlar için (...) Artık sinekli, tozlu bakkal dükkânının bir köşesine paslı, kirden kararmış bir tost makinesi uyduran, tirit ekmeğin içine zar gibi peynir koyup üstüne de sana yağıyla yağlayarak tost satmaya başladı. Bu sandviçler, tostlar ne denli kötüleşirse kötüleşsinler alıcı buldular. Analarının soğan kokan ellerine, kış ve yaz aylarında hep aynı tatta pişen, hep ucuza çıkmasına çalışılan, ev kadınlarının kocalarından gizli gittikleri sinema parasının, saklı aldıkları naylon çorapların mutfak masrafından çıkarılması yüzünden tatları iyice yitirilen yemeklere bir isyandı belki bu. Mevsim başlarında evlerde kurulan un, patates, soğan çuvaları düzenini, sadece bu düzeni yıkabilmektir. Ahmet’le Şükran birer “Goralı” ısmarladılar. Sandviççiye girip kendisine ziyafet çektiğini sanmaya meraklılar için düşünülmüş, içine öteki sandviçlere tek tek konan katıkların topluca doldurduğu, yani belirli bir tadı olmayan, insanda her şeyi birlikte yediği izlenimi bırakan bir sandviçti bu.” (Y.B.Ö.V., s.24-25)

Kentleşme insanla alakalı olan her şeye bir düzen getirir ve insanı kendisine benzettir. Alışveriş kültürü de bu alanlardan biridir. Kentin kenar mahallelerindeki evlerin alışveriş kültürü şu şekilde anlatılmaktadır:

“Sokağın köşesinde, ufak bir bakkal dükkânı. Yine de, mahallenin tek dükkânı olduğu için idare ediyordu. Dükkâna en çok girip çıkanlar, kendilerine sakız, renkli leblebi alan

mahalle çocuklarıydı. Mahalleli erzağını bakkaldan almayı affedilmez bir müsriflik, akılsızlık sayarlardı. Onlar mevsimlik erzağını toptan, halden alırlardı. Birçoğunun da akraba köylerden gelirdi erzağı.” (Y.B.Ö.V., s,)

Medeniyetin gelişmiş olduğu yerlere örnek olarak işaret edilen “kentler” her zaman için aynı övgüyü üzerinde taşımayabilir. Romanda anlatının geçtiği mekân bir başkent olmasına rağmen içinde yaşayan insanların davranışları ve giyimiyle ilgili saygısızlık yaptığı bilinir. İnsanların birbirine karşı her açıdan saygı göstermesi gerekirken kendisini statü olarak yüksekte görüp karşısındaki insanı ise alt sınıfta görür. Bu durumun temelinde de insanların gelişen ve değişen dünyaya hızlı adapte olamamalarıdır.

4.3.2.2. Kadın Teması

Sevgi Soysal, romanda kadın konusuna birçok yönden değinmiştir. Çoğunlukla kadınların yaşadığı sorunları irdelemiştir. Romanda cinsellik, ensest ve tecavüz, baskı altında büyüme, evlilik ve eğitilmiş kadın figürü gibi noktalara parmak basmıştır.

İncelemeye ilk olarak *evlilik* meselesi konu olur. Cumhuriyetle birlikte elde edilen medenî hakların uygulanmasında çoğu zaman eksikliklerin yaşandığını görmekteyiz. Medeni kanunda yazan hükümlerin çoğu zaman insanların kendi çıkarları amacıyla kullanılmasını yazar romanda eleştirmiştir.

Kadın karakterlerden biri olan *Şükriye*, kırk yaşlarında göçmen bir ailenin kızıdır. Aynı zamanda romandaki Ali adlı karakterin de annesidir. Şükriye eğitimsiz bir kadın olduğu için evlilik konusunda birçok sorun yaşamıştır. Evlenirken ailesinin tercih ettiği bir kişiyle hayatını birleştirir. Balkan şampiyonu bir erkeğin bir kilo şeker getirmesinden etkilenen ailesinin bu seçimini Şükriye’de hemen kabul eder. Şükriye eşinden yirmi yaş küçüktür. Ev halkı eve gelene kadar durmadan temizlik yapan bir kadındır. İstedikleri olmayınca da Konya’ya, ailesinin yanına kaçar. Şükriye, kendisinden yirmi yaş büyük olan eşini çoğu zaman anlayamamakta ve çareyi babasının yanına kaçmakta bulur. Tüm bunların yanında, ev halkı için de silik bir karakterdir. Onun evden gidişini anca taşlıklar yıkanmadığında fark ederler.

Herkesi hor gören, her daim acele bir işi olan emekli öğretmen *Hatice Hanım*, sert ve otoriter bir kadın figürü ile karşımıza çıkar. Çocukları için kurduğu hayallerine bakıldığında, kadın sorunlarına ne kadar da yabancı olduğunu gösterir.

“Hatice Hanım, kızını herkesten önce, herkeslerin oğlundan iyi okumuş, askerliğini yapmış, eli doğru dürüst ekmek tutan biriyle evlendirmeli; oğluna, kabul günlerine gelen gelin adaylarının en hanım hanımcığını, en bakiresini almalıdır bir an önce.” (Y.B.Ö.V. s.39)

Hatice Hanım’ın bu hayalinden yola çıkarak kadını pasif bir varlık olarak gördüğünü anlamaktayız. Çünkü sadece askerliğini yapmış, eli ekmek tutan bir erkeğin evin geçimini sağlayabileceğini düşünür. Hâlbuki kadının evi geçindirebilecek güce sahip olduğu toplumumuzda aşikârdır. Ataerkil toplumlarda askerliğini yapmayan erkeklere kız verilmediği görülür. Askerliğini yapmış olmak da fizikî anlamda bir gücü simgeler.

Romanda *baskı altında büyüyen kadın* karakter *Olçay*’ın hayatı söz konusudur. Olçay, Mevhibe ve Salih Bey’in iki çocuğundan biridir. Olçay annesinden çok farklı bir karaktere sahiptir. Bundan dolayı da annesiyle birçok çatışmasını görürüz. Olçay eve gelir gelmez odasına kapanan, yemekten yemeğe ailesiyle görüşen ve çok kitap okuyan bir kadındır. Annesinin çok sevgisiz olduğuna inanan Olçay, aradığı sevgiyi, ilgiyi, sıcaklığı babaannesinde bulur. Babaannesinin anlatmış olduğu masallarla hayal dünyasını zenginleştirir. Ancak babaannesi ile olan bu yakınlığı da çok sürmez. Bir gün Olçay’ın namaz kıldığını gören annesi Mevhibe Hanım, bu duruma çok sinirlenir ve babaannesinin etkisinde kaldığını düşünerek, babaanne evden uzaklaştırılır. Olçay bu durumdan sonra evde yapayalnız kalır. Yalnızlığını kitap okuyarak gidermeye çalışır. Ancak annesi bu duruma da tepki gösterir. Olçay’ın psikolojisinin bozulduğunu düşünerek onu bir psikoloğa götürür. Olçay çocukluğunu oldukça sorunlu geçirdiği için büyüdüğünde de bunun etkilerini hisseder.

Olçay, İstanbul Amerikan Koleji’nde okumaya başladığında kötü geçen çocukluğuna karşı bir mücadele başlatır. Okuldaki spor faaliyetlerinden, tiyatro çalışmalarına kadar tüm etkinliklere katılmaya gayret gösterir.

“İnsan sevgisine ve elde olmayan başarısızlığa bakış açısı nedeniyle Camus’u sever. Yabancı, seçilmemiş insan ilişkilerinin olumsuz alınyazısını, çocukluğunu, sağlıksızlığını, içinde yeniden uyandırır. Sartre’ın Duvar adlı kitabını, çok farklı şeylerden söz etmesine rağmen çocukluğunun karamsarlığını yeniden canlandığı, sevgisizlik duvarını büyüttüğü için sağlıksızlığa açtığı savaşa yenilmemek adına okumaya ara verir.” (Bakır, 2005, akt. Zeytin, 2018:82)

Yaşadığı tüm olumsuzluklara rağmen Olcay romanın güçlü kadın karakteridir. Büyüdüğünde hayatına yön veren ailesi ya da bir başkası değil, kendisidir.

Romandaki *cinsellik* konusu, kadınların bekâret algısına dikkat çekerek anlatılan bir sorundur. Bu konudaki yargılamalara maruz bırakılmak sadece erkek karakterler tarafından değil, kadın karakterlerin de hemcinslerine yaptığı görülmektedir.

Romandaki *Şükran* isimli karakter, eğitimini yarım bırakmış bir kadındır. Öte yandan Şükran’ın hatırlamış olduğu kadarıyla tanımış olduğumuz Günseli öğretmen, okuduğu okulda parasız yatılı bir eğitim almış bir kadındır. Ekonomik özgürlüğünü kazanmış, ayakları yere sağlam basan bir birey olduğundan ötürü bir erkek tarafından bekâreti sorgulanarak kötü gösterilir.

Romanda kadın sorunları üzerine dikkat çekilen bu bölümde Ahmet’in cinsel arzularını tatmin etmek için Şükran’ı kullanmak istediğini görürüz. Şükran, gelenekçi bir ailede yetişmiş, eğitimsiz ve evlilik dışındaki cinselliğe çok kötü bir şey gibi bakmaktadır. Ahmet’in kendisiyle gönül eğlendirdiğini düşünür. Aslında işin gerçeği de öyledir. Çünkü Ahmet, üzerindeki pantolonu bile Şükran’dan daha kıymetli görmektedir.

“Ahmet Şükran’a bir tokat patlattı. Şükran ağlamaya başladı. Ahmet çok ileri gittiğini anladı ansızın. Canı sıkılmıştı. İşte yine her şeyi berbat ettik. Pantolonum da berbat oldu bu pis yerde. Eşek, eşek ne olacak. Bir ton para harcadım bu şıllığın gözünü boyayacağım diye. Şimdi ağzımı havaya aç bakalım. Şu vitrinde gördüğüm mor kazağı alırdım o kadar parayla. Namus numarası yapıyor bize haspam. Daha çocukluğunda mahallesinde kırmadığı ceviz kalmamış. Murat ballandıra ballandıra anlattı o kadar. İnek. Alacağım mı sanıyor ne? Alınacak kız mısın sen ulan? Üç günlük sevgilisiyle Büyük Mağaza bodrumuna inen kızı alacak enayi suratı var mı bende?” (Y.B.Ö.V., s.34)

Hatice Hanım'ın yukarıdaki alıntılarda bahsedildiği gibi oğlu için kurduğu hayallerde kadının cinsel kimliğinin hemcinsi tarafından aşağılandığına örnektir. Romandaki kadın karakterlerden olan Hatice Hanım, kabul günlerine gelen gelin adaylarının içinden en hanım ve en bakiresini oğluna seçmeyi hayal eder. Toplumdaki namus anlayışının bakirelikle ilişkilendirilmesine bir atıfta bulunan Sevgi Soysal, kadının cinsel kimliğinin yine bir kadın tarafından aşağılanışını gözler önüne sermektedir.

Romandaki belki de en iç burkan sorunlardan biri *ensest ilişki ve tecavüz* konusudur. Cinsel şiddetin bir başka türü de aile içinde yaşanan cinsel istismar yani ensest ilişkidir. Aile içinde yaşanan bir ilişkinin, kadının geleceğinde ticarî bir meta olmasına ortam hazırlar. Sevgi Soysal toplumda yaşanan bu ensest ilişkiye *Yenişehir'de Bir Öğle Vakti* romanında *Aysel* karakteri üzerinden değinmiştir. Aysel; babasının, kız kardeşine tecavüz etmesinden sonra doğan, kimliği olmayan bir kadındır. Ensest ilişki sonucu dünyaya gelen Aysel, sokağa atılmıştır. Kendisine annelik yapmayan, onun bakımını üstlenmeyen bir abla-anne ile geçirdiği çocukluk nedeniyle kötü yola düşer. Aysel, abla-annesinin on bir yaşındayken eve getirdiği erkeğin canını yakmasına ilk defa yediği çikolatayı çok sevdiği için katlanır. Aysel, adamın kendisine daha çok çikolata almasına aldanarak onunla gider, fiziksel şiddet görür ve sonu hazindir. Sevgi Soysal, romanda bu ahlak dışı ilişkinin odak noktası olmasından ziyade devletin görevini yerine getirmemesine dair bir sistem eleştirisi yapmıştır.

Sevgi Soysal, romanda Mevhibe Hanım'ın akıl hastanesine kapatılan kardeşi Mahmut'un, *evlatlık kıza* uyguladığı cinsel şiddetin ekonomik seviyesi yüksek ailelerde çokça görülen ve üstünün örtüldüğü bir durumdur.

“Mahmut önce, evlatlık kızın ırzına geçmiş, sona onu boğmaya kalkmıştı. Güçlü kuvvetli bir kız olan evlatlık, halı silkmekten çamaşır yıkamaktan daha da güçlendirdiği kollarıyla oğlanın bacağına yapışmayı başarmış, çekip yere düşürmüştü onu. Kızı elinden kaçırın Mahmut, korkunç çılgınlık kopararak, saçı başı dağılmış, yarı çıplak, evlatlık kızın peşinden koşuyordu.” (Y.B.Ö.V., s.115)

Yazar, evlat edinilen kızlara uygulanan cinsel şiddetin gizlenmesini eleştirir. Kız çocuklarının uğramış olduğu bu haksızlık, hukuksuzluk erkekler için söz

konusu değildir. Kızlar kendi haklarını dahi savunamadan bu travma boyunca hayatlarını sürdürmek zorundadır.

Romanın eğitimli aynı zamanda emekçi kadın figürü olarak Mehtap'ı görüyoruz. Mehtap kendisini zor şartlarda okutan anne ve babası için bir şeyler yapmayı çok ister. Elinden geleni yapıp öğrenimi tamamlayan Mehtap, bankacı olur. Bu ailede ataerkil toplumda erkeğe yüklenen görevi Mehtap sırtlamıştır.

4.3.2.3. Aile Yapısı

Yenişehir'de Bir Öğle Vakti romanında geleneksel Türk aile yapısındaki namus kavramı üzerinden Olcay ve Ali aşkını görürüz. Ali; arkadaşı Doğan'ın, kız kardeşi olmasından ötürü Olcay'a en başlarda "bacı" kelimesini kullanarak hislerini gizlemeye çalışmıştır. Ekonominin bireyleri farklılaştırdığı bir sistemde farklı dünyaların gençlerini okuyoruz. Burjuva yaşamını temsil eden Olcay ve alt tabaka insanını temsil eden Ali'nin aile yaşantıları birbirinden çok farklıdır. Olcay, Ali ile çok mutlu olmasına rağmen her daim aklının bir köşesinde ailesinin ona sağlamış olduğu hayat şartları kafasını kurcalamaktadır. Sıcak köpüklü banyo, anne ve babasıyla operaya gitmek, bazen pantolon giymek, sonra operaya giderken saçlarını yaptırmak, pedikür yaptırmak... ifadeleri kafasının içindeki burjuvayı öldüremediğini göstermektedir. Bu ifadelerde dikkat çeken bir durum pantolon giyme kavramıdır. Yoksul ve zengin aileler arasındaki giyim kuşam farkına romanda vurgu yapılmıştır. Üst tabaka ailelerde pantolon giymek çok normal bir durum iken alt tabaka ailelerde olağandışı karşılanan bir durumdur.

Toplumda Olcay ve ailesi gibilerinin hayat biçimleri maddiyata dayalı iken Ali ve ailesi gibiler için hayat biçimleri özgürlüğe ve mutluluğa dayalıdır.

4.3.2.4. Yabancılaşma

Yabancılaşma üzerine fikirler ortaya atan isimlerden biri de Karl Marx'tır. Marx, kapitalizmin sersemleştirici etkisinde kalmış insanlığa, bu uyuşukluğun, sersemliğin nedenlerini ve nasıl ortadan kaldırılacağına dair fikirler vermiştir. Tüketim çılgınlığına her geçen gün daha fazla sürüklenen toplumlar, kapitalizm çarkının daha

hızlı dönmesine katkı sağlamaktadır. Dolayısıyla kaybeden taraf hep toplumlar olmuştur.

Globalleşen dünyada dürüst davranışların yerini artık para ve güç hırsı almaktadır. Böylece toplumdaki bireyler, kendilerine düşman olarak yine insanı görürler. Ancak bu durumun sorumlusu ve kazananı insan değil, sistemdir. Hâl böyle olunca orta sınıfta kazanma çabası yerine yetersizlik ağır basmaya başlar.

Romanın en başlarında Ahmet karakteri tanıtılırken aslında karakterin yabancılaşmaya mahkûm olduğunu görürüz. Ahmet, kendini yaşadığı aileden, çevreden soyutlamıştır. Modayı sıkı bir şekilde takip eder. Ahmet, normal olanın böylesi olduğunu düşünür ve toplumu geri kalmışlıkla suçlar.

“Modaya uygun, alışılmamış, orijinal şeyler satılıyordu orda. Ahmet, kimler, hangi gençler gibi olmak istiyorsa, işte onların giydiklerinden satıyordu o mağaza. Ahmet bunlarla, ailece oturdukları Samanpazarı’nda, istediği kadar yadırganmamaya başlamıştı. Artık Samanpazarı’nda bile, düşük kalite de olsa böyle orijinal şeyler giymeye meraklı delikanlılar türemişti.” (Y.B.Ö.V., s.20)

Kent hayatı fazla nüfusa sahip olmasından ötürü farklılaşmanın hissedildiği bir yaşam alanıdır. Kent, farklılaşan bireyleri hayatlarını devam ettirmek için bir noktada buluşturan bir etkidir. Kentte yaşayan insanlar o kadar yalnızlaşırlar ki, birbirlerini tanıyan insanlar verilen selâmlarının farkında dahi olmazlar. Bir süre sonra insanlar umursamaz bir tavır takınırlar. Romanda bu durum Necip Bey ve Hatice Hanım arasında geçen olayla örneklendirebilir. Necip Bey, Hatice Hanıma verdiği selamın karşılık görmemesinden yakınır.

Bunun yanı sıra kentli insanlar kendinden olmayanı ötekileştirir. Kentli olmayanı aşağılar. Onları insan yerine koymaz, kaba saba varlıklar olduğunu düşünürler. Habibe Hanım’ın Anadolu hakkındaki düşünceleri de tıpkı kentli bir insanın tavırları gibidir. Sosyal bu konuyu şu şekilde ifade etmiştir:

“Necip Bey’in anası, birini beğenmedi mi, “Anadolulu ne olacak, yoktur bunların efendiceliği, ayıdır ki bunlar, bakmayacaksın kusurlarına” der. (Y.B.Ö.V., s.50)

Kentli insan diğerlerinden farklı olmak için çok fazla çalışır. Bu durumu işkolik olarak da adlandırabilir. Sadece uzmanlaştığı alanda bilgi sahibi olur ve sosyal yaşamla arasına mesafe koyar. Kitap okumak ya da tiyatroya ve sinemaya gitmek gibi çeşitli etkinliklere yabancıdır.

Kentli ve zengin bir ailenin çocuğu olan anne de kendi kızına, kendilerinden olmayanları şöyle anlatılır:

“Halk dediğın çocuk gibidir, derdi. Sana güvenecekler, senin onları kolladığını bilecekler. Ama onları disiplin altın tutmaz, pençeni gevşetirsen de ne yapacaklarını şaşırırlar. Huzurları kaçar, saldırgan, işe yaramaz olurlar. “Ne bu anne? Köpek terbiyesi gibi...”(Y.B.Ö.V., s.124)

Yenişehir’de Bir Öğle Vakti romanında bir kavak ağacı üzerinden toplumun yıpranmışlığı, kente başlayan göçlerle birlikte insanların oldukları gibi görünmek istememe arzusu, yine yoğun göçlerin ardından değışen başkent Ankara’nın ve semtlerinin değışimi anlatılırken Olcay ve Ali üzerinden ilerleyen ve sadece bir aşk hikâyesi olmaktan ziyade toplumun farklı tabakalarına ait insanların mücadelesini anlatır.

4.4. Fikrimin İnce Gülü

Adalet Ağaoğlu’nun *Fikrimin İnce Gülü* adlı romanı ilk olarak 1976 yılında yayımlanmıştır. Roman Bayram isimli bir işçinin Almanya- Münih’ten Eskişehir-Sivrihisar’a olan yolculuğunu anlatmaktadır. “Roman, Adalet Ağaoğlu’nun ifadesiyle, Bayram karakteri üzerinden “tüketim ekonomisinin, kapitalizmin paramparça edip, fırlatıp attığı bir insanı” gözler önüne sermektedir” (Andaç, 2000, aktaran, Acar,2019:72). Bayram, Almanya’da bulunduğu süre zarfında biriktirdiğı tüm parayla Mercedes marka bir araba alır ve bu araba ile köyüne doğru yola çıkar.

Romandaki yolculuk Kapıkule Sınır Kapısı’ndan başlar, Bayram’ın köyü olan Ballıhisar’a kadar olan mesafeyi kapsamaktadır. Bayram’ın bu çetrefilli yolculuğu “Giriş”, “1 Numaralı Devlet Yolu”, “Yalova Vapuru”, “Kırk Numaralı Yol’dan

Öteye”, “Daha Öteye”, “Kavşak” başlıklarından oluşmuştur. Ayrıca Fikrimin İnce Gülü, Türk edebiyatındaki ilk “yol romanı” olma özelliğini de taşır.

4.4.1. Özet

Almanya’da BMW fabrikasında işe başlayan Bayram Ünal, işten izin alarak hem amcasını son kez görmek için hem de memleketini özlediği için Türkiye’ye yola çıkar. Bayram “bal rengi” olarak betimlediği Mercedes’i ile Bulgar sınır kapısından çıkıp Kapıkule sınır kapısından Türkiye’ye girer. Küçükken kimseden saygı ve sevgi göremeyen bir çocuk olarak büyüyen Bayram’ın tek gayesi yıllardır biriktirdiği tüm parayla son model bir araba alıp Ballıhisar’a girmektir. İçten içe oradaki insanlara karşı manevi bir zafer kazanmak ister. Aynı zamanda, uzun süredir kendisi ile evlenmek isteyen Kezban ile de görüşmek ister ancak evlenmiş olduğuna dair söylentilerinde bilincindedir.

Bayram yola çıkar fakat yolculuk istediği gibi gitmez. “Balkız” olarak adlandırdığı Mercedes’ine büyük bir tutkusu vardır. Birkaç metrede bir durup tozunu alır ancak üst üste sorunlar da başlar. Kimsenin dikkatini dahi çekmeyen bir göçük ile başlayan problemler, arabanın Mercedes Yıldızı’nın düşmesi ve stop lambasının kırılmasıyla durum Bayram için ciddileşir. Yalova’da arabalı vapurdan indikten sonra ise arabasının susturucusu delinir ve camı çatlar. Ancak bunların hiçbiri Bayram’ın yaşadığı ciddi kazayla kıyaslanamaz. Bir biçerdöverin altında kalmamak için şarampole düşen Bayram, burada arabasını büyük zorlukla çalıştırır ve iyice hasar gören arabasıyla Ballıhisar’a doğru yola devam eder.

Romanda, Bayram Ünal’ın geçmişi ve hayatı Ballıhisar’a yapığı yolculukla aynı an da bilinç akışı yöntemiyle sunulur. Bayram önceleri fakir ve kimsesizdir. Hayatta onun için amcası ve amcasının oğlu vardır. Çeşitli işlerde çalışan Bayram, “bokböceği, incegül ve deloğlan” gibi adlandırmalara karşın kendini insanlara ispatlamak ister. Sürekli olarak sosyal çevresi tarafından dışlanan Bayram, köyden arkadaşı olan İbrahim’in sağlık raporunu çürüğe çıkarıp Almanya’ya gitme fırsatını yakalar. Bayram, “I Numaralı Devlet Yolu”nda yaşadığı tüm bu talihsizliklerin nedeni olarak “İbrahim’in ahı”nı görür.

“Yalova Vapuru” bölümünde Bayram tüm yitik kimliğine rağmen bir Mercedes’e sahip olmasından ötürü kendisiyle gurur duymaya devam eder. Buna karşılık vapurda Ayfer isimli bir yolcu ile tanışır. Ayfer’i arabasına binmeye razı eder. Fakat zengin biri ile evlenip çevresindekilere gösteriş yapmanın hayallerini kuran Ayfer, ne yazık ki Bayram’ın tacizi ile karşılaşır. Yalova Vapuru bir anlamda bu iki yitik insanı bir araya getiren bir araç konumundadır. “40 Numaralı Devlet Yolu”nda Bayram yine yaşadığı olumsuzluklara rağmen yılmadan yoluna devam eder. Kamyon şoförleri ile yol mücadelelerine devam edip, Rıfat Usta’nın yanında çalıştığı günleri hatırlar. Bu istikamette yine bir kamyon şoföründen yediği yumruk, romanın sonunda karşılaşacağı sarsıntının ipucu niteliğindedir. Romandaki “Daha Öteye” bölümünde Bayram bir biçerdöverle karşılaşır ve şarampole yuvarlanır. Balkız’ın estetik güzelliği biraz bozulur.

“Kavşak”ta ise Bayram yolculuk esnasında zihninden geçirdiği bu düşüncelerle ve Kezban’la buluşma hayalleriyle Ballıhisar’a varır. Köyün girişindeki çeşmenin yanında durur ve kıyafetlerini değiştirir. O sırada genç bir çobanla karşılaşır. Çoban ona Ballıhisar’da neredeyse kimsenin kalmadığını söyler. Bayram ile çoban arasında geçmişte yaşanan İbrahim meselesi de konuşulur. İbrahim’e atılan bu kazığın kim tarafından yapıldığını bilmese de köylünün o kişiye karşı büyük bir nefret beslediğini Bayram anlar. Yolculuk esnasında kurduğu hiçbir hayalini gerçekleştiremeyen Bayram, Ballıhisar’da kısa bir tur atıp geri döner ve gelecekte ne yapacağını bilmeden köyden ayrılır.

4.4.2. Fikrimin İnce Gülü Romanının Tematik İncelenmesi

“Fikrimin İnce Gülü” ile ilgili inceleme ve değerlendirmeler, romanın Everest Yayınları’ndaki 2021 yılı 14. baskısına göre yapılmıştır. Bu bölümde Adalet Ağaoğlu’nun, “Fikrimin İnce Gülü ” romanı “Köylülük ve Kentleşme”, “Köyden Kente Göç” , “Aile Olgusu” , “Yabancılaşma” ve “Cehalet” başlıkları altında incelenecektir.

4.4.2.1. Köylülük ve Kentleşme

Adalet Ağaoğlu köy yaşamını, romanında köylülerin maddi durumlarına parmak basarak detaylandırır. Köylülük olgusu romanın başkişi olan Bayram’ın, amcasını düşünürken aklından geçirdikleriyle anlaşılır.

“Amcam, atını vurduğunda ben şuncacıktım. Kaç at kalmıştı zaten köyde? Atsız bir köy olduktum. Kimi yem kıtlığından, yem pahalılığından...Öyle ya, can boğazlarımızı doyuramıyorduk, atları nasıl doyuracağız? Sahi, yahu kimi İtalyanlara sucuk olsun diye satışa çıkardıydı atlarını. Köyde bir İtalya lafı da gittiydi haa...” (F.İ.G, s.64)

Romanda köylülerdeki dürüstlük ve sadakat de vurgulanmıştır. Bayram’ın sevdiği kız olan Kezban da bu dürüst, sadakatlilik köylüyü temsil etmektedir. Bunu da yazar birçok yerde olduğu gibi Bayram’ın ağzından söyletir. Bayram, Ballıhisar’a çok yaklaşmıştır. Mola vermek için durduğu yol kenarında bir köylü çocukla karşılaşır ve köyünde, kendisi gittikten sonra neler yaşandığını öğrenmeye çalışır. Çocuk, Kezban hakkında da konuşmaya başlar, “Kezban ablam, aklını öyle bir ciğersize takmasaymış iyi olurmuş ya, gönül derler... Takmış bir kez. Beklemiş...Yavuklu gibiymişler...” [der]. (F.İ.G, s.256)

Köylülük kavramını bu romanda memleketçilik/hemşehricilik olarak karşımıza çıkar. İnsanlar hemşehrilerine daha sıkı sıkıya bağlıdır. Göç ettikleri şehrin kargaşasından hemşehrileri sayesinde kurtulmaya çalışırlar. Bayram da Ballıhisar’a dönerken biriyle tanışır ve ona gazoz ısmarlayıp gümrükteki işlerini birlikte halletmeye başlarlar. Bayram’ın tanıştığı Mustafa gümrük işlemleri sırasında bir hemşehrisiyle tanışır ve Bayram’ı unutur hatta Bayram’ı tanıyamıyormuş gibi davranır.

“Yani, biz bu Mustafa’yı buluverince, artık gazoz içiyoruz benden. Simit yiyoruz, benden. Tek ayrılmasın da yanımdan. Aman bu sonradan, memleketlisini buluverince beni bi yüzüstü kosun... Bi tanımamazlığa, bilmemezliğe...” (F.İ.G, s.107)

Bayram’ın bu anısıyla beraber biz de hemşehriciliğin özellikle gurbette yaşayan insanlar için ne kadar önemli ve vazgeçilmez bir şey olduğunu bir kez daha anlaşılr.

Kentleşme, batılılaşma ve modernleşmeyle birlikte düşünülen bir kavramdır. Adalet Ağaoğlu’nun romanlarında kentleşmeye de yer verilmiş, kentleşmenin insan hayatına getirdikleri ve onun hayatından götördükleri detaylandırılmaya çalışılmıştır. Onun romanlarında anlatılan kentleşme, çoğu zaman olumsuz özellikler taşır.

İnsanlar çok para kazanabilecekleri iş alanları açıp, daha modern bir görünüme sahip yerleşim yerleri oluşturmaya çalışırken, doğada adeta katliam gerçekleştirmişlerdir. Bu konu *Fikrimin İnce Gülü* adlı romanda Bayram Almanya’dan dönerken, yolda gördüğü manzaraları aklından geçirirken öğrenilir. Yazar, doğadaki bu zayıatı Almanya’da da çalışma şansı bulmuş, köyde doğup büyüyen ve doğayla iç içe yaşama fırsatını bulmuş bir kişinin ağzından vermektedir.

“Asfaltın kara yanına sıralanmış benzin istasyonları, yem ve yağ fabrikaları, bir kereste fabrikası, bir yoğurt fabrikası; ayçiçeklerini de mısır tarlalarını da örten, boğan yeni yeni reklam panoları, ot sap çatkısı mevsimlik gazinolar, lokantalar kıyı yanına bakarak yine de dinlendirici. Yine de burada bütün yenme çabalarına karşın, bir doğa direnci. Yolun deniz yanında ise kıyı, kıyılığında hiç direnmemiş. Kumsallar sahil sitesi dizisine çarçabuk boyun eğmiş.” (F.İ.G. s,102)

Yazar Bayram aracılığıyla doğada gerçekleştirilen zayıatın boyutlarını hem de eserlere birçok kez konu olan betonlaşma olgusuna değinmeye çalışır.

4.4.2.2. Köyden Kente Göç

Köylülerin büyük kentlere göç etmesi sonucu, kentte daha önceden yaşamaya başlamış ve kent kültürüne alışmış olanlar -kentliler-, köylüleri şehirlerini işgal eden

insanlar olarak görmeye başlarlar. Kentli- köylü çatışması ortaya çıkar. Köylüler hâkir görülüyor; kentliler, onları cahil, kaba ve görgsüz olarak düşünürler. Bu duruma örnek olarak romanın başkişisi Bayram'ı verebiliriz.

“Yolun sağında, üç ineğin başında yaşlı, çok yaşlı bir adam, yüzünü kaldırıp Bayram'a el sallıyor. Bayram, ona gülümsemek, selamına karşılık vermek, yaşlı bir köylüye böyle bir selam cömertliğinde bulunmak için en küçük bir istek duymuyor. En ufak bir kıvanç ışıldaması dolaşmıyor gönlünde.” (F.İ.G. s.88)

diyen Adalet Ağaoğlu Bayram'ın, köylüleri, hatta kendi köylülerini ne kadar küçük gördüğünü köylüler ağzından anlatmaktadır.

Köylüleri hakir görme yaklaşımı, Almanya'dan gelen Türk işçiler için de geçerlidir. Onlar da araba aldıkları, çok para kazandıkları halde hâlâ küçük görülürler. Büyük şehirlere iş için de olsa göç etmeleri, hatta Almanya gibi yerlerde çalışıp çok da para kazanmaları onların horlanmalarını ve onlara olumsuz yaklaşımları engelleyemez.

Bunu da sınır kapısında Almanya'dan geçici dönüş yapan Türkler hakkında fikirlerini sessizce dile getiren bir memur sayesinde öğreniriz. Memur aklından şunları geçirir:

“Arkasını dönüyor. Soğukkanlılığını, ağırbaşlılığını, anlayışlılığını beğenen bir memur olarak uzaklaşıyor oradan. Diyeceklerini içinde gizlemeyi becererek: trenle hele uçakla gelenlerin canları çıkar. Variş zamanını kendileri seçemezler. Başta seçtiklerini sanarlar. Bindikleri uçak orada gecikir, burada bekletir; derken öğlene inceklerini sandıkları yere gece yarısı inerler. Kendileri bir yanda, malları bir yanda serilir kalırlar. Bakan, eden olmaz. Sorularını yanıtlayan bulunmaz. Uçağın tekeri yere değer değmez pilotu alkışlamaları, kapıdan ilk çıkana bayrağımızı sallatmaları falan burunlarından gelir. Burada, ohooo, sere serpe. Merasına kavuşmuş koyunlar, kocabaşlar gibi yayılıveriyorlar. Daha yüz versek, bahçe hortumunu şuradan kapıp, arabasını bir güzel yıkamaya bile koyulur bu hasır şapkalı şimdi.” (F.İ.G. s.35)

Göçlerin, sanayileşmenin ve tarımda makineleşmenin de etkisiyle bir 1970'li yıllarda sadece İstanbullu zenginlerin değil, taşradaki zenginlerin davranışlarında değişiklikler görülür. Çok para kazanan bu zenginler, büyük şehirlerdeki seçkin mekânlarda görülmeye, bu mekânlarda adlarından söz ettirmeye çalışırlar.

4.2.2.3. Aile Olgusu

Romanın başkişisi olan Bayram Ünal Ballıhisarlı'dır. Çocukluğu burada geçmiştir. Ancak anne ve babası yoktur. Bayram amcasının yanında yaşar. Aynı zamanda akrabası olan amcasının oğlu Remzi ile büyümüştür. Köydeki bir diğer kişi olan Kezban'ı sever ve onunla evlenmek ister ancak maddi sıkıntılar birlikteliğe engel olur.

İşçi olarak Almanya'ya giden Bayram orada bir BMW fabrikasında çalışır. Bayram bir gün köye dönmek için yola çıkar. Ballıhisar'a dönüşünün asıl sebebi hasta olan amcasını son kez görme isteğidir. Öte yandan da uzun süredir görmediği köyünü görmek ve Kezban'la görüşebilme arzusudur. Bayram'ın içinde görüşememe endişesi vardır. Bu durum Türkiye'ye girerken sınır kapısındaki memurla olan diyaloglarına yansır.

“Şimdi artık tam olmuşken, yapmayın bunu bana. Sonunu getireyim. Şu Mercedes'imle doğduğum yerlere bir varayım. Amcamın gözü kapanmadan yetişeyim.” (F.İ.G. s.39)

Amcasının ekonomik durumlarının kötü oluşu, maddi yetersizlikler, Bayram'ın çocukluğunda farklı izler bırakır. Anne ve babası olmamasının yanı sıra çocukluğunu rahatça yaşayamaması ve bunlara ait hatıralar Bayram'ın hayatında zaman zaman öne çıkar.

“Niye inansın amcasına sanki? Hiçbir gün, bakkaldaki boyalı şekerlerden alamadı çocuklarına ve Bayram'a. Hiçbir gün, bir kağına binip Sivrihisar'a gidemedi. Gidip dönüşte torbasında urbalık, leblebi şekeri getirmedi.” (F.İ.G. s.83)

Yazar romanda Bayram'ın ailesinin yanı sıra gurbetçi ailelere de dikkat çekmiştir. Veli, Bayram'ın Türkiye'den Almanya'ya gelen işçi arkadaşlarından biridir. Beş çocukludur. Bayram'la birlikte Türkiye'ye dönüş yoluna çıkarlar. Gurbetçi aileler genellikle ilk olarak evde bir erkeğin ülke dışına çıkıp orada gerekli izinleri sağlayıp kimi zamanda sağlamadan bir yer-yurt edinip ailesini de yanına alıp yaşamaya çalışırlar.

4.4.2.4. Yabancılaşma

Romanda yabancılaşma konusu BMW marka bir arabanın son modelini almak için, her yıl daha çok çalışarak, daha az para harcayarak, para biriktirmeye çalışan Bayram karakteri üzerinden anlatılır. Bayram gençlik yıllarında benzin istasyonlarında pompacılık, oto tamirciliği gibi çeşitli işlerde çalışmıştır. O dönemlerde simit alıp karnını doyurmayı bile kendisine lüks gören Bayram o zamanlar büyük bir hevesle para biriktirip Almanya'ya gitmeyi kafasına koyar. Hayatının bu dönemi, para hırsından ötürü kendisine yabancılaşacak olan Bayram'ın dönüm noktası olur.

Bayram, sınıfsal bağlamda “köy hayatından, köylü tabirinden” sıyrılmamanın yolunu Almanya'ya işçi olarak gitmekte bulur. Çünkü ancak bu şekilde, sınıfsal üstünlüğün bir göstergesi olan son model bir arabaya sahip olabilecek kadar para kazanabilecektir. Bayram Almanya'ya gidip sınıfsal bağlamda bir geçiş yaşamış olabilir ancak köy hayatının bir sembolü denilebilen küçük hesaplar peşinde koşma, gösteriş yapma gibi vb. özellikler onun karakterini şekillendiren unsurlar olur.

Bayram, hayat kalitesini gösteren şeyin, sahip olduğu son model Mercedes olduğunu düşünür. Mercedes marka arabadan başka, hayat kalitesinin arttığını gösteren bir unsur yoktur. Örneğin, nasıl yaşadığının, ne yiyip ne içtiğinin ya da sosyalliğinin hiçbir önemi yoktur. O, kendisine uygun gördüğü hedefte, her ne kadar sonuçta bireysel yıkımına yol açacak olsa da, ilerlemeye ve “her şeyin fenik fenik, kuruş kuruş hesabını tutmaya devam eder” (F.İ.G. s.9).

Her şeyin hesabını büyük bir incelikte tutan Bayram, söz konusu Mercedes marka arabası olduğunda, cimriliğini bir kenara koyar. Çünkü arabası ile kurduğu ilişkide daima Mercedes'i ön plandadır. Sıra ihtiyaçlarını gidermeye geldiğinde ise Bayram yine küçük hesaplarının peşinde olur. Bu durumu;

“Bilsem ki araba yollarda bir aksilik etmeyecek, canı daha fazla yağ, benzin çekmeyecek, hastalanıp fazladan bir bakım istemeyecek, haydi neyse. O zaman gir bir kebabçıya, rahat rahat tatmin et nefsin. Lakin ne bilirim bir bacağı kırılmayacak, bir lastiği yarılmayacak, biri burnuna bindirip kanatmayacak? Hakkım var mı taksimi bir yana itip kendi kör nefsim düşmeye?” (F.İ.G. s.53)

romandaki bu alıntı ile örneklendirilebilir. Bayram burada adeta bir nesnenin hizmetkârı olmuştur. Arabasının başına bir şey gelmesi noktasında oldukça titiz

davranır. Arabasının zarar görmesi Bayram'ın özgüvenini de zedeleyecektir. Bayram ufak bir çizige, küçük bir hasara dahi tahammül edemez. Bayram'ın Mercedes'i son derece gösterişlidir.

“Bayram'ın Mercedes'i, dört kapısıyla, çevresi beyaz lastikleri, parlak krome teker kapakları, kapakların üstündeki Mercedes yıldızlarıyla; siyah cantları, boydan boya uzanan ince kapı kromajları, özel kılıflı direksiyonuyla; koltukların döşemesiyle; o, madeni iplikle dokunmuş siyah kumaştan döşemeye sonradan geçirttiği turuncu-kara çatkılı koltuk kılıflarıyla; arka camın içine köşeleme oturttuğu, sarı satenden, büzgülü, yuvarlak iki yastığı, bu iki yastık arasına yan gelip uzanmış, dili dışarıda leopar yavrusuyla; ön cama sarkan bir Aydın zeybeğinin boynuna asılmış mavi boncuklar eşliğindeki küçük Kur'an-ı Kerim'iyle; sürekli açık tutulan çift anteniyle; televizyonu olmasa da televizyon anteniyle; asıl, hele asıl o yaldızlı rengiyle sınır kapısını dolduran yığınla motorlu araç ortasında, ister istemez hemen seçiliyor. Özellikle, Franz Lehar'lı gömleğiyle, sentetik hasırdan pırl pırl yanan deniz yeşili şapkasıyla Bayram içinde olunca.” (F.İ.G. s.17-18)

Bayram kendini bir bütün olarak eşsiz bir “kalite” göstergesi olarak görür. Ancak Bayram, nasıl görüldüğüne aldırmaaksızın, Mercedes'inin içine kurulduğunda, kendisini kendi gözünde yüceltmektedir. Arabasıyla Bayram tam bir uyum içindedir. Statüsünü yüksek gösteren, onu başka biri yapan bu arabayı edinmek için Bayram neredeyse, son üç yılını hiçbir harcama yapmadan geçirmiştir.

“Göz dolduran, Ballıhisarlı'yı artık “İncegül Bayram” diyerek kendisiyle alay ettirmeyecek bir araba için daha ne kadar fazla saat, fazla gün yapmak gerek? Kendisine ayrılmış tek saati olmayan son üç yıl. Önceki bozuk hesapları hiç sayma. Çıkmaza girmiş yolları hiç kurcalama şimdi. İlle bu son üç yıl; fenik fenik, mark mark biriktirilmiş; yalnız bu Mercedes için biriktirilmiş. Bir kadınla yatılmışsa, o kadına bir Coca-Cola bile içirilmeden yatılmıştır.” (F.İ.G. s.14-15)

Bayram'ın içinde hep, memleketine son model bir arabayla gittiğinde, insanlarda oluşacak şaşkınlık, hayranlık ve övgü duygusunu görebilme heyecanı vardır. Bayram, her şeyin gösterişe bağlı olduğunu, insanların ona Mercedes'i nedeniyle artık saygı duyacaklarını ve onu takdir edip, bağrılarına basacaklarını zannetmektedir. Bayram, bu düşüncelerle aslında kendine ne kadar yabancılaşmış olduğunu fark edemez. Ancak kimi zamanda aynaya baktığında tükenmişliğini hisseder. Sık sık aynada kendi yüzüne bakarken yakalıyor kendini.

“Mercedes’in içine daha çok yaraşacağını sandığı, bir zaman öncesinin tutkulu bakışlı, kıvılcımlı, esmer delikanlısını görmeyi umuyor. Nerde? Aşağı doğru damar damar sarkan yanakları, sağ gözünün altındaki bir yanık izi, derine kaçmış gözleri, sarı-kara yüzünde cansız, mat, sigara isisi bir kırıcılıkla uzayıvermiş sakallarıyla; ağzını açtıkça, sol üstten ikisinin eksikliği hemen görünen dişleriyle karşılaştıkça, içini biber yutmuş gibi bir acılık çabucak dalayıp geçiyor.” (F.İ.G. s.7-8)

Bayram, aradan geçen onca yıl sonrasında, kaybettikleriyle yüzleşme cesaretini kendinde bulamaz. Geçen yılların bedenini ve ruhunu nasıl yıprattığını, ancak aynada rastgele bir yansımayla fark eder. Yine de Bayram kaybettiklerine karşılık, elde ettikleriyle hoşnuttur.

Romanın da ismini oluşturan *Fikrimin İnce Gülü*, aslında Sema Moritz’in şarkısının dizesidir. “Fikrimin ince gülü/ Gönlümün şen bülbülü/ O gün ki gördüm seni/ Yaktın, ah yaktın beni!” Bu şarkının dizeleri, Bayram için hem araba sevdasını hem de Kezban’a duyduğu aşkı temsil etmektedir. Bayram köydeyken Kezban’ın arkasından şarkıyı mırıldanıp ona aşkını ilan etmiştir. Bayram çalışmaya gitmeden önce Kezban’la evlenme kararı alır. Ancak maddi imkânsızlıklar buna engel olur. Bayram Almanya’ya gider ve son model bir araba alma hırsı evliliklerinin önüne geçer. Ankara’da karşılaştıklarında, “... çekil kız! Git, geldiğin yere. Benden sana hayır yok demedim miydi? Nerden buldun beni sen yine? Nasıl bir yürek ki bu caymıyorsun? Benim de başımı bulandırıyor sun. Beni yolumdan edecek sendeki bu inat” söylemleriyle erkek egemen bakış açısından beslendiğini gösterir. Bilindiği üzere Kezban’a duygularını söyleyen Bayram’dır. Fakat karşılaştıklarında söyledikleriyle evlilik vaadini inkâr etmektedir.

Bayram aslında ne niyetini açıklayacak kadar kararlı ne de evlenecek kadar cesurdur. Bayram tüm yaşamını arzuladığı son model arabayı almak için çaba sarf eder. Bu nedenle Bayram için evlilik, masraf demektir. Masraf ise alınacak olan arabaya büyük bir engeldir. Bir kez daha Bayram’ın bir nesneyi insanî olan şeye tercih ettiği görülür.

4.4.2.5. Cehalet

Fikrimin İnce Gülü romanındaki çatışmaların temelinde aslında cehalet olgusu vardır. Bu konu net bir şekilde Bayram’ın varoluş macerasıyla başlar. Mercedes’i ve

Franz Lehar gömleği ile zengin görünme çabasında olan Bayram, Almanya'daki konumunu Türkiye şartlarından üstün tutar. Köylüsüne Mercedes arabasını ve Franz Lehar gömleğinin içindeki güçlü Bayram'ı göstererek artık işçi değil, zengin bir kişilik olduğunu hissettirmek ister. Mercedes'ten başka bir birikimi olmayan Bayram, bu aracı adeta bir zırhlı olarak görür.

Bayram'ın Yalova Vapuru'nda bir kıza olan hoyratça tavırları ve yaptığı kazalar esnasında sürücülerle girdiği münakaşaların temelinde altı dolmayan bir zenginlik fantezisi yatmaktadır. Eserin sonunda Ballıhisarlıların ondan nefret etmesinin temel nedeni de köylü kurnazlığının yol açtığı cahil tutumlardır. Bu tür insanların dünyadaki gelişmelerle pek ilgisi yoktur. Gelişim ve değişimlere ayak uydurmaya da ayak direyen insanlardır. Cahil kalmayı yeğlerler. Kendilerini geliştirmek yerine bürokrasideki insanları ise yüceltmeyi daima marifet olarak görürler. Bu duruma örnek olarak Bayram'ın yolculuğu esnasındaki hemşehrilerinin gümrük kapısındaki görevliyle girdiği diyaloglar örnek gösterilir.

“(…) Allah razı olsun şu kadından. Girişte olsun, çıkışta olsun bizi ne çeşit belalardan koruyor. Bir küçük armağan sunmuşuz. Gönülden kopma. O da çantasına atıvermiş. Ne olur?” (F.İ.G. s.17)

Aslında görevlilerin yapması gereken sıradan bir iştir. Ancak insanlar bu durumu olağanüstü bir durum olarak görüp kendilerini her konuda yetersiz görürler. Yine bir başka örnek olarak Düldüllerin Osman Efendi'nin köylülere attığı siyasî nutku verilir.

“Bakın siz, Menderes bi geçsin başa, bu köyde herkesin altına bir taksi, tarlasında bir traktör... Nah şuraya yazıyorum. Amerika arkamızda olunca...” (F.İ.G. s.75)

Araştırmak, yenilenmek yerine, başka insanların gücüne ihtiyaç duyup ufacık şeylerden medet umması köylünün saflığının ve bilgisizliğinin göstergesidir. Cehaletin aslında birçok çatışmanın temelinde olduğu romanda ifade edilir.

İncelemelerden anlaşıldığı üzere kişinin sınırsız ihtiyaçları ve bu ihtiyaçları besleyen hırsları nedeniyle kendilerine yabancılaşmış oldukları görülmektedir. Aslında bu zemini hazırlayan unsur kişinin yetişmiş olduğu sınıfsal bağlamdır. Köy kökenli olmak yahut da düşük statüye sahip olmak kişinin kendine yabancılaşacağı anlamına

gelmez. Ancak teknolojinin gelişmesi ve sanayileşmenin ortaya çıkmasıyla birlikte bireyler artık içinde buldukları ortamdan memnun olmazlar ve kendilerini farklı olmaya ve farklı göstermeye çaba sarf eder hale gelirler.

Fikrimin İnce Gülü romanında köylülük ve şehirleşme, köyden kente göç, aile, yabancılaşma ve cehalet temalarını irdelerken önceki romanlarda olduğu gibi sanayileşme ile birlikte değişen dünyaya uyum sağlamaya çalışan bireyin kendi ve gerek toplumla gerekse de hayatla olan çatışması Bayram karakteri üzerinden anlatılır. Sosyal ve kültürel değişimden aile kurumu da payını alır. Ekonomik meselelere yer veren Ağaoğlu, maddî değerlerin insanı hızla esir aldığını ve insanların sadece kendi çıkarları için yaşamalarını eleştirir.

Tablo 2 Yabancılaşma Temasına Konu Olan Roman Kahramanları

Yabancılaşma Yaşayan Roman Kahramanları	
SEVGİLİ ARSIZ ÖLÜM	Dirmit, Atiye, Huvat, Halit, Zekiye, Nuğber, Seyit, Mahmut
BERCİ KRİSTİN ÇÖP MASALLARI	Sırma, Şengül, Trintaz Fidan, Çöp Muhtar, Naylon Mustafa, Bay İzak, Kürt Cemal, Lado
YENİŞEHİR'DE BİR ÖĞLE VAKTİ	Ahmet, Necip Bey, Hatice Hanım
FİKRİMİN İNCE GÜLÜ	Bayram

İncelenen tüm romanlarda sadece yabancılaşma teması ortak olarak işlenmiştir. Köy yaşamından sonra kent hayatına adapte olmaya çalışan bireylerin, arkadaşlık ilişkilerinde, aile yapısında ve hayatı gibi belli noktalarda kahramanların kimlik bunalımı yaşadığı bilinir. Buna istinaden yabancılaşma yaşayan kahramanlara ait bir tablo hazırlanmıştır.

5. SONUÇ

Göç, insanların doğumundan ölümüne kadar geçen sürecin bir parçası olarak var olan bir kavramdır. Türkçede bu kavram, bir ailenin yahut bir grubun bir yerden başka bir yere taşınması, yer değiştirmesi olarak tanımlanabilir.

İngiltere’de başlayan Sanayi Devrimi ile birlikte dünya hızlı bir değişim sürecine girer. Ülke nüfuslarında hızlı bir artış yaşanır. Bu devrimle birlikte insan ve hayvan gücüne dayalı üretim şeklinden makine gücüne dayalı üretim şekline geçilir. Sanayi Devrimi ile icat edilen makineler evlere sığmadığı için daha büyük binalara taşınıp, işçilerinde o binaya gelmesi sağlanarak “fabrikalaşma” olgusu başlar. İnsanlık için olumlu bir gelişme olsa da bu durum zamanla işçi sınıfının haklarının sömürülmesine neden olmaya başlar. Yaşanan değişimlerle insanlar artık tarım sektöründen eskisi kadar kazanç elde edemediği için ekonomik sıkıntılarını gidermek adına köylerden kentlere doğru hızlı bir göç başlatır.

Cumhuriyet’in kuruluşundan 1950’li yıllara kadar Türkiye’de kentleşme yavaş bir tempoda ilerler. Ancak çok partili hayata geçiş ve sanayileşme ile birlikte Türkiye’de kentleşme görülmeye başlar. 1950 ve 1980 yılları arasından köyden kente doğru bir göç yaşanırken, 1980 ve sonrasında kentlerdeki hayat şartlarının gelişmiş olmasından dolayı kentten kente bir göç olayı yaşanır. Çalışmanın Giriş kısmında bu durum irdelenmiştir.

Sanayi, ekonomik ve kültürel açıdan meydana gelen ilerlemelerle birlikte, gelişme gösteren kentleşme ve kentlileşme süreci, Türkiye’nin toplumsal yapısına büyük ölçüde katkı sağlar. Köyden kente doğru yapılan göçler sonucu, kentlerin genişlemesi ve barındırdıkları nüfusun çoğalmasıyla toplumsal yapıda yeni yaşama biçimleri ortaya çıkar. Kentlerin hızlı bir biçimde göç alarak büyümesi ve kente göç eden bireylerin “kentli” kimliğini edinme çabaları kentleşme sürecinin en önemli sonucu olarak bilinir.

Toplumsal yapıyı derinden etkileyen bu gelişmeler, Türk romancısının ilgisini çektiği görülür. Romanlarında köy ve kent zıtlığını işleyen yazarlar aynı zamanda

kentlerin göç alma nedenlerini değinir. Ayrıca gelişen kentlerde ortaya çıkan değişimlere ve sorunlara da değinir. Kent hayatına uyum sağlamaya çalışan bireylerin çabalarını ve kentleşme süreciyle birlikte ortaya çıkan yeni kimlikler ve ilişkileri romanlarda görmek mümkündür. İncelemeye esas alınan dört romanda yazarların, bireylerin köy yaşamını itici bulmasına vurgu yaparak, köylerdeki ekonomik şartların olumsuzluğuna ve köy kimliğinden duyulan rahatsızlığa dikkat çektiği bilinir. Köy hayatının iticiliğinin anlatıldığı romanların yanı sıra kent hayatının çekiciliğinden dolayı insanların daha rahat bir hayata kavuşma arzusunun anlatıldığı romanlar da vardır.

Türk edebiyatında kentleşme ve kentleşme olgusunu işleyen romanların ele alınışında; aile, komşuluk, hemşehricilik, kentli kimliği edinme çabası, yalnızlaşma, yoksulluk, gecekondulaşma, arabesk kültür ve tüketim kültürüne dair başlıklarda değerlendirmelerin yapıldığı bilinir.

Çalışmaya konu olan ilk roman olan *Sevgili Arsız Ölüm*, göç, yoksulluk, kente yapılan göçle birlikte ortaya çıkan uyum sorunu ve kimlik edinme gayesinin anlatıldığı bir romandır. Sanayileşme ile birlikte köylerdeki hayat artık itici bir hâl alır. Önceden kentte deneyim yaşamış birinin köyde yaşamak istemesi beklenemez. Romanda da kent hayatını görmüş biri olan Huvat, bir süre sonra ailesini de alıp şehre yerleşir. *Sevgili Arsız Ölüm* romanı köyden kente göçün travmasını merkeze alarak yoksulluğu işlemekle kalmayıp, kadın ve erkeklere yüklenen rolleri, iki farklı hayat arasında gidip gelen yaşamları gözler önüne serer. Göç etmek her ne kadar yitirmek, eksilmek, farklılaşmak olarak nitelendirilse de cinsiyet farklılığından ötürü göçün ne ifade ettiği de değişiklik gösterir. Bir kadın için göç olgusu, terkedilen mekânın/ailenin geleneklerini göç edilen yere taşımak ve devam ettirmek olarak görülse de erkek için mekânı/aileyi unutmak ve yeniliğe uyum sağlamak olarak anlamlandırılır. Romanda görüldüğü gibi kadın karakterler için göç ettikten sonra mekân değişikliğinin pek de bir anlamı ve önemi yokken, erkek karakterler mekân üzerinden tanınmanın yollarını ararlar. Ne yazık ki romandaki kadın karakterlerden biri olan Dirmit'in köydeki hayatını kentte de devam ettirmeye çalıştıkça farklılığının daha da meydana çıkar. Köyde de olduğu gibi Atiye bu farklılıkları ortadan kaldırmaya çalışırken çatışmanın ve parçalanmanın kaynağını oluşturur. Köyde de

ailesinden çok farklı olan Dirmit'in hayatında kente göç edince de hiçbir şey değişmemiştir. Aynı şey Atiye için de geçerlidir. Köyde kızı ile verdiği savaşı aynı şekilde kentte de verir. Köyden kente göç eden Aktaş ailesi yeni umutlarla kente göç eder ancak sonuç bekledikleri gibi sonuçlanmayınca ailenin tüm üyelerinde değişimler yaşanır. Kahramanların kent hayatına ayak uyduramamasından dolayı kendilerine yabancılaştıkları görülür.

Berci Kristin Çöp Masalları'nda ise Tekin, Türkiye'de 1950'li yıllardan sonra yaşanan köyden kente göç olgusundan bir kesit sunar. Roman belli bir mekâna veya belli bir zaman dilimine işaret etmez. Bununla birlikte, birtakım izler aracılığıyla 1970'lerin sonlarında Türkiye'deki gecekondulaşma meselesinin ele alındığı söylenebilir. Yazar bu süreci kentin kenarına konuşlanarak, adeta kente kenardan bakarak anlatır. Bu sefer köy yaşamından ziyade köyden kent göç etmiş insanların sıfırdan bir hayat kurma çabasını hatta kendilerine ait bir kent kurma çabası söz konusudur. Durmak bilmeyen gecekondu yapımı, devlet ve halk arasındaki ilişkiye dayanarak anlatılır. Romanda aynı zamanda kahramanların "kentli" olmaya çalışmasıyla birlikte yaşadıkları ikilemler anlatılır. Ayrıca romanda işçi sınıfı ve etkinliklerine dair gelişmelere de değinilir. Kentin vaat ettiği refaha doğru göç eden köy insanı, kente ait değerlerle uyuşamaz ve kent tarafından durmadan ötelendiği sonucuna varılır. Kentte psikolojik olarak bir yaşam savaşı veren gecekondu sakinleri, bir süre sonra yarattıkları gelenek dizininden koparak yozlaşmış bir kentli olarak var olur. Romanda bu durum gecekondu sakinlerinin çöple kurduğu ilişkinin değişimi yansıtılır. Başlangıçta geçim kaynağı şekli olarak görülen ve adeta kutsal bir değer atfedilen çöp, roman boyunca kutsaldan 'atık'a doğru evrilir. Çöp algısının değişimi bercilikten, kristinliğe geçişin önemli örneklerinden biri olur. Çöpün atık olarak değerlendirilmesiyle birlikte çöplerden uzaklaşan gecekondulular "kirlenmeye" başlar. Bu bağlamda romanda çöple kurulan ilişki ile ahlâki ve kültürel yozlaşma arasında ters bir orantı olduğu bilinir.

Çalışmaya konu olan bir diğer yazar ise Sevgi Soysal'dır. Tıpkı Latife Tekin gibi 1980 sonrası Türk romanında üretmiş olduğu yapıtlarıyla yerini alır. Soysal'ın çalışmaya dâhil edilen *Yenişehir'de Bir Öğle Vakti* romanı, 1950'li yıllarla birlikte hızla yaşanan kentlileşme sürecine değinir. Babasının Selânik göçmeni olmasından

ötürü roman kahramanlarına göçmen kimliğini vermiştir. Babasının tayini nedeniyle Ankara'ya göçmeleri, romanın asıl mekânın belirlenmesinde etkin bir faktördür. Ankara kimliğinin bir simgesi olan kavak ağacının yoksul kesimin üzerine yıkılmasını anlatır. Gündelik koşturmaca içinde olan Ankaralı birçok şeyin farkında değildir. Yazar, Ankara'daki yeni oluşumu günlük hayattan yola çıkarak sosyal, kültürel ve siyasi boyutuyla ele alır. Ayrıca romanda Cumhuriyet'le birlikte hızla gelişen ve değişen yeni yaşam tarzını sorgular. Sevgi Soysal'a göre Ankara hızla değişir. Fakat birçok insanın bu değişimden haberi dahi yoktur. Bunun sonucu olarak eski Ankara'da büyüyen bireyin yeni Ankara'ya uyum sağlamakta zorlanması gösterilir. Kentte yeni bir yaşam biçimi ve yeni bir anlayış kendisini gösterir. Bu yeni anlayışın en belirgin özelliği Amerikan kültürünün yaygınlık kazanması ve Amerikan hayranı yeni bir kitlenin oluşmasıdır. Bu kitle Amerikan pazarlarından alışveriş yapar ve Amerikan tarzı giyinir. İngilizce konuşur, böylece sınıf atladığını düşünür. Bunların yanı sıra gençler arasında marka giyinme yarışı başlar. Bazı gençlerde bulunduğu yeri ve ailesini beğenmeme açık bir şekilde ifade edilir. Değer yargılarının değişmeye başlamasıyla birlikte aile bağları ve sosyal dayanışmanın zayıfladığı görülür. Böylelikle yardımlaşma ortadan kalkar. Köyden kente göç hızlanır. Yeni gecekondu semtleri oluşur. Köyden göç eden kesim, bu semtlere yerleşir. Köyden göç eden insanlar için kapıcılık cazip bir meslek hâline gelir. Dar gelirlinin geçim sıkıntısı devam eder.

Çalışmaya konu olan bir diğer roman ise *Fikrimin İnce Gülü* romanıdır. Romanda Bayram karakteri Almanya'ya çalışma amaçlı göç eder. Köylüleri gibi kapitalist toplumun küçük hesapları içinde boğulan bir karakterdir. Onun için büyük anlam ifade eden "Bal renkli Mercedes"i hayatının en önemli yerindedir. Meta kültürünün kölelerinden biri hâline dönüşen ve maddi kazanımları her zaman insanî değerlere yeğleyen insanların bir zaman sonra çöküşe girdiği bilinir. İnsanlar Sanayi Devrimi ile birlikte insanlar hâlihazırdaki konumlarından rahatsız olur ve güvensiz hissetmeye başlar. Birey o an ki konumundan sıyrılıp saygı gören biri olmak ister. Saygı görmek için aslında yapılması gereken kendini yetiştirmek yeterli olurken insanlar sıradan ve maddi anlamlar taşıyan metalara bağlanırlar. Romandaki Bayram, metanın esiri olan bir karakterdir. Dünyalık bir maddeye bel bağlayan insanların sonu eninde sonunda bir çöküştür.

Sonuç olarak, göç olgusu ekonomik, teknolojik gelişmelerle birleştğinde bambaşka bir hâle dönüşür. Sanayi Devrimi dünya için bakıldığında çok şey anlam ifade eder. Ancak bu devrime bireyin ayak uydurması çok kolay olmadığı için kişinin benliğinde olumsuz neticelere yol açar. Tüm insanlığın hayatını sürdürmesi için sahip olması gereken maddî etken olan para/iş insan yaşamının her aşamasını derinden etkiler. Dünyada yaşanan gelişmelere Türk romanı uzak kalmamıştır ve toplum- edebiyat ilişkisini en güzel örnekleriyle vermiştir. Latife Tekin, Sevgi Soysal ve Adalet Ağaoğlu gibi birçok yazar göç konusunu ele almıştır.

KAYNAKLAR

- Acar, T. (2019). *Adalet Ağaoğlu'nun romanlarında şahıs kadrosu* [Yüksek Lisans Tezi]. Uşak Üniversitesi.
- Açıkyol, E. (2017). *Latife Tekin romanlarında şahıs kadrosu* [Yüksek Lisans Tezi]. İnönü Üniversitesi.
- Ağaoğlu, A. (2021). *Fikrimin ince gülü*. Everest Yayınları.
- Ağçoban, S. (2016). Kadın olgusunun kültürel gelişimi ve İslâm'da kadının yeri üzerine tartışmalar. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 14-24.
- Akboğa, A.B. (2009). *Türk romanında kent ve kentleşme eğilimleri* [Yüksek Lisans Tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Aksoy, A. (2016). Geleneksel devletten modern devlete: sanayi devrimi ve kamu yönetimi düşüncesinde değişim. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*. 2(3), s.31-37.
- Alkan, T. Ergil, D. (1980). *Siyaset psikolojisi*. Turhan Kitabevi.
- Andı, F.M. (2006). Türk edebiyatında roman: cumhuriyet devri. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 4(8), 165-201.
- Angı, Ç. E. (2013). Müzik kavramı ve Türkiye'de dinlenen bazı müzik türleri. *İdil Dergisi*, 2(10), 59-81.
- Atik, Ş. (2011). *Latife Tekin'in romanlarında yapı, tema ve anlatım* [Doktora Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Aydoğan, F. (2009). Tüketim kültürünün gölgesindeki kentler. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 27(2), 203-215.
- Aydoğdu, K. (2020). *Edebiyat sosyolojisi bağlamında Sevgi Soysal'ın romanları* [Yüksek Lisans Tezi]. Kırıkkale Üniversitesi.
- Ayten, A. ve Köse, A. (2009). Bâtil inanç ve davranışlar üzerine psikososyolojik bir analiz. 9(2), 45 -70.
- Balık, M. (2011). *Latife Tekin'in romancılığı* [Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi].

- Bayer, A. (2013). Değişen toplumsal yapıda aile. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(8) 101-129.
- Candan, H. vd. (2018). Sanayileşme ve Göç Olgusunun Kent Planları Üzerine Etkisi: Karaman Örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(60) 868-879.
- Çakır, S. (2011). Türkiye’de göç, kentleşme/gecekondu sorunu ve üretilen politikalar”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Sosyal Bilimler Dergisi*, 23 209-222.
- Çınar, E. (2013). *Türkiye’de kentleşme ve kentsel yoksulluk üzerine: Ankara örneği* [Yüksek Lisans Tezi]. Kırıkkale Üniversitesi.
- Çolakoğlu, E. (2003). *Kentsel yoksulluk*. Çizgi Kitabevi.
- Çonoğlu, S. (2008). Kültürün merkezi İstanbul’dan ekonomik sosyal çatışmanın merkezi kültürel bir başkentten gecekondu şehrine geçiş. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(19) 209-222.
- Demirci, E. (2013). *Kentleşmenin Bir Sonucu Olarak Gecekondu ve Gecekonduya Alternatif Çözümler* [Yüksek Lisans Tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Doğan, E. (2015). *Sevgi Soysal yaşasaydı aşık olurdum*. Elhamra Yayınları.
- Ecevit, Y. (2017). Yaklaşık yüz elli yıllık geçmişi olan Türk romanının bugün bulunduğu yeri nasıl değerlendiriyorsunuz?. [Özel Sayı]. *Hece Dergisi Türk Romanı*, 2(65/66/67) 919.
- Enginün, İ. (2013). *Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatı*. Dergâh Yayınları.
- Erdem, E. (2016). Sanayi devriminin ardından Osmanlı sanayileşme hamleleri: sanayi politikalarının dinamikleri ve zafiyetleri. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 17-44
- Escarpit, R. (1993). *Edebiyat sosyolojisi*. (Çev. A. Türkay Yazıcı). Kültür Serisi Yayınları.
- Es, M. ve Ateş, H. (2004). Kent yönetimi, kentleşme ve göç: sorunlar ve çözüm önerileri”. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 0(48) 205-248.
- Gül, E.(2021). Sevgili arsız ölüm ve berci kristin çöp masalları’nda arabesk unsurlar. *Hars Akademi Dergisi*, 4(8) 556-570.

- Gümeli, T. (2006). *Orhan Kemal'in gurbet kuşları, ve Latife Tekin'in sevgili arsız ölüm romanlarında köyden kente göç ve yoksulluk* [Yüksek Lisans Tezi]. Yeditepe Üniversitesi.
- Gündüz, M. ve Yıldız. C. (2008). Türk yazılı kültüründe komşuluk. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(25) 123-134.
- Gürbilek, N. (2014). *Vitrinde yaşamak 1980'lerin kültürel iklimi*. Metis Yayınları.
- Güreşçi, E. (2011). Türkiye'de köyden kente göç ve düşündürdükleri. *Sosyoekonomi Dergisi*, 15(15) 125-135.
- Güreşçi, E. (2010). Türkiye'de kentten-köye göç olgusu. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 11(11) 77-86.
- Hacıoğlu Deniz, M. (2009). Sanayileşme perspektifinde kentleşme ve çevre ilişkisi. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Dergisi*, 95-105.
- İçduygu, A. Sirkeci, İ. (1999). *Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde göç hareketleri*. Tarih Vakfı Yayınları.
- İdil, M. (1998). *Bir Sevgi'nin Öyküsü*. T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Karaçengel, E. ve Şahin, Z. (2021). Toplumsal cinsiyet bağlamında sevgili arsız ölüm. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 10(2) 578-593.
- Kaplan, R. (2017). Köy romanı. [Özel Sayı]. *Hece Dergisi Türk Romanı*, 1(65/66/67) 319-325.
- Karpat, K.H. (2016). *Türkiye'de toplumsal dönüşüm kırsal göç, gecekondu ve kentleşme*. Timaş Yayınları.
- Kaymal, C. (2017). Kırdan kente göçün kültürel sonuçları: gecekondulaş ve arabesk. *Ulakbilge Dergisi*, 5(15) 1506.
- Keleş, R. (2019). *100 soruda Türkiye'de kentleşme, konut ve gecekondu*. Cem Yayınevi.
- Koç, E. ve Şenel, M.C. (2018). Dünyada ve türkiye'de sanayileşme ıı-yapısal sorunlar, istihdam ve işsizlik. *Mühendis ve Makine Dergisi*, 59(691), 15-43.
- Koçak, Y. ve Terzi, E. (2012). Türkiye'de göç olgusu, göç edenlerin kentlere olan etkileri ve çözüm önerileri. *Kafkas Üniversitesi, İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. (3) 163-184.

- Koyuncu, A. (2015). *Kentleşme ve göç*. Hikmetevi Yayınları.
- Mahiroğulları, A. (2001). Türkiye’de sendikalaşma evreleri ve sendikalaşmayı etkileyen unsurlar. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(1) 161-190.
- Mutlu, S. (2007). *Türkiye’de yaşanan gecekondulaşma süreci ve çözüm arayışları: Ankara örneği* [Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Niray, N. (2002). Tarihsel süreç içinde kentleşme olgusu ve muğla örneği. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (9) 1-27.
- Orcan, O. (2009). *Adalet Ağaoğlu’nun fikrimin ince gülü ve gustave flaubert’in madame bovary adlı eserlerinde ana karakterlerdeki “yabancılaşma” sürecinin analitik olarak incelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.
- Sarı, F.T. (2016). *Adalet Ağaoğlu’nun romanlarında aile* [Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Soysal, S. (2018). *Yenişehir’de bir öğle vakti*. İletişim Yayınları.
- Teke, M. ve Coşkun, M. (2019). Kendini tanıma, kendini gerçekleştirme, kendini aşmışlık ve potansiyelini tam kullanan kişi: kişilerarası iletişim. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(70) 790-797.
- Tekin, L. (2018). *Berci kristin çöp masalları*. Can Yayınları.
- Tekin, L. (2018). *Sevgili arsız ölüm*. Can Yayınları.
- Terzi, E. (2012). Türkiye’de göç olgusu, göç edenlerin kentlere olan etkileri ve çözüm önerileri. *Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(3) 163-183.
- Tiken, S. (2011). *Türk romanında kentleşme ve kentlileşme (1950-1980)* [Doktora Tezi]. Atatürk Üniversitesi.
- Ulu, A. (2020). Berci kristin çöp masalları romanında işlenen gecekondulu yaşamının bir tahlili. 1-10
- Uzun, D. (2008). *Adalet Ağaoğlu’nun romanlarında sosyal meseleler* [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Yener Gökçe, A.Z. (2012). *Latife Tekin’in romanlarında toplumsal değişim* [Yüksek Lisans Tezi]. Fatih Üniversitesi.

Yetiş, K. (2017). Türk romanında aile. [Özel Sayı]. *Hece Dergisi Türk Romanı* 1(65/66/67)314-318.

Yıldırım, A. (2004). *Kentleşme ve kentleşme sürecinde göçün suç olgusu üzerindeki etkileri* [Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi.

Yıldız, M.C. Gündüz, M. (2015). *Komşuluk kültürü*. Nobel Yayınları.

Yıldız, M.Z. ve Alaeddioğlu F. (2011). Göç ve yoksulluk: Hakkâri örneği. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (10) 437-462.

Yitik, H. (2019). *Latife Tekin'in romanlarında yabancılaşma* [Yüksek Lisans Tezi]. Uşak Üniversitesi.

Yüce, S. (2007). *Sevgi Soysal'ın hayatı ve edebi eserleri* [Doktora Tezi]. Gazi Üniversitesi.

Zeytin, Ş.M. (2018). *Sevgi Soysal'ın romanlarında kadın sorunları* [Yüksek Lisans Tezi]. Bülent Ecevit Üniversitesi.

10.03.2020 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.

0.08.2020 tarihinde <https://islamansiklopedisi.org.tr/hurafe#1> adresinden edinilmiştir.

17.01.2021 tarihinde <https://www.alomaliye.com/1966/07/30/775-sayili-kanun-gecekondukanunu/#:~:text=Madde%202%20%E2%80%93%20Bu%20kanununda%20s%C3%B6z%C3%BC,al%C4%B> adresinden edinilmiştir.